

ČASOPIS
MAČICY SERBSKEJE
1879.

Redaktor:
Michal Horák.

Létník XXXII.

Zešlák I.

(Cyloho rjada číslo 59.)

Budyšin.
Z nakladom Mačicy Serbskeje.

ČASOPIS
MAČICY SERBSKEJE
1879.

Redaktor:
Michał Hórník.

Lětník XXXII.

Budyšin.
Z nakładom Mačicy Serbskeje.

Člowjek a ryč.

Knjezej fararjej *Hórnikej* w Budyšinje jako swěrnemu spomo-
žerjej serbskeho słownika džakomnje poswjećit prof. dr. *Pful*.

§ 1. Kak je člowjek nastał? W najnowším času su někotři na tu mysl přišli, zo su člowjekojo potomnicy abo džěci wopicow, a druzy praja, zo člowjestwo z morja, wot wustricow*), wukhadža. Jeli zo tajcy mudračkojo z polnej wěstosću wjedža, zo su runje woni z wopičeje krewě, abo zo je tak a tak wjele jich bratrow wot starych romskich a wot nětčišich wustrysrěbarjow zjědzene, dha ja ani tych ani tamnych we wužiwanju jich wotkrytych kublow mylić nechcu; nam druhim smjertnym pak, kiž swoju specifisku rozdzělnosć wot wopicow a wot wustrow znajemy, so to njespodoba, hdyž něchtó wobkruća, zo je naš přeni wótc so 'Wop' abo 'Wopic' mjeno-
wał, abo zo dyrbymy swoju pramac we morjorodnej bjezčuúnej skorpawje pytać: a hižo ta wobstejnosć nas wabi so za tym prašeć, hač pokhód čłowskeho splaha snadź tola hinaši byt njeje. We starych časach najbóle mēnjachu, zo su zwěrjata a člowjekojo, podobnje kaž štomy a druge rosty, so z wložneje zemje zrozwiwali, hdyž bě slóncó přēnich časow tu samu dospólne přēhrěło; a tak drje mamy tež tu staru germanisku baju zrozymjeć, kotraž powjeda, zo je jedyn bohow štomaj jasník (jaseń, esche) a wólšu (else, erle), kotrež bě na zemi ležacej wuhladał, do muža a žónskeje přewobrěit. Tola stari Grichojo tež to wudawaju, zo je Prometheus člowjekow z hlíny a wody a wóhnja wudžětał, a zo je pozdžišo po lijeńcy Deukalion z kamjeni, kotrež wón přez swoju hłowu do zady zmjeta, nowych člowjekow wudobył. Najdostójniša powjesć wo nastaću člowjeka pak je so nam přez swjate pismo dostała, kotrež

*) Wustra, wustrica: auster, ostrea, ostreum.

wuči, zo je Bóh čłowjeka ze zemje stworił, a to po swojej podobnosći. We tychle slowach džě je to wobjate: Bóh je zeńskemu čětu čłowjeka wot swojeho bójskeho ducha dał a jeho přez to na dobo ze wšitkimi khmanosćemi wuhótował, kotrež čłowjek trjeba, zo by so stajnje wot zwěrjatow rozdzělał, a zo by sebi w běhu časow wšitko to wunamakał a přińótował, přez což by při dobrowólnym samsnym prócowanju sebi swoje byće polóžal a porjeńšal, a přez což by we wyššej myśli čłowjek zbywał. Khmanosće ke wšemu temu bě, praju ja, Bóh při stworjenju do čłowjeka položil; a jena tych samych bě khmanosć ryčěnja, kotraž je so po přirodže wěcy tež bórzy, t. r. prjedy wšitkich druhich, woprawdže naložala, njech su přenje počatki ryče tak njedospolne byle, kaž su chcyle. Duchowna khmanosć čłowjeka je potom hižo zastarsku ratafstwo wunamakała a twjerde domy, haj pyramidy, stajala; a duchowna khmanosć čłowjeka je w nowšich lětach móhł-rjec mjezy časa a městnoty (ruma) přewinyła a wšě daliny wupřěstrjeneho wysokeho njebja wobjala: ale najspodziwniši plód čłowskeho ducha je ryč, tutón swědk a skład wjeletysacłětneho čłowskeho myslenja, kotrež so přez słowo zrozmyliwe čini; tutón čělny a nječělny zwjazk čělneho a duchowneho žiwjenja; tutón srědnik bjez smjertno-njesmjertnym čłowjekom a njedomyslomnym wěčnym Bohom.

§ 2. Ryč je zwoprědka jena byla, runjež tež hižo tehdy njeje kóždy wšě słowa runje tak kaž druhi wuprajał. Čim bóle so čłowjekojo po zemi rozšěrichu, čim bóle so jich přiroda pod klimatiskej zamóžnosću atd. přeměni (kaž su n. př. słony abo elefanty we Aziji šěre a we Africy čorne), a čim bóle tež ryč we rozdzělnych stronach rozdzělna być započa. Tak wutworichu so we běhu časow naryče (dialekty), a z tych zaso pomalu samostatne ryče, kotrež potom wjacj tym zrozmyliwe njeběchu, kotřiž běchu so w jenej abo drugej zdalenej krajiny narodžili.

§ 3. We čim přičina teho leži, zo bě ryč zwoprědka zhromadnje zrozmyliwa? abo kak posluchacy wjedžeše, zo dyrbi n. př. słowo 'łuka' runje łuku poznamjenjeć, a kajke wobprijěće (begriff) dyrbitej n. př. wurazaj 'čas' a 'wěčnosť' mjeć?

Na tajke a podobne prašenja su rozdžělni rozdžělnje wotmolwili, runjež so z tym njeje wjele wudobyło. Na jene wotmolwenje pak dyrbimy wosebje pohladać. Jedyn nowši (mi so zda, jendželski) mudrak mjenujcy praji, zo su so ludžo zwopředka zryčeli, što dyrbi jene abo druhe słowo rěkać. Tón samy pak je zamjelčať, na kajke (mi potajne) wašnje su ludžo sebi dorozymjeli, hdyž hišće ryčec njemóžachu; a wón tež wozjewił njeje, hdy a hdže je ta wulka wuradžowanska zhromadžizna wšitkich narodow so wotdžeržala; kak su tamni ludžo wulku syłu wumyslenych słowow we pomjatkú zakhować móhli, a čehodla su n. př. Semitojo abo Indojo 'łuku' hinak pomjenowali, hač n. př. Słowjenjo a wšelake druhe ludy. Tehodla ja swobodnje wuznawam, zo je tež tole wujasnjenje wěcy so mi njejasne a njedosahace zdało; a z teje přičiny sym potom sam za lěpšim a přihódnišim pytał.

Zo pak bychú moje nahlady přewidniše zbyłe, dyrbju najprjedy na to pokazać, z kajkich wobstawkow je čłowska ryč zestajana, a kajka je po mojim zdaću přiroda tych wobstawkow.

§ 4. 1. Ryč wobsteji ze słowow, słowo z jeneje abo wjacy zjimow (sylbow), zjima z jeneho abo wjacy zynkow.

2. Kóžde wjacyzjimne słowo wobsteji z korjenja a z při-wješka (abo wukónčenja), kotrymajž je druhdy hišće předwješk přidaty. Korjeň pak je tón džěl słowa, we kotrymž zhromadne wobpřiće (begriff) teho sameho leži; a při-wješk a předwješk staj taj džělej, kiž, zady abo sprjedy přitowaršena, jeho wobpřiće bliže postajitaj. Hdyž n. př. rjeknješ: 'Njes-u, nje-njes-u', dha je 'njes-' korjeň (kiž wučišcuje, wo čim je ryč), '-u' pak při-wješk (kiž praji, što to čini), a 'nje-' je předwješk (kotryž to činjenje zapřewa). Runje tak je n. př. 'łuk-a' (singul.) něšto druhe hač 'łuk-i' (plural).

3 a. Wukónčenja (abo kóncowki) a předwješki su něhdy tež samostatne słowa byłe; a korjeň z kóncowku zjednočeny poprawom nič druhe njeje, hač něhduša zestajeňka (compositum), kotrejež wobstawkaj pak so w našim času wjac nje-džělita. K wujasnjenju wěcy wzmimy za příklad słowo 'lubó' abo (kaž zwjetša pišemy) 'luby'. To same rěkaše něhdy 'lub-a' abo 'lub-a-s'. Wukónc 'a' abo 'a-s' poznamjenja po mojej mysli

tak wjele kaž 'wón' abo 'mužski'; potajkim je 'ljubas' tak wjele kaž 'lub-wón'. Hdyž chcychu potom prajié: 'lub-wona', přiwjesychu dwoje 'a', we čimž wobpřiěće žónskeje ležeše (§ 7, 3a): 'ljub-a-a'. Tole 'a-a' so we běhu časow do jeneho zynka zjednoči: 'ljuba, luba' (a we grichiskej ryči je so dołhota hlósnička zakhowała: n. př. *ἀγάτα, φίλητα*). Zo pak bychu kóněnje wučičeli: 'lub-wono', přidachu zjimu '-am' (lač. '-um', gr. '-ov', słow. 'o'), kotraž po mojím zdaću 'wěc' poznamjenja (§ 7, 3b). Tak nasta 'ljubam' abo, kaž nětko prajimy, 'lubo (lube)'; a 'lubo' je poprawom tak wjele kaž 'lub-wěc' (luba wěc; t. r. nic 'lub-wón' a tež nic 'lub-wona').

b. α. Z korjenja jhi abo ji (§ 7, 4), 'hič', a z tameho wukónca 'a' wutwori so słowo jhi-a-s abo ji-as, 'džejo (khodžo) muž, khodžo wón', abo jednorje 'wón, tón': we nětčijej słowjanšćinje ji (genit. jeho, jeha), lač. i-s, gr. *ἰ* (zastarjene); femin. jhi-a-a, jiā, jia, ja (genit. jeje), lač. ea (=ia); neutr. jhi-am, ji-e, je (pola nas: akkus. je a jo), lač. i-d. Tole 'ji' bu, hdyž bě n. př. dwajdzělně ljub-a(s) do jeneho słowa zrostko (ljubā, luba), z tymle druhotnym (sekundarnym) korjenjom 'ljuba' zjednočane: Ljuba-ji — ljubaj — ljubuj — ljubyj — ljuby abo luby; femin. ljub-a-a jia — ljubā ja — ljubāia — (z wotstronjenjom słowjanšćinje njespodobneho diphthonga) ljubāa — ljubā — ljuba, luba; neutr. ljubam je — ljubaje — ljubaj — ljubej — ljubē — lube. 'Ljubyj' abo 'luby' potajkim poprawom tak wjele rěka kaž lub-wón-wón abo lub-wón-tón. Za mužske 'ljubaj' a 'ljubuj' pak praješe so tež ljubóji — ljubój — ljubó: štož nětko wokoło Budyšina a klóštera lubó klinči; a wot tameho zastarskeho 'ljubuj' je so pola Wojerec twórba lubu zdžeržala, kiž pisanemu luby wotpowjeda, so wokoło Lubija tež wot luda sameho nałóžuje. Ruščina rozdzěla n. př. *любыи* a (z akcentom na poslednje) *морскои* (mórski); a naša trojaka twórba (lub-y, lub-ó, lub-u) drje tež z něhdušim hinašim akcentom zwisuje.

β. Genitiv słowa 'ljub-a-s' rěkaše něhdy ljub-as — ljubās — ljubā (ljuba); genitiv słowa 'ji' pak běše ji-ágas — jagas — jaga — jago (jeho, jeha). Hdyž wobaj hromadu stajimy, wutwori so nam tole: Ljubā jago — ljubāiago — (z wot-

stronjenjom diphthonga) ljubāago — ljubāgo — ljubego, lubecho abo luboho. (Měnja, zo je naš genitiv 'jego, jeho' dospolnje identiski z lačanskim 'ejus'; temu ja njewěrju.)

§ 5. Dotal je so měniło, zo su korjenje słowow woprawdže přeniki abo přenjopočatne wobstawki tych samych. Słowjanščina pak je mje na tu mysl abo wjele wjac k temu přeswědčenju dowjedla, zo naše rěkane korjenja z najwjětšeho džěla žane woprawdžite přeniki njejsu, ale zo je nimale kóždy tych samych z dweju abo wjacy nawoprawskich přenikow hromadu zrosčeny. Wot wučenyh husto mjenowany korjeń je n. pr. bhar- (ind. bhar-āmi, gr. -lač. φέρω, fer-o, słow. нер-а, bjer-u), kotryž najprjedy něhdže tak wjele kaž 'přimać' rěkaše. Tón samy pak wobsteji po mojim přeswědčenju z třoch słowjesnych wobstawkow: 1. bhau, 'bywać, přibywać, być'; 2. jam, 'jimać, přimać'; a 3. ra, 'činić'. Zestajeńka 'bhau-jám-ra — bo-jám-ra — bo-já-ra — bjára' wučišćuje potajkim 'bywać přimać činić', t. j. po našej nětčišej ryči: 'bywace (trajace) přimanje činić' abo, kaž my z krótka prajimy: 'přimać (džeržec, njesc)'. Słowjanščina je, kaž kóždy widzi, stare wobpřijeće teho třidžělneho 'korjenja' bhar lěpje zakhowała, hač žana druha ryč, hač sama indiska, wo kotrejž wobkrućeja, zo je ta sama (čemuž pak ja wěrić njemožu) wjele, wjele starša, hač naša słowjanščina.

W němskej ryči je so bhar jeno we někotrych wurazach zdžeržalo: n. př. fruchtbar (t. j. fruchttragend), zinsbar atd.

§ 6. Nětko so zdobnje prašamy: Kak-jež-to su ryčne přeniki nastale? Je so tam člowjek stupił abo synyl, zo by za tym myslil, kak by tu abo tamu wěc a sebje sameho pomjenował? To z wěstosću nic; přetož wón zwoprědka ani njewjedžeše, zo so docyla ryčec hodži, a zo ma to swój wužitk, hdyž móžeš druhemu něšto prajić. Wón tehdy dale ničo njewjedžeše, hač štož widžeše a słyšeše, a k žanemu dolhemu rozmyslowanju tehdy hišće přihódny njebě. To so hakle po-
mału a po časach namaka.

§ 7. 1. Najprjedy zbudžichu, kaž so mi zda, člowjekowu keždbliwosć wšelake zynki, kotrež jeho druhdy abo tež husto wobdawachu, kaž ruče zwěrjatow, pluskotanje wody, duće abo

tež howrjenje wětra, hrimanje atd. Hdyž bě čłowjek tajke zynki wjacykruč słyšał, dha jemu to same wot so a bjez wšeho zamysla přińdže, zo wón poča podobne zynki wot sebje dawac (kaž pola nas džěci za tym činja, štož jim do wušow zakliněi): a přez to tón samy, w dobo z rukomaj pokazujo, swojim přěnim towaršam poznamjenješe, zo su jemu tele zynki hižo znajome, a zo je wón n. př. tu abo tam něšto (zwerjo) ruć słyšał, abo zo tam woda šući, abo zo wětr duje, abo hewak něšto podobne. Tole a tajke běchu přenje počatki ryčjenja; a te běchu kóždemu zrozumliwe, dokelž běše je kóždy hižo wjacykruč słyšał (bjez-tym-zo wón njebudziše rozymjeł, hdy bě jemu něchtó někajke hišće njesłyšane zynki jako slowo předložil). Tajkich póznatych zynkow pak běše bórzy khětra ličba; a duž dha měješe hižo najprěnja ryč přeco něšto hódne poznamjenjenjow abo, chcemy-li tak prajě, slowow.

2. Tak su ryčne přěniki najprjedy z pojimowanja přirody*) nastale. Žane ryčnicowske (grammatiske) rozdžělenja pak we tych zynkach njeležachu; wšitko běše nadobo slowjeso (verbum) a wěcnik (substantivum), a njeběše žane časowanje (konjugacija) a žane skłonjowanje (deklin.). Tajke a druhe ryčnicowske rozeznawanja su so hakle we běhu časow wutworile, a to přez přiwješki, kotrež potom zaso na zestajowanju wotpočuja (§ 4, 2).

3. a. Dotal bě čłowjek jeno na to kedźbowal, štož so zwonka njeho stawaše, nic na sebje sameho; a jeho 'ryč' bu jemu, zo tak praju, wot zwonkomnosće poskićana. Tola wón započa, hdyž chcyše druhého na něšto pokazać, po času tež sam wot so zynki wot sebje dawac. Najbliže ležacy zynk běše a. Z tymle 'a' čłowjek druhemu poznamjeni, zo tu je, zo druhého widzi, abo zo so wjeseli atd. Na to wašnje poča zynk 'a' pomału slowo być a něhdže tak wjele rěkać kaž 'čłowjek' abo 'muž, mužski'. Dokelž pak žónske hižo tehdy w najprěnišich časach rad něšto wjac zynkow wustorkowachu, hač mužojo, a potajkim husćišo, hač tamni, 'a' prajachu, buchu wone přez wospjetowane 'a' poznamjenjane: a tak 'a-a-a' abo

*) Něšto 'pojimować' je tak wjele kaž 'za něčim činić' (nachahmen, imitari).

'a-a' wuraz za žónske byc započa. Dokelž pak žónska tež we wyšším hłosu ryčeše hač mužski, běše za pojimowanje teje sameje tež wysoki zynk i jara přihódny; a tak bu 'i' (pódlá tamneho 'a-a') pomjenowanje žónskeje: 'žónska'. — A tele wurazy ('a, a-a, i') su so ze šereje stariny dele cáhnyły hač na naše dny; přetož to same so z džěla hišće džens jako wukóncy mužskeho a žónskeho rodu we našich ryčach namakaju, runjež su so wjacy abo mjenje přeměnile (ind. '-a-s', gr. '-os', łac. '-u-s', stbolh. 'ā'; 'ā, α, ι, i, j' atd. Přir. § 4, 3).

b. Hdyž člowjek při wustorčenju zynka 'a' ert spěšnje začini, wutwori so jemu zjima 'am'. Wón so bórzy dohlada, zo so tajki zynk, přez kotryž so dalše ryčenje móhl-rjec wot-rěznje, derje hodži k poznamjenjenju teho, štož ma wěsty měr na sebi, štož so mało hiba abo docyła njehiba: potajkim za te předmjety, kiž njeběchu ani člowjek ani zwěrjo. Klink 'am' poča tehodla tak wjele rékać kaž 'wěc'. A tale zjima je so hač do našich časow zdžeržala jako wukónčenje wěcných wurazow (neutrow) abo tych słowow, kiž njejsu ani mužskeho ani žónskeho rodu (ind. 'am', łac. 'um', gr. 'ov, sl. 'o').

c. Tak su najstarše ryčne pospytowanja, kotrež tež tudy (kaž § 7, 1. 2.) na pojimowanju wotpočuja, cyle rozomne podložki dale za to, zo móžeše pozdžiša ryč tři ryčnicowske rody rozdžěleć, hdyž tež smědžeše wona sebi dowolić, jenu abo druhu wěc, kotraž budžeše jako tajka wukónčenje -am dostać měta (přir. b), z dobrej přičinu mužskemu abo žónskemu rodej připokazać. 'Grad-ji abo 'hródž' n. př. móžeše drje ('grad-am) hrod-o' rékać, bu pak κατά σύραον žónscy pomjenowana (grad-ji, hrod-ji, hródž), dokelž bě wosebje za krawy postajena.

d. Na měr pokazowaca zjima 'am' pak hodžeše so tež jara derje za to, hdyž chcyše člowjek poznamjenić, zo wón něšto džerži abo so z něčim přima. A tak dha nasta słowjeso am, 'džeržeć, přimać, činić', kotrež je so, dokelž člowjek stajnje něšto přimaše abo něšto činjese, jara husto naložowało, a z kotrehož je so móhl-rjec njeskónčna syła druhich słowow wutworiła.

4. a. Tak bě ělowjek započat sam na sebje kedźbowac: a duž blisko ležeše, zo wón tež za ryčenje a khodźenje (z čímž so tón samy wjac abo mjenje wot zwěrjatow rozdźeleše) wšelake wurazy wudźěla. Ale kak to? a kajke dyrbjachu te być? Zrozumliwe dyrbjachu te same kóždemu być! A to móžeše so jenož tak docpíc, zo wón zaso, runjež tež to bjez zamysla a bjez wjedženja činješe, tu wěc samu pojimowaše, t. r. z tajkimi zynkami wucišćowaše, z kotrychž běše ta sama derje a jasnje spóznać.

α. Tajki cyle přiódny (ryčenje wotznamjenjaty) přeník běše n. př. ra, z kotrehož je we běhu časow 'rjec' a 'ryčec' nastalo.

β. Za wobpříjeće hića a khodźenja pak hodžachu so jenož tajke zynki, kiž ničo wottorhnjene (a skakate) na sebi nimaju (kajkež nam wosebje 'b, p, d, t' poskićeja), ale kotrež, kaž hiće a khodźenje traje, same tež z wěstej trajnosću ze rta wustupuja, kaž wosebje 'h, ch, kh, j, ĺ, l, m, w'. Tak nastaštaj n. př. přeníkaj cha (kha) a jha (ja) abo jhi (ji), z kotrejuž stej so přez pozdžiše přístawki słowjesy 'khodźic' a 'hić' wutworiliž.

γ. Něšto wottorhnjene (abo krótkotrajne) pak leži n. př. we korjenjach da (da-ć, da-re, *du-dó-ruai*), tha (thu-n, *ti-š η-μi*) a ga (gehen). Při tym pak njech hnydom sobu na to pokažu, zo je korjeń 'tha' so we słowjanšćinje na 'da' zeslabil a ze słowjesomaj 'jha' a 'jhi' zestajit: da-ja-ji-ti — djajiti — djajti — djeiti — čě. děti, 'dźělać, činić', — kotrež 'dě-ti' nam nětko za jednory přeník plaćí. Ale tež w druhich zesta-jeńkach je, kaž so mi zda, tamó korjeńske 'da (tha)' so zakhowało: n. př. jhi-da-u ('hiće činju, gehen thue ich') — jido — jidu — čě. jdu, p. ji-da-ami — i dę, po Wojerowsku nje-jdu, po Budysku nje-ńdu, neńdzem; cha-da-ji-u — chodju — chodžu, khodžu (poprawom 'cha činić du, cha činju').

δ. Korjeń ra, na kotryž hižo prjedy pod α. spomnichmy, pojimuje tež ropot (haru) khodźenja (teptanja, stupanja) a haru při činjenju (dźělanju); wón poznamjenja potajkim 1) ryčenje, 2) teptanje abo khodźenje, a 3) činjenje z haru, a naposledku tež kóžde dźělanje a činjenje. Tak je n. př.

mok-r-y pak 'we moku (mokraće) khodžacy' abo pak 'mokrotu činjacy', z mokom zjednočeny. Tola mam hnydom přistajíc, zo je we twórbje '-r-y' jena zjima wupadla, a zo je '-r-y' něhdy '-am-r-y (-ary)' rékało (přir. lač. '-ar-i-s, -alis'), tak zo we přidawniku 'mák-am-ra-a-s' abo '(mokryj) mokry' poprawom tež slowjeso um (č. 5d) sobu tři, a zo ma tón wuraz dospolnje so takle přeložíc: 'mokrotu dđeržo činjo wón' (při čimž we nastupanju wukóncow 's' a 'j') na § 10 a. a b. pokazuju). Přir. deleka č. 5.

b. Druhi derje pojimowaty korjeń za wučišćenje khodženja běše ma, 'pomatu khodzić', lač. me-are. Tón samy rozšeri so přez přistajenje nam hižo znajomeho 'ra': ma-ra, 'pomatu-khodženje činić'. Tole 'mara' je podložk francowzskeho ma-r-cher a grichiskeho *μο-λῆν*.

c. Tři druge něhduše wurazy za hibanje a činjenje běchu bjez druhimi tež korjenje na, ka, pa.

α. Přeník na, 'hibac činić', spóznawamy n. př. ze serbskeho slowjesa wuk-n-u, 'wuku (abo wuknjenje) činju', a z grichiskeho *δείκ-νυ-μι*, 'pokazowanje činju'. Z tamneho 'na' wukhadža pak n. př. tež hebrejske slowjeso nā-tān, 'dać, dawać; přir. 'do ruki sčinić', 'in den topf thun' atd. — Ze zestajenja přeníkow 'ga' a 'na' wutwori so we slowjanščinje gana, 'híce hibać, híce činić': *gan-i-ti, goniti, honic.

β. Z korjenjow 'ka' a 'na' wudžěla so ka-na, 'činjenje hibać': *kan-a-ti, konati, do-konjeć (po Wojerowsku: do-konać).

γ. Z přeníkow 'pa' a 'jhi (ji)' zrosće slowjeso *pa-jhi-ti, čě. poji-ti, *ποι-έω*, kiž poprawom 'pokračowac (z něčim)' poznamjenja. Slowjeso 'pa' mjenujcy, 'hibanje, dalehiće, pokračowanje', služeše něhdy sobu za nětčišu předložku po (längshin). A runje tak tež druge předložki na slowjesach wotpočuja: n. př. do na přeníku 'da (da-ć); tak zo je n. př. 'do wody' poprawom něhdže tak wjele kaž daće (dawanje) wodže, dare aquae, geben dem wasser'. Grichiske *ἐν* a *εἰς* pak, zo na to tež spomnju, wukhadžatej wot korjenja 'am' (§ 7, 3d): při čimž je n. př. *ἐν δόμῳ* a *εἰς δόμον* poprawom něhdže tak wjele kaž 'dđerženje doma (wobsydneyšći dom)' a 'přimanje (dobywanje) doma (so do doma dobywajo)'. Štóz nětko hišće

na laćanske a němske in pomysli, tón w dobo tež wě, zo tón wuraz ze słowjesnym korjenjom jim (jim-a-ć) zwisuje.

đ. Předložka wa, 'we (nutř, ein-), wotpočuje na słowjesnym přeníku wa (ně. fa-hen, fa-ssen), wot kotrehož n. př. tež słowjanski wuraz 'wapno (kalk)' wukhadža: t. j. někajka dđeržata abo so dđeržata wěc. Štóz potajkim n. př. praješe: 'Wa dama(m) ji(ti)', tón poprawom tole wucišća: 'Přimać (dobywać) dom hić, t. j. na přimnjenje (dobyće) doma hić, do domu stupić pytać, do domu stupać. Přeník 'wa' pak je so (kaž wšitke druhe přeníki) přez pojimowanje nastupaceho činjenja wutworit; přetož štóz 'wa' praji, tón hubje (wjac abo mjenje) zanknje, a wucišći přez to někajke zapřijeće abo popadnjenje (einen fang, ein fassen). We němskej ryči je so tole 'wa' přez přeník ha rozšěriło: Wahá — wehá — wha — pozdžišo fa. Grichiske ελεῖν a αἰρεῖν wukhadža wot twórby 'wa-am-ra' a 'wa-jám-ra' we mysli zapřimnjenja abo zajeca.

5. Tak sym někotre přikłady podał za to, zo je (štož ja z poňnym přeswědčenjom wěrju) čłowska ryč zwopředka jeno-zjimna (jenosylbna) byla a zo su přeníki we běhu časow do dlejšich slowow hromadu zrostle, kotrež su so potom zaso pozdžišo tež wšelako přikrótšile. To smy prjedy n. př. na wurazu 'māk-am-ra-a-s — mokry' (4a. đ) wobkedźbować móhli. Tola mam hišće přistajić, zo tež jeno-zjimne 'māk' njeje přen-jotne. Māk mjenujcy rěkaše prjedy něhdy ma-am-ka-s a potom — mām-ka-s mākas. 'Amkas' pak wukhadža wot słowjesa am, 'dđeržeć, přimać', a wot korjenja ka (4c. β), 'ćinić', a wucišćuje potajkim 'dđerženje — činjenje, něšto so přimace, so zjednocowace (hdyž je so někak rozdžěliło)'. Předstajene 'ma' je přisłowjesnik (adverb), 'přeco (immer), stajuje'; a tón samy wotpočuje na słowjesu ma (4b), 'pomału kħodźić (so doľho ćinić, doľho trać)'. Słowo 'ma-am-ka-s' poznamjenja potajkim 'něšto so přeco přimace, so přeco popadowace': we čímž zjawnje wobpřijeće wody abo toka (flüssigkeit) leži. — Tak jasnje widžimy, kajku je nětko krótki wuraz 'mok' při swojim nastaću wobšěrnošć měł.

§ 8. 1. Ze zjednocenja horjeka (§ 7) zapisaneju přeníkow 'jhi (ji)' a 'am' wutworit so pomału (sanskritiske) słowjeso jam,

kiž poprawom 'hié brać, hysé brat (gehen um zu nehmen)' a potom zhromadnje 'brać, wzac' poznamjenja. Nětčiša słowjanšćina je drje 'jam' do jem a jim přewobrćiła; ale starša twórba 'jam' je so wjac abo mjenje zdžeržala we jara wjele wurazach, kotrež po mojej teoriji a po mojim přeswědčenju z wobstawka 'jam' sobu wobsteja. Pohladajmy na někotre příklady.

a. Swjaty, p. święty, połob. sjunte, rěkaše zwoprédka swo-jámty, t. j. za swoje abo za sebje wzaty, wotdžěleny (wot wšědneho), poswjećeny (bójstwu).

b α. Słowjesa wja z a ć, p. wiazać, połob. jungzat, wukhadža wot předložki wa (we), 'nutř (ein-)', a wot wěcnika ja m-ga, 'ječ-hiće, wobjeće'. Zwoprédka prajachu: Wa jámgam ji-u, 'do wobjeća du (z něčim), twerdže-džerženje (něčeho) činju'; a to so we běhu časow tak příkrótsi: We jámga jiu — wjamgiu — wjamziu — wjamžu — wjažu a wježu. Infinitiv wjamz-ati pak přewobrći so připódlu tež do wjunzati — wjuzati — wuzati; a z tejele twórby wurośće naš lužisko-serbski wěcnik powuzka abo, kaž so něko praji, powzka, 'das seihetuch'.

β. Za 'wa jamgam' móžeše so tež rjec 'da jamgam (do jamgi: do přimanja, do džerženja)'. Tak nasta korjeń djamg — djawg — djaug — djaüg, z kotrehož Grichojo *δ̄jwγ-ρv-μi* — *δ̄as̄vγρvμi* — *č̄evγρvμi* wudžělachu; bjez-tym-zo řaćenjo takle tworjachu: Va-júmg-o — wejúngo — vjungo — jungo; sanskrit.: jung-ami.

γ. We čěskim a němskim 'jřho, joch', a we řaćanskim a grichiskim 'jugum, (*δ̄jwγón*) *č̄vγón*' je zynk 'm' abo 'n' (za 'jimho' abo 'jinho' atd.) wupadnył.

δ. Dotal wučachu, zo je 'jug-um' atd. starša twórba hač 'jung-o', kotrež by něhdy 'jug-o' rěkało a potajkim zynk 'n' přistajeny dostało bylo. Ale štóž tak wučí, tón zapomni,

1) zo wěc 'jugum' njemóže starša býć, hač wobpřijeće wjazanja, a zo potajkim wěcnik 'jugum' njemóže we twórbje přenjetniši býć, dyžli jeho podložk, słowjesne wobpřijeće 'wa jamgam am-mi (do wobjimanja činju), — jang-ami, jungo'; kaž

2) zo ryč svojich twórbow we běhu časow njerozšěrja (khiba hdžež so jej we jenotliwych padach z tym dušniši klink

dostanje), ale zo te same pomalu jednoríše čini a přez to za wuprajenje polóža. Ja tehodla wobkručám, zo je 'jugum, ζυγόν, jího' wotwodzowanka wot nastupaceho słowjesa, a jako tajka tež mlódša (potajkím 'u' tudy korjeńske).

c. Pjata ('ferse') a pječ ('fünf'), p. piąta, pięć, rěkaše něhdy da-jám-ta a pa-jám-ti-s. Pjata poznamjenja 'pojeće (einfassung), wobjeće, kulu, kulójty džěl stopy'; pajám-tis pak 'pojeće abo hromaduwaće porstow': wšě porsty jeneje ruki hromadže (přetož najprjedy su ludžo — štož někotři hišće džens činja — po porstach ličili). Runje tak wotpočuju pjasć (p. piąść), faust a pugnus na wurazu 'pa-jám'.

d. α. Mloko, молоко. Něhdy bywachu konje dejene (štož je we Aziji džensa hišće wašnje, a wo čimž nam tež Homeriske *ἰππόμολκος* swědči). Tehodla njetrjebamy dwělować, słowo 'mloko' z koblami do zwisowanja přinjesć, kotrež so zastarsku tež mary mjenowachu (hl. γ). Přenjatna twórba tameho wuraza rěkaše mar-ije jám-ko 'koblowne branje', t. j. to, štož so wot koblów bjerje, deji; a ta sama so po porjadnych zakonjach ryče takle spřeměnja: Marje jáwko — marjanko — maljanko — maljoko — mljoko — mloko; ruscy: maljoko — maľoko — moľoko — молоко (maloko).

β. Podobnje tworjene su słowa, kiž wumjo poznamjenjeju. Wumjo je wu-jim-jo: wonbranje, město wonbranja (dejenja); lać. u-ber je u-ber: wu-bjer, wonbranje; μαρκός je *μ-α-τίος*: stejate branje; ně. euter je eu-ter, 'wučišćowanje', wot předložki 'eu = u, wu', a słowjesa 'ter', kotrež so přez laćanske 'ter-o' a slo. 'tr-u' dospojnje wujasni.

γ. Prjedy naspomnjene słowo mara (kobla) zrozými so lóhko přez němske 'mähre', kotrež je něhdy mähra rěkało (a wot kotrehož staj tež wurazaj marstall a marschall wudžělanaj, kotryž posledniši je so zwoprědka mari schalk pisał a tehdy wosebneho 'konjaceho wotročka' poznamjenjal: při čimž móže so Homeriski Eumaios abo 'pastyr' Paris přirunać). Korjeń słowa 'mara' pak je mag (přir. *μῆγ-ατς*, mag-nus, sl. mog-u, ně. mach-t, ver-mag). Wot tego korjenja nasta přidawnik mag-ra-s, 'móc činjaty' abo snadž 'z mocu khodžaty': mócný, sylný'. Twórba 'magras' zesľabi so na maras. We

žónskim rodže praješe so mara-a — marā — mara, sylna, t. j. kobla. Tež we hebrejskej ryči je so kón druhdy přez wuraz 'sylny' poznamjenit (Jerem. 8, 16; 47, 3; 50, 11). Hebrejske slowo sus pak (čit. zuz, a přir. we prjednišim zešiwku Časopisa str. 97 pismik ז) ničo druge njeje hač zwjaz abo zwuz (př. lb powuzka), t. j. s-přah (gespann): přežny kón (kotryž je zwoprědka adjektiviscey 'zuz-ji' abo 'zuzi' rěka). A štož wustorčenje zynka 'w' nastupa, přir. pola nas zuk a zynk, t. j. zwuk a dźwięk.

e a. Slowjeso 'jam' namaka so tež we wukóncach slowow, wosebje we lokativje, hdžež stej twórbje jam a jim zjednocenej: n. př. wada jam jim, 'woda dđerženje — přimanje', — wadajim — wadajaji — wadajaj — wadejaj — wadjai — wodjē — wodje — wodže, pisane wodže.

β. Wot slowjesa 'brać' přirunajmy tole: 1. Bjer-ám-mi, 'bjer přimam, bjer činju, bjeru, bjerjem'; 2. bjer-jam-siji, 'bjer činiš', — bjerjámši — bjerjémši — berjémši — bjerješ, po Wojerowsku: běrjoš. Poslednja wosoba pak wutwori so z naměstowcom (pronomen) 'oni' abo 'oni ti' (woni, woni či): n. př. bjer-oniti, fer-unt, (*φίεγορι) φέγοροι, p. bier-a, ls. bjeru. We włoškej ryči trjeba so wukónčenje 'ono', kotrež ma so ze serbskim 'wone' přirunać: n. př. amano = lać. amant. [Je-li čitať zwučeny, sebi wukónčenje -ámi atd. hinak wukładować, dha jemu njezadzělam: ja jeno prošu, zo by wón mi njewobarał, wukónčenja 'wosobow' za to brać, za čož sym při dolhich přepytowanjach ja te same póznał.]

2. a. Mi chce so zdać, kaž by wšitko slowjanske jótowanje, wot kotrehož smy tudy někotre přikłady po jich nastaću spóznałi, na slowjesomaj ji, 'hić', a jam abo jim, 'přimać, činić', wotpočowało.

b. Mam-li z tym prawje, dha jótowanje ničo připadne a druhotne (sekundarne) njeje, ale korjenski wobstawk, kotryž pak su česka a južnosłowjanska a druge ryče z najwjetšeho dzěla puščile: n. př. pajántis (č. 1c), *pjenti, pięć, pjeć, pjaty — πέντε, pátý.

3. a. Tež slowo 'člowjek', na čož njech hišće wosebje spomnu, z přeníkom 'jam, jim' zwisuje. To same rěka po

klósterskej podryči člójek (t. j. čłowjek), po Budyskej člójek, bo Wojerowskej člewjek, po delnjołužiskej clek (něhdy clejk = clewjek).

b. Čłowjek je knjez stwórby: a to je tež we jeho pomjenowanju wucišćane. Wón praješe sebi najprjedy čalijé wab-jámaka-s abo čalijé wa-jám-jim-a-ka-s, 'knjejstwo-wobjimať, knjejstwo-mějeť, knjez'; štož je so w běhu časow tak přeměnilo: Čelijé wajačimák — čeljé wajačimk — čljé wajačik — čljewjačik — čljewjačk abo čljewjačik — čljewjčk — čljewjek a člewjek — čljowjek a čłowjek abo tež čłowjek. Někotre słowjanske splahi naložuju 'c' za 'č'; a z teho wujasni so hižo naspomnjena twórba '(clewjek) clek' pola delnjołužiskich Serbow, pola kotrychž 'clek' we wurazu mój clek mandželskeho abo muža (jako knjejstwo-mějerja) poznamjenja (přir. fr. homme, 'čłowjek, muž').

c. Ča-lije, 'po-čat-k', 'knjejstwo (ἀρχή)', wukhadža wot korjenja čan abo čen a čin, kotryž mamy we słowjesu 'po-če-č, po-čin-a-č'. Přir. p. na-czalník, 'wodžeť'.

4. Łaćanske 'homo (hominis)' je najskerje tež tak wjele kaž wobknježeť, knjez. Kaž so mi zda, rěkaše to same něhdy ha-am-in-a-s, 'hromadudžeržeť, knjez'. Wot stareje předložki 'ha' mjenujcy (§ 9), za kotruž so we romskej zemi přiwuzne '(kon) con' naložowaše, a wot znajomeho słowjesa 'am' běše so, jeli zo prawje widžu, wěcnik ha-am-a-s abo hāmas (přir. 'humanus' pódlá 'hōmo') wutworil: 'hromadubranje, knjejstwo, móc'; a z teho je so z přiwzačom słowjesa 'jim' tole wudžělało: Hāmam jim-nu-s, 'móc-džeržeť, knjez', — hāmajinas — hamjinas — haminas — hamin(s) — homen — (hōmo) hōmo.

5a. Grichiske 'ἀνήρ (ἀν-δ-ρός)', abo poprawom *wanήρ*, rěkaše zwoprědka wa-ama(m) na-ra-a-s, 'zapřimowanje (eingreifen) hibať činjeť, t. j. džělať, sylny: muž; abo snadž tež knjez: čłowjek. — Łaćanske 'vir' je něšto krótše: Wa-ama(m) ra-a-s, 'zapřimowanje (přimanje) činjeť, sylny.

b. Grichiske ἄνθρωπος přeložuju Němcy přez 'manns-gesicht', a to dyrbi tak wjele rěkač kaž 'mannesgestalt'. To najskerje tamón Francowza tež wěrješe, kiž knižku wuda pod

napismom: 'Les femmes ne sont pas hommes'! A zo by so δ (ἀν-δ-ρ-ός) hdy do ϑ přewobročilo bylo, to hišće žadyn němski (a tež žadyn francowzki) filolog dopokazał njeje. Što duž? Ja praju: ἄνδρῶνος je (po horjeka zapisanych přènikach) wa-áma(m) tha-ra-pa-a-s, 'zapřimowanje (počatk, knjejstwo) stajer khodžer hótowař, t. j. khodžacy abo žiwy knjez.

c. Wospjetowanje podobnych wobpřijećow njeryči přeciwo mojemu wotwodžowanju; lud džé při rozkladowanju hišće džensniši džej rad wospjetuje.

6. a. Hebrejske 'ādām' dyrbi pječa čerwjeny rékać. Ja pak njewěrju, zo je přeni člowjek čerwjeny byl, runjež Arabiscy člowjekow do 'čerwjonych' (t. j. bělych) a do 'čornych' džěla (přetož woni to zjawnje tehodla činja, dokelž jim 'adam' kaž 'čerwjeny' klinči); a ja tež wěm, zo barby njesu přenje byle, na čož je člowjek kedžbował: přetož hišće we Homeriskich časach běchu barby khětro njedospolnje znajome. Ja we słowje adam — dokelž na něhdušej přiwuznosći ariskeje a semitiskeje ryće njedwěluju — někotre powědomych přènikow pytam, a sym přeswědčeny, zo je to same něhdy takle rékało: Am-dā-ma-a-s, 'přimanje činjeř khodžer'.

b. Hebrejske 'āneš' abo '(inš) iš', 'muž', rékaše zwoprédka am-na-ši, 'přimanje-hibař', džělař, sylny. Podobne hebrejske słowo 'ānaš' khorosé poznamjenja. Ale dokelž khorosé ničo za muža kharakteristiske njeje, dha tež pomjenowanje teho sameho wot khorosće wzate być njemóže.

7. a. α. Němske 'mañ' ma swój podložk we prjedy wujasnjenym korjenju mag (§ 8, l. d. γ.), 'mócný'. To same klinčeše něhdy mag-na-a-s, 'mócný hibař', t. j. sylny džělař; a je so pomalu tak přetworilo: Magnās — mānā — mana — man (mann). Tola tež we tutym słowje naše znajome 'am' téi; přetož 'mag' wobjima přèniki ma a m ga, 'stajne džerženje hibać (činic)', t. j. swoje mocy hromadu brać, mocy měć.

β. Słowjanske 'muž', p. 'mež', je so takle wutworilo: Mag-na-a(s) ga-ja-s ('stajne džerženje činjaty khodžer') — mana-gajas — mangajas — mangjas — mangžas — mengža abo mungža — mengž (mež) abo mungž muž, muž).

b. Wot słowa 'mañ' wudžěłachu Němcy mann-iska-a-s 'mužski', — mansk — mensk (kaž so džensa hišće wokoło poľnócného morja praji) a mensch. 'Mensch' je potajkim poprawom tak wjele kaž 'mužski'. Dokelž pak to wysokemu wobpřijeću čłowjeka njewotpowjeda, su Němcy korjeñ słowa 'mensch' we sanskritiskim man, 'myslić', pytali, kotrež mamy my n. př. hišće we wurazu po-mja-t-k ('za-tym-myslenje, nachdenken, nachsinnen: erinnerung') a 'po-mn-ić'; a ta wěc woprawdže jara spodobnje klinči a by z poľnej wěstotu wěrna była, hdy — bě němski čłowjek hižo tehdy, hdyž wón sebi 'mensch' narjekny, k temu wjedženju přišoľ byľ, zo je duch a myslenje kharakteristiske znamjo čłowjeka.

8. a. a. Γυν-ή (γυν-αικ-ός) wukhadža wot slowjesa gan (gen-ui, gen-s, γέν-ος), 'porodzić'. Tola chcu hnydom tež přispomnić, zo 'gan' žadyn přeník njeje. Wobstawki teho słowa su předložka ga, 'hromadu, hromadže' (§ 9) a znajomej slowjesy am a na: a 'ga-ama(m) na' poznamjenja zjawnje 'hromadubranje činić (přibjerać, přisporjeć: porodzić)'. Měnja drje, zo perfektum γέγασ nas wući, zo je nastupacy korjeñ ga byľ (a nic 'gan'); ja pak wobkrućam, zo je tama zańdženosc něhdy ga-gan-wa rěkala: — geganwa — gegawa — γέγασ. Tak je najprjedy zynk 'n' scěhowaceje dychawki dla so wustorčil, a potom je 'w' po wašnju grichiskeje ryče woněmiľo. Tole 'w' pak dzeržu ja za identiske z laćanskim 'v' we wukónčenju -vi (ama-vi), a ja za to mam, zo je kóžde 'perfektum II.' něhdy tón samy wukónč měľo, dokelž njemóžu zrozymjeć, kak dyrbjala ta twórba zańdženosc poznamjenjeć móc, hdy by ženje žane na to pokazowace znamjo we njej byľo njebyľo. (Znamjenja tempow je tón a druhi wujasnić pytaľ; mi pak so zda, zo w tym nastupanju hišće dočista ničo wujasnjene njeje.)

β. Γάμος je tež 'hromadubranje': ga-am-a-a-s (§ 9).

b. Za ga-ám-na-a, 'přibjeranje činjerka', prajachu tež gajám-na-a; a to je so tak přetworilo: Gajámna — gejamna — gejamna — gjemna — gjena — gžena — žena — žona.

9. Zo pak słowa so woprawdže přikróťšeju a skepsuja, to njech nam němskaj wurazaj 'hochzeit' a 'jahrmart' wobswědčitej, kotrajž so wot našich susodow z džěla hoxt a jámt

wurjekujetaj. Wyše teho přir. n. př. Konstantinopolis — Stantinopuli — Stantpuli — Stainpuli — Stambul; Mons Belligárdo (wl.) — Monbelliard (fr.) — Mömpelgard; Frumentaria — Formentera (hisp. kupa); Civitas — Ceuta (hisp. sydliščo w Marokku).

§ 9. Tři jara husto trjebane předložki přěních časow ryči běchu ga, ka, cha.

1. Přěnja je so we twórbje ge pola Němcow zdžeržala: Ge-brüder, ge-vatter.

2. a. Druhu widžimy we słowjanskim къ, ke, k: n. př. ke mni, k nam, a we lačanskim cu-m (con).

b. Naše 'ke' rěkaše něhdy ka-já lačanske 'cum' něhdy ká-ma.

3. Třeca twórba, cha, je so na cha-já-ma podlějšila, a to je so do 'chjám — chjam — chsam — čuv — óv — sa, su, sy, se' přewobročilo. (Z wuwzaćom někotrych zestajeňkow je so 'se' pola nas na ze zeslabilo.)

4. Twórba 'kajá' abo 'kja' (2. b.) přěndže lóžšeho wuprajenja dla do tja. Z teho nasta němske *tsu, zu, a (po wustorčenju jóta) germaniske tu.

5. Korjeň tudy zapisanych předložkow su słowjesa 'ga, ka, cha, ja, ma', kiž wšitke hiće abo khodženje poznamjenjeju. Z wobpřijeća hića abo khodženja wuwi so wobpřijeće so-přibližowanja (přir. 'ka-ma', němski 'komme-n', a naše 'štó dže?'), abo tež wobpřijeće přewodženja (čuv, cum, se), kotrež poslednje so nam z durativneje mocy našeho słowjanskeho 'chaditi (choditi, khodžić)' lóhko wujasni.

Připis. Nastaje zynka 'd' we słowjesowaj ('ji-dú, jdu) du' a '(ha-d-ji-u) khodžu' je so hižo horjeka poznamjenilo (§ 7, 4. a. γ.).

6. Tudy chcu w dobo hišće na wjazawu 'a, i' atd. spomnić.

a. Naše a, jendželske and (nětko 'änd' čitane), němske und a lačanske et wotpočuju na twórbje am-ta abo (po zeslabenju) an-da, 'džerženje-činjenje: zjednoćenje, towarstwo'. Słowjanske i klinčeše zastarsku jim-ta, jita atd.

b. Grichiske καί je něhdy ká-jam 'hromaduwzaće', rěkało.

c. Hebrejske wa pokazuje na wa-a-m-ta, 'přiwzaće, wobjeće, towarstwo'.

7. a. Słowjeso 'sta-c' njeje přeník, ale zestajeńka z předložki sa (č. 3.) a z přénika ta, kotryž po swojim klinku něšto wottorhnjene abo zatorhowane poznamjenja, kaž nam tež twórba '(ta-ptac) te-ptac' pokazuje; předložka 'sa' pak wucišćuje po swojej přirodže (t. j. jako přez zadžěwki we zubach wutworjeny zynk) něšto zadžěwane, zadžeržowane. Přenje wobpřijeće słowjesa 'sta-c' je potajkim 'hromadu teptnýc, stupanje zadžeržec, zastać khodźić'; a 'so stać (geschehen, fieri)' poprawom tež tak wjele rěka kaž 'hromadu stupić, z rozwiwanjom zastać, rozwiwanje abo porjadny khód někajkeje druheje wěcy přetorhnyć'. Blizko pak leži, zo čłowjekojo přénich časow prjedy na zastace (so stupjenje) kedžbowachu, hač na jednore, hótowe stejenje, kiž ničó kedžbliwosć zbudžowace na sebi njeměješe.

b. Z takle dobyteho korjenja sta a ze znajomeho přénika ja wutwori so dlějšě słowjeso sta-ja-u, 'stejo (dale) du, stejenje dale wjedu', — nětko: steju, abo (po Wojerowsku) stoju. A z přénikom na wudžěla so sta-na-u, 'stejenje hibnu, stejenje do skutka staju, započnu stać', — stan-u.

c. Korjeń sta a zjednoćenaj přénikaj na a pa podachu słowjeso stanapa, 'stejenju hibanje činić', — stanpa — stampa — stap-a-ć, stup-a-ć; stanapa-jiti — stup-ić.

§ 10. Ze zestajenja přénikow 'cha' a 'ji' wudžě wěcnik chají-a-s — chajís — chjis — chsis — si, 'khodžef: čłowjek', a naposledku naměstowc (pronomen) si, 'tón'. Tole słowo zjednoći so z prjedy wułożenym 'ji, ja, je' (§ 4, 3. b. a.), a tak wutwori so naměstowc sij, sija, sije, 'tónle', kotrymž je so we słowjanskich ryčach zdžeržal (runjež we našej krajnje jeno pola Kamjeńskich Serbow, hdžež so 'wjele sych lét' praji). A z tuteho 'si' abo 'sij' je po mojim přeswědčenju tamo '-s' nastalo, kotrež wučeni nominativiske znamjo mjenuja. Nětčiše postajniki abo artikle (der, the, le, ó) su něhdy naměstowcy byle, a runje tak je naměstowc '-s' we wěstych časach za postajnik plaćil, hač je naposledku swoju móc dočista zhubil a hołe nominativiske wukónćenje być započal: po čimž bu we padže potrjebje někajki druhi naměstowc, pak sprjedy pak zezady wěcnika, jako artikl přistajeny. Tamo nominativiske

'-s' widžimy n. př. we slowomaj ἵππο-ς, equu-s. Hač pak su Slowjenjo (kaž někotři wobkrućeja) tež hdy n. př. koni-s prajili? Haj: ale jenož tehdy, hdyž měješe zhromadne pomjewanje 'kón (pferd, ein pferd)' so jako we mysli wobmjezowane poznamjenic (bestimmtes pferd, das pferd); hewak je nominativ jeno kanji abo konji rěkał. Za to woboje rukuje nam ta wobstejnosć, zo nětčiša slowjanščina so ze žanym artiklom njewobćežuje, kotryž je hoła a njetrjebawši wěc a ryč jeno šerožotnu čini: přir. n. př. 'Muž sebi konja kupi' a 'Ein mann kaufte sich ein pferd'; abo: 'Daj konjom syno' a 'Gieb den pferden das heu'. Slowo 'tón' (kotrež njeje artikl, ale pronomen demonstrativum) smě so jeno tam trjebać, hdžež ma so pak polne pronomen abo pak tola wěsta pronominalna móc wucišćeć: štož posledniše so we laćanskej ryči wosebje přez 'ille' čini (n. př. tón prawy, justus ille).

§ 11. 1. We § 8. c. β. a we § 10 sym někotre příklady za to podał, kak su tež rěkane wukónčjenja něhdy samostatne slowa byle, kotrež su we běhu časow pomalu z korjenjemi hromadu zrostowac započate a naposledku samostatne być přestale, a nětko mam tudy jeno hišće to přistajic a wosebje wuzběhnyć, zo su tež wukónčjenja (runo korjenjam) něhdy wjele wobšěrniše byle, khiba hdžež te same snadž na někajkim přeniku wotpočuja. (Přir. tež, zo Chinesa n. př. Kamjeń džěćo za 'kamješk' praji.)

2. Moja mysl je potajkim ta a moje rozestajowanja na to pokazuja, zo je (štož je so pola Chinesow zdđeržalo) wšitka čłowska ryč něhdy z jenzimnych přenikow wobstala, z kotrychž su so we běhu časow wjacyzjimne 'korjenje' slowow a 'wukónčjenja' tych samych zwuwiwale. Wšitke přeniki pak založeja so na hlósnym pojimowanju nastupaceje wěcy: štož móžemy na wjele wurazach hišće džensa spóznać.

3. Kak dolhi čas je ryč trjebala, zo bychy so přeniki pomalu do wjacyzjimnych slowow přewobróćile, to ja wobličic a prajic njemóžu, runje kaž n. př. tež přirodarjo njewjedža, za kak dolhe časy je naša zemja swoju nětčišu podobu dostala. Mało pak ani tutech ani tamych lět bylo njeje: přetož přeměnjenja we woběmaj so jara pomalu stawaju.

4. Někotre slědy něhdušeho hromadustajenja su so na pozdžiše časy abo tež hač na džensniši džeň zakhowale. We Homeriskich časach słowjesne zestajeňki hišće twerde njeběchu, a Grichojo prajachu tehdy po spodobanju n. př. ἀπο-βάλλειν abo βάλλειν ἀπό, abo (per 'chresin') tež ἀπὸ δὲ βάλλειν atd.; přir. lačanske inque pedivit (na kóncu hexametra) = inpedivitque. Wotpowjedace němske twórby poprawom hišće džensa zrostle njesu, kaž kóždy lóhko póznaje, hdyž n. př. na tole pohlada: 'Ab-werfen' a 'ich werfe ab'; 'auf-stehen' a 'auf aber stand er nicht'. Ničo podobne we słowjanščinje nimamy, khiba zo chcemy to sem ličić, zo někotři Serbjo kójn za '(kónj) kón', kajž za '(kažj) kaž' atd. praja, a zo we starobolhařskej podryči ze zynka 'j' wutworjena syčawka před susodny zubnik skoči: n. př. 'wid-ji-u — wid-zi-u — widžju — widžu' (pisane 'widžu') a 'wrat-ji-u — wrat-si-u — wratšju — wratšu' (pola nas 'wrót-žu', pis. 'wrócu') — — stbñh. wi-ž-d-u a wra-š-t-u.

Připis. W našej ryči je, zo to připódlá sobu naspomnju, w jenym wjesnym mjenje so syčawka tež tak přesunyla: we mjenje Njezdašecy, něm. hišće Nedaschütz (bjez syčawki). To słowo wukhadža wot přidawnika njaw-a-s (sanskř. nawas), 'now-y', a wot słowjesa dja-ti, 'džě-lac: činić, twarić', abo wjele wjac wot wěcnika dja-ch-a-s, 'džě-l-o: twarjenje, twar (wjes)'. Njawas djachas abo (pozdžišo) njaw djach je potajkim tak wjele kaž nowotwar abo nowe sydlišćo, a njawdjach-je wicy abo njawdjaše wicy tak wjele kaž nowotwarna wjes, nowa wjes. Njawdjaše wicy pak so takle přeměniču: Njewdjaše wicy — Njedjašewicy (němski: *Nedaschwitz — *Nedaschitz, Nedaschütz) — Njedzašejcy — Njezdašejcy — Njezdašecy. Podobnje tworjenej wjesnej mjenje stej tejhle: a. Nawodjalne wicy — Nawdjalne wicy — Nadjalnewicy (něm. Nadelwitz) — Nadjalnejcy — Nadžalneicy — Nadžanecy (pis. Nadžanecy); a b. Nawa djaji-s — Nawdjaji — Naudjeji — Naúdjej — Nauděj — Neúdej (něm.) *Neude (nětko Neyda) — Núdej — Nydej. Za 'Nadelwitz' praja Němcy tež Adlitz, t. j. atdělne (wotdžélne) wicy.

5. Nastaje słowjesow wrócić a widzieć běše po mojej mysli tajkele:

a. Słowjeso wrócić wutwori so we tajkim času, hdžež bě člowjek zwonka swojeho přebytku (kotryž bě zwoprědka někajka jama abo džera). Wón pokazowaše na swojeho towarša abo na někajku wěc a na bydleńsku jamu a wupraji tele přeniki: Wa rá ta, 'nutř-teptanje (nutř-hiće) činić'. Z teho wutwori so korjeń waráta abo pozdžišo wrata, 'nutř-hiće-činjenje: wróćenje', najprjedy do jamy nutř, a potom wróćenje na stare město, wšo jene hač běše to same znutřka abo zwonka jamy. (Słowjeso 'wjerćeć' pak wukhadža wot wěcnika 'wa-jám-ra-ta': wobjeće, einfassung, kreis).

b. α. Člowjek na woči pokazujo praješe: Wa jima(m) da am mi, 'zapřimnjenje (eingreifung) činić dźeržec ja', t. j. ja zapřimuju (z woćomaj). Tak nasta we běhu časow korjeń wa-jída — wjida — wida abo wid (vide-o, *widé-iv, idiv); a k temu samemu přistupichu słowjesy ji a ja ('hić') a ze słowjesom a m ('přimam, činju') zjednočeny naměstowc mi ('ja'), wot kotrehož je so naše mi a mje (lač. me) zdźeržalo. Wěcnikaj εἶδ-ος a εἶδ-ωλον pak wotpočujetaj na reduplikaciji wε-wιδ, t. j. na podwojenju korjenja wid ze srjedza zastajenym słowjesom jim (§ 9, 6. a.): Wid jim wid, 'widjeć' abo 'hladanje a hladanje', — widjiwid — wedjiwid — wejiwid — wejwid — wēwid — wεwιδ.

β. Runje tak člowjek na hłowu pokazujo praješe: Wa jám jim dāmi, 'zapřimuju, dźeržu', — wajájidami — wojájdám — wajáida — wejáida — wjaida (wěděti, wjedзец) — waida — woid-α, οἶδα, ich weiss, sanskr. wéda. We běhu časow je vokalismus teho słowa so z džěla zestabił: n. př. ἴδωσιν — *ἴδωσιν, sie wissen.

To je mój nahlad wo nastaću a přiwuznosći teju słowow: a z tymle nahladom ja žaneho sanskritiskeho 'guna' (do kotrehož ja njewěrju) a ničeho podobneho njetrjebam. Diphthongi a vokale so we běhu časow zestabjeja (to je wěrnó, dokelž wšitko činjenje so po času zestabi): ale sam wot so zesylnił so žadyn jenički vokal njeje (dokelž so ničo we přirodže samo wot so njezesylni)! Kóžde guna (zesylnjenje) wu-

khadža wot kajkeježkuli staršeje twórby. Guna bě za indiskich ryčnicarjow dobry a dosahacy wuraz; ale naši wučeni dyrbjeli tola kus dale hladac a kus dale widzec!

§ 12. Tak sym Wam, wysoko dostójny knježe, we krótkich čahach pokazal, što ja wo nastaću člowjeka a wo nastaću člowskeje ryče měnju. Přijmíe tón nastawk, smém-li prosyc, jako wuraz mojeho zmyslenja přeciwo Wam, t. r. jako slabe znamjo wutrobneje džakownosće za to, zo sće Wy -- k lépsému wěcy, a k mojemu polóženju — wudawanje našeho serbskeho słownika tak swěru a tak mójnje podpjerali, a w dobo zo hišće džensa za přichódne rozšěrjenje tehole hłowneho wuskutka našeje Mačicy z njepřeměnjenej horliwosću hromadžice. Wy sće při čitanju póznali, zo sym ja w nastawku nimale wšuhdže swój samsny puć šol; a ja sym přeswědčeny, zo Wy to njejsće za njeprawe džerželi, dokelž wěsće, zo we wědomstwje ryče hišće wjele čémnoty knježi, a zo dyrbi, prjedy hač budže něchtó poslednje wjesele *εὐχρησα* zawolać móc, we tym samym so něštožkuli hišće dopřepytac abo tež runjewon znowa přepytowac.

Wo nastaću člowjeka samozrozmyliwje ničo lépsje a ničo wyšše podać njemóžach, hač štož je we wurazu 'Stworjeny po Božej podobnosći' swjate pismo našim myslam a wutrobam poskićilo; wo nastaću ryče pak a wšelakich ryčnych twórbow měnju něšto dotalnych nahladow lépsje a wěrnosći bližše podať być, dokelž so mi zda, zo wšitko, štož sym prajił, na přirodže wěcow wotpočuje. A duž dha Was w dobo hišće prošu, Wy chcyli, jeli zo žaneho hłowneho wobmyslenja nimaće, tónle mój nastawk z najmjeńša jako wotewrjene prašenje tež zjawnosći přepodać, zo by tón a tamón, kiž tež rady na počatki člowskeho rodu pohladuje, so snadzi nawabić dať, wo tajkich a podobnych wěcach swoje mysle wuprajic.

Hdyž pak dwanaće lět po dokončenju našeho serbskeho słownika z nowa na Waše zaslužby wo tu knihu z wutrobu spominam, činju, wysoko dostójny knježe, jenož po wašej mysli, hdyž tudy tež třećeho we słownikafskim zwjazku, Handrija Seilerja, pomjenuju a dopomnjeću teho sprawného a swěrneho Serba, kotryž je tež hižo prjedy naju časa za póznaće

našeje ryče a za duchowne pozběhjenje našeho małego luda sprócniwje skutkował, ryčespytny nastawk 'Słowjan přernih časow' dzakownje poswjeću, kotryž chcyli Wy česčerjam teho muža, kotryž při wšej swojej serbskosći tež bjez našimi zdobnymi němskimi susodami žaneho njepřecela njeměješe, při skladnosći sobu předložić.

Pozdžiši připis. Horjeka str. 8 pod textom je so zapomnilo wuraznje naspomnić, zo słowjeso 'nachahmen' wot korjenja 'āhm (jam) wukhadža, laćauske im-itari (im-ago)' pak a grichiske (ἰμ-μ-σιωθαι) μιμῆσθαι wot podwojeného korjenja 'jim (im)'. Po tym sym ja horjeka słowjeso 'po-jim-owač' wutworil.

Słowjan přernih časow.

Dopomnjeću našeho *Handrija Seilerja*, kiž móžeše so typus stareho Serba mjenować, w lubosći poswjećiť

Bohuwér Pful.

§ 1. 1. a. Přenje sydło člowskeho splaha je 'Asija' byla, a to bjez dwěla ta strona, kotraž je so Persiska pomjenowała. Za to swědči, kaž je znajome, ta wobstejnosć, zo we Persiskej naše žita hišće dzěnsniši džeň same wot so rostu. Ale tež ryčespyt nas na Asiju a Persisku pokazuje, kotryž nam pónac dawa, zo su přez stary swět słowjanske ludowe powjesće šle, kotrež podawachu, zo je ta strona, kotrež my Persiska rěkamy, přenje sydło člowskeho rodu byla; přetož stara twórba Persid (*Περσίδ-ς, *Περσις*, gen. *Περσίδ-ος*) wotpočuje zjawnje na słowjanskim wurazu perwi sid abo peri sid, 'prěni syd: přenje sydło'. Tuto 'perwi' abo 'peri' (za kotrež my nětko přěni = prjednı, 'der vordere', nałožujemy) wujasni so nam přez česke prwý (prěni), p. pierw-szy, atd., a we našej samsnej ryči přez Wojerowske słowo (pjerwjenica) pjerjenca (ta pokruta khlěba, kiž so při pječenju přenja z pjecy wučehnje); twórba sid pak je kóždemu Słowjaney hnydom dospołnje zrozynliwa.

b. Přeciwo tej etymologiji zda so dwoje ryčec: 1) ta wobstejnosć, zo je *Περσις* femininum, a 2) zo wobydleř Persiskeje so *Πέρσις-ης* mjenuje. Mje pak to njemyli, 1) dokelž

'peri sid' abo 'persid' grichiskemu člowjekej adjektivisce klin-češe (kaž pers-id), kotremuž běchu krajne mjena nimale wšitke žónskeho rodu (z přimyslowanym γῆ), a 2) dokelž Gricha sebi přitym z grammatiskej nuznotu substantiv Πέρσας tvorješe, wot kotrehož so jemu tamo po grichiskim začuću adjektiviske 'pers-id' wotwodžowane zdaše (přir. Ἑλλ-ην, Ἑλλ-άς, gen. Ἑλλ-άδος). Tak dha sym polnje přesvědčeny, zo Πέρσας je perwi sid abo persid (člowjestwa).

c. We powjesčach wo přenjeje hospodže člowjekow su hišće słowjanske wurazy, na kotrež chcu, dali Bóh, pozdžišo raz popokazować.

2. Jako běchu so ludžo přisporili, počachu so najprjedy po Asiji rozšěrjeć, k ranju a k wječoru a k polnocy; a hdyž běchu tu samu po času napjelnili, džěchu wjetše abo mjeuše črjody pak do 'Afriki', pak do našeje 'Europy'. Ale tež do Ameriki (a Australije) su člowjekojo hižo we starodawnej zaú-dženosci přišli, njech su tam w runy puč z Asije abo pozdžišo po wunamakanju lódzow z Europy so přesydli. Čitať so za wopokazmami praša? To drje runje žane wopokazmo bylo njeby, zo je Amerika dawno do Kolumba wotkryta byla: t. r. zo su Danojo a Jendželčenko wjacy hač sto lět prjedy někajki swěru potajany kraj znali, do kotrehož su po překupske pokłady z lódzemi jězdžili. Moje wopokazmo je to, zo su we Kolumbowych časach Europejscy we Mexiku pódla džiwjakow wěste a njemylně pomniki starozastarskeje wysokeje kultury nadejšli, a zo su nowiši wěcywustójni dopóznali a dopokazali, zo je doľho před teje kulturu zaso starša wysoka kultura we Mexiku knježić dyrbjala.

3. Kak wjele je tajkich přeahowanjow bylo, njeda so na žane wašnje wuslědžić. Jenož to móžemy z wěstoscú prajić: Kóždy raz, hdyž ludžom poča něhdže wuzko być, hladachu za tym, kak bychu sebi přihódniši statok wudobyli; a duž dha su sebi we Asiji, kaž bórzy póznajemy, wjacy króc z tym pomhali, zo cyłe splahi do Europy překročichu.

4. Tak bě něhdže tři sta lět po Khrystowym narodže raniša Asija so přeludniła. Wobydlerjo počachu so tam hibać a so do srjedźneje a wječorneje Asije přeahować. Tak přeco jedyn

lud druhi čišćeše; a hdyž nowi přindžechu, dyrbjachu stari swoje dotalne strony wopušćić. Što pak mějachu či započć, kiž hižo na samym wječornym kóncu Asije bydlachu? Či buchu do Europy wustorkani.

5. Tele wulke ludočahi so za Europu we lěće tři sta a pjeć a sydomdžesat přez dźiwich Hunnow wotewrichu.

§ 2. 1. Móžno a k wěrje podobne je, zo su Hunnojo při swojim překročenju wšelake druge ludy, bjez kotrymiž běchu snadź Słowjenjo, z Asije ze sobu torhnyli, abo tež zo su druge splahi z kajkeježkuli přičiny za nimi sčchowali, runjež spisaceljo jeničkich Hunnow mjenuja, dokelž čile přez swoju nje-wurjeknjenu dźiwjotu a surowosć přede wšitkimi kedźbliwosć na so čehnjechu; historicy wěste pak je, zo su Hunnojo so do Europy přiwalawši druge ludy z jich sydłow wustorkali, a zo su přitym abo potym wosebje słowjanske splahi raniše strony Europy wopušćili: při kotrychž přechowanjach su te rody, kotrymž so wot spisacelow Serbjo abo Sorbjo (Sorben, Wenden, Sorbenwenden) rěka, so bjez wšitkimi najdale k wjedoru dobyli.

2. Čile Słowjenjo pak njeběchu přěni, kiž su wulke kruchi Europy wobsadźili. Hižo zastarsku su — runjež so wo tym dotal znajmjeńša w dosahacej měrje ryčalo njeje — Słowjenjo daloko po Europje bydlili, a to hač do najwjěčor-nišich stronow. Kak ja to wěm? To mje ryčespyt wučí. Wjele ryčnych slědow mjenujey na to pokazuje a jasnje swědči, zo ma so we Łužicy a w druhich słowjanskich krajach dwoje, po času wulcy rozdźělne słowjanske wobydlewstwo pytać, a zo su tež hewak we wšelakich stronach, hdžež so ničtó Słowjanow nadzał njebudžeše, zastarsku Słowjenjo žohnowanje ratafskeje kultury a tež wyššeje nawjedžitosće rozprěsćerali. Či Słowjenjo pak, kotřiž su w hunniskich časach so po Europje rozsydlili, su z tamymi staršimi pomału hromadu zrostli, přez tych samych wyššu zdźělanosć dostali a wot nich samozrozumliwje tež pomjenowanja susodnych ludow přiwarzali, wosebje Němcow a Włochow (Germanow a Latinskich z Grichiskimi), kotřiž běchu dawno do časa tychle nowišich Słowjanow z tamymi staršimi Słowjanami hromadže bydlili: při čimž běchu

Němcy zwoprédka njewinójei nomadojo, Włochojó pak, kiž tež hakle přez Słowjanow wobstajne sydla a ratafske džělo pónachu, zwoprédka wójnsy a rubježni přesčěharjo Słowjanow (§ 11). A wot tychle starych Serbow abo ratarjow (§ 10), kiž 'sydłu' abo sydlišću po staršim wašnju sero rěkach, su naši wótojo a wšitke serbske (abo sorbiske) rody mjeno Serbjo přiwzali abo pak dostali (kotrež by po našej samsnej ryči Sedlenjo abo Sydlenjo klinčalo): bjez-tym-zo su druhe (pozdžišo 'Serbow' do Europy přesadžene) słowjanske splahi sebi we ranišej Europje seła abo sydlišća twarili a tam rolu džělali a wot tajkich 'sełow' sebi Sełowjenjo abo Słowjenjo prajili (přir. §§ 8—10). Akcent słowa 'sero' ležeše, kaž w našim 'sedlo' abo 'sydlo', na přenjeji zjimje; twórba 'seło' pak so pola Rusow hišće džensa na poslednjeji zjimje zynkuje. Při tymle wuprajenju dyrbyeše hlósnič 'e' we słowje 'sero' so džeržec; we wuzrazu 'seło' abo 'Sełowjan' pak móžeše tón samy před scěhłowacym akcentom so wučíšec.

3. Tak bydlachu a bydla we wječornej Europje Serbjo, we ranišim a połodnišim džělu teje sameje pak Słowjenjo, runjež bu Serbam, hdyž dyrbyeše jich narodnosć so jako wot němskeje rozdžělna poznanjenic, wot Němcow hižo we srjedznim wjeku připódlu tež Słowjenjo abo Slawen rěkane: kotrež mjeno dha, hdyž so wo 'narodnosć zhromadnje' jedna, hišće džensniši džěń Serbow sobu wobjima.

4. Jedyn serbski ród a troji 'Słowjenjo' su so (najskeje w hunniskich časach) do połodnja zabłudžili a tam swoje stare powšitkomne pomjenowanje zakhowali: mjenujcy wobydlerjo Serbije, južni abo dunajscy Serbjo (Srbi); a 1) Słowjenjo (Slowenzen, Slowenen, Winden), kotrychž ryč je zjawnje powostanki naranišeje (ruskeje) zakhowala [runjež někotři nowiši to pónac njemóža]; 2) Sławoncojo (Slawonier), kiž nětko južnosłowjanscy ryča; a 3) Słowakojó (Slowaken), kiž su so (štó wě hdy a čehodla) nawječornej naryči (Čechow) přizankli.

5. Z wuwzacóm tych trojich 'Słowjanow' a južnych Serbow, pódlu kotrychž dyrbimy hišće lužiskich Serbow naspomnic, so wšitke jenotliwe stawy wulkeho słowjanskeho naroda z wosebiskimi mjenami poznamjenjeju (kaž: Rus, Čech atd.).

§ 3. Młódši Słowjenjo we Europje su potajkim z hunniskich časow: njech su (pak wšitcy, abo pak z džěla) z Hunnami z Asije přišli, abo njech su tehdy swoje hižo europejske sydlišća we ranišich stronach wjac abo mjenje přeměnili; starši su hižo z dawnosće, kotraž so njehodži bliže postajić. A z tehole stareho hrona je najwjetši džěl słowjanskich wjesnych a městowych mjenow, kotrychž wujasnjenje je tehodla, dokelž z wěsteje staršeje a nam tehodla mjenje přistupneje słowjanšćiny wukhadžeju, najbóle khětro wobćežne.

Tola nětko dyrbju pokazać, zo je we Łužicach a w druhich słowjanskich stronach woprawdže dwoje słowjanske bydlestwo było.

§ 4. 1. Zo slowo Serb z našeje samsneje ryče być njemóže, wo tym smy so hižo prjedy (§ 1, 2.) přeswědčili.

2. a. Pohladajmy na mjenje našeju wsow Nadžanecy a Nydeja. Hdyž ja dopokazam, zo staj taj wurazaj we hłownych wobstawkach identiskej, njebudže potom kóždy zo mnu prajić, zo mjenje tejule móhl-rjec susodneju wsow njemóžetej z jeneho a teho sameho časa wukhadžeć?

Štož pak nastaje teju wurazow nastupa, dha tóhi we woběmaj 1) adjektiv 'now-y', kotryž po swědčenstwie sanskrita něhdy naw-a-s rěkaše, a 2) słowjeso dja-ti abo dje-ti, wot kotrehož mamy hišće kompositum so pře-džec (sich durch-arbeiten) a substantiv džě-ło (arbeit). 'Nawa dja-ja' abo 'Nowa dje-ja' (t. j. nowe džělo, nowotwar, neubau) pak je so přeciwo zakonjam našeje ryče, po kotrychž budžeše so 'Nowdžeja' abo 'Nodžeja' prajić mělo, do nadpadowaceje twórby Nydeja přewobróciła, bjez-tym-zo su 'Nawodjalne wicy' (nowodžělna sydlišća; něm. Nadelwitz) so po serbskej ryči takle přetworile: Nawdjanewicy — Nawdjanejcy — Nawdžanejcy — Nadžanecy (pis. Nadžanecy). Nadžanecy su potajkim serbotwarna wjes; Nydeja pak wukhadža wot kajkichžkuli hižo prjedy Serbow w Łužicach bydlacych Słowjanow, kotřiž su potom bjez Serbami so pomału přeserbšćili. Slědy a wopkazmo tajkeho přeměnenja pak mamy tež we tym, zo, kaž čitať sam wě, ryč Wojerowskich a Kulowskich Serbow so n. př. wot Budyskeje wulcy jara rozdžěla.

b. Njedźichow a Njezdašecy (Nedaschütz), něhdy Njaw djach-ow a Njawe dja-šewicy, wotpočuja na tymaj samymaj korjenjomaj 'njawas (nawas)' a 'dja-ti': bjez-tym-zo Něwsecy (Nümschütz), něhdy Nawe sedecy, a Nowoslicy abo (Nowslicy) Noslicy, něhdy Nowosedlicy, nas na zastarjene słowo 'sed' pokazuja, kotrež tak wjele kaž syd-to (sitz) poznamjenješe. Nowoslicy su zjawnje hakle wot lužiskich Serbow twarjene.

3. a. My mamy wjesnej mjenje Khołmc (Běty Khomlc, Čorny Khołmc) a Kheln (na wyšinje), a we zněmčenej stronje Saskeje (pola Oschatza) steji hórka Kulm-berg; we pólskich stronach pak leži město Chełm, kotremuž Němcy Culm rěkaju. Substantiv chołm abo chułm (za 'hórku, hügel') smy my Serbjo něhdy měli, runje kaž n. př. Čěša słowo chlum hišće wobsedza; ale twórba chełm abo cheln (kheln) ani pola Polakow byla njeje (kaž zněmčene 'Culm' nam pokazuje), ani pola nas lužiskich Serbow. Tak je pólski Chełm njepólski, t. r. pólskeho časa starši; a naš Kheln je njeserbski, t. r. wot starších Słowjanow založeny, kiž su so pozdžišo do Serbow zhubili.

b. Korjeń chał (choł) je identiski z laćanskim coll-i-s (hórka). Serbjo tworjachu chał-amu-s — chołmu — chołm — khołm (demin. Khołmc); njeznajomi starši Słowjenjo we Łužicy pak chal-i-nu-s — chelinu — chelin — Kheln.

4. a. a. Kačka (ente) rěkaše pola Połobjanow poilā (a pozdžišo poilō). Pola nas so kački 'Pila! pila!' wołaju, runjež so kačcy samej pila njepraji.

β. Słowo 'poila' wukhadža wot participialneho adjektiva po-jedl-y (zežrany, gefrässig), a to same je so takle přeměnilo: Pojedn-ija — pojedlja — pojidlja — pojilja — pójlja — pójla abo poila. Hdy by to słowo serbskeho pokhoda bylo, by to same sěčzka hinak hać 'pojědla' rěkało. Naše 'pila' dyrbi potajkim z ryče starších Słowjanow přiwzate być.

b. Husy wołaju so 'Liba! liba!' a młoda husyca so wokoło Wojerec atd. libjo mjenuje (kaž tam derjeměno starej w dobo libawa, libawka a libuška praja). Tež tutón wuraz je cuzeje twórby. Liba mjenujcy rěkaše něhdy pliwba

a pozdžišo pliba; naša ryč pak by sebi pluwbu ('pluwafku') žadała, kotraž móhła so na plubu přikrótsi. Přir. *ϑηχ-ja* — *ηχσα*, 'kačka', wot slowjesa *ϑηχ-ja* — *ϑήσσω*, 'pluwam'. Štož pak wotstorćenje započneho **p** nastupa (pliba — liba), přir. deleka § 20, 8.

c. W Mecklenburgskich lisčinach (njepomnu, hdže) sym tole čitał: 'Ventum est ad locum, qui Wili damb vocatur'. We wurazu 'Wili damb' je přěnja položca njedwělnje z před-historiskeje slowjanšćiny.

5. a. Naše słowo wotežka (lenkseil) je njeserbske, dokelž njeje po zakonjach našeje ryče wudžělane. Wotežka (jsl. obtog) ma swoje mjeno wot wobčahowanja (herumziehen: lenken). Tón wuraz pak je wot tajkich Słowjanow k nam přišoł, kiž tahati za 'tjahati' abo 'čahac' prajachu; přetož hewak by slowo wotežka pola nas 'wobćežka' abo 'woćežka' klinčalo. Tónle wuraz dha nas do tych časow wróčno pokazuje, hdžež naši wótcjo hišće (jězdžěnskich) wotežkow njeznajachu, a hdžež mějachu jako kublarjo konjow jeno (jěchanske) přimaki: kaž so tu a tam hišće za 'zügel (reitzügel)' praji.

b. Wuraz 'wotežka' je tele překhody přebězał: Wab-taga(m) jim-ka-a, 'wokoło-čehnjenje činjeřka', — wobtagjimka — wobteřjika — wobteřjika — wotežka — wotežka.

6. a. Naš Mužakow rěkaše něhdy tak: Móžija jam-akow — Móžijakow — Móžjakow — Móžakow — Móžakow. W Ruskej so takle tworješe: Možija jim-ka-wá — Možjikawá — Možikawá — Možkawá — Mozkawá — Mozkwá, pisane Моква́.

Tej mjenje stej identiskej a poznamjenjatej multitudinis receptaculum (der menge aufnahme). Posledni džěl teju sameju je slowjeso jam abo jim, kotrež jara derje znajemy, a přěni džěl wotpočuje na substantivje možije (multitudo, menge), kotrež pak ani serbske ani ruske njeje, runjež so to same znajmjeńša z delnjołužiškeje serbšćiny wujasnić hodži. Słowjanske 'mnogi (multus, viel)' mjenujcy rěka tudy młogi (młogi) abo (kaž my Hornjołužičenjo zwjetša mody za 'młody' prajimy) tež mōgi (mōgi). Młogi abo mōgi drje tak wjele poznamjenja, kaž pola nas Hornjołužičanow 'někotry (mancher)';

dokelž pak je 'mnogi' a 'mlogi' po korjenju zjawnje to same, a dokelž so mnogi (multus) a mlogi (non nemo) logiscy derje zjednočić hodži, njemóže ničó njeprawe być, hdyž wot twórby 'mógi' po znajomych zakonjach neutrum móžije wudžělam, kotrež dyrbi po mysli lačanskemu 'multitudo' a němskemu menge' wotpowjedać. A tak dha Mužakow a Mockba něhdže tak wjele rěka, kaž zakitowanske městno abo kaž hrodžišćo (hród).

b. Mjeno rěki Mockbá je adjektiviskeho pokhoda: Moskwá-a — Moskwā — Москвā.

7. a. α. Što 'Bołhařska' rěka? Boł-gar-iska abo Bołhařska (Bolgarien, Bulgarei) je horaty abo hórski kraj, a tón wuraz sam wukhadža z najstaršeje šěreje stariny; přetož wón podawa we srjedźnej sylbje wěstu staru twórbu, kajkejež cyła historiska słowjansčina njeznaje: Gara = gora, hora. Přeni džěl pomjenowanja je adjektiv bóli (bóli-j), kiž tak wjele poznamjenja kaž боль-шой (wulki), a wot kotrehož mamy my w našej ryči hišće komparativiske adverbium (bólije, bólje) bóle (magis, mehr). Wot wuraza ból-ije gar-ai abo bólgary (wulke hory) pak wutwori so adjektiv bólgar-i-s a bołgari (wulkohórski): Bołgar, Bołhař.

β. Hdyž tak bydlerjo bałkanskich horow te strony z před-historiskim słowom poznamjenjeju, dyrbimy z nuznotu prajić, zo su pomjenowanje kraja wot kajkichžkuli staršich Słowjanow přiwwali.

b. α. Mjeno Herceg-owina je takle nastalo: Har-i tjag (hór-ski cáh, bergzug, gebirgszug) — heritjeg — heritseg — herceg.

β. Tež tónle wuraz je zjawnje ze šěreje stariny. Dokelž pak je so tudy 'hara' nałožowało za prjedy podatu twórbu 'gara' (7. a.), čitař hnydom widži, zo su hižo we šěrej starinje rozdžělné słowjanske dialekty byle.

8. We 58. zešiwku Časopisa str. 75—101 sym na to popokazował, zo je słowjanska ryč a słowjanska kultura něhdy daloko rozšěrjena byla. Tudy chcu hišće dwaj přiwwadaj z wječorneje Europy dodać.

a. α. Wobličjenje krajnych wudawkow mjenuje so jendželscy budget (čit. bódžet). We tym wurazu těi słowjanski wěcnik

po-čet (zličbowanje, rechnung), kotrehož korjeń čet (čit) je tak wjele rékał kaž 'hromadubrac, zběrac': štož z teje wobstejnosće pónawamy, zo słowjeso čitatati němskemu 'zählen, rechnen' a 'lesen' wotpowjeda. Słowjanska twórba 'počet' je w jendželskim 'budget' trochu skepsana, ale cyle porjadnje přetworjena, dokelž najwjetši džěl Słowjanow 'p' a 'č' kus cunišo wupraja, hač wulka wjetšina Němcow, tak zo so jendželskim Germanam zdaše, kaž bychu Słowjenjo 'bódžet' prajili.

Ze słowa 'budget = počet' připódla zrozymimy, zo jendželski konstitucionalismus na słowjanskim podložku wotpočuje.

β. Zo pak su we britanskich stronach něhdy tež Słowjenjo bydlili, pónawamy w dobo z teje wobstejnosće, zo su we Iriskej runje tajke kulójte zemske wobtwěrdenja, kajkež su so pola nas we Łužicach zdžeržale: kotrež dyrbjja słowjanskeho pokhoda byc, dokelž maju pola nas słowjanske mjeno hrodžišća (kotrež su sebi naši susodni Němcy přez 'schanzen' přeložili).

b. α. Jendželske a francowzske słowo gazette wukhadža wot słowjanskeho podžělnika (partic. praes.) kazata (štož zwoprědka dospołnje 'kazata deska' rékaše. Wyšnosć by mjenujcy na 'kazate deski' to pisała, štož měješe so ludu wozjewić. To pak běchu najprjedy drje jeno zakonje; ale potom najskerje tež zwonkowne powjesća: znajmjeńša z Caesara b. g. IV 5 a VI 20 wěmy, zo bychu 'Gallojo' kóždeho pućowaceho překupca naležnje za nowinkami prašeli, a zo by wyšnosć z politiki jeno to 'wozjewjala', štož so tej samej wužitne zdaše.

β. Tak je jasne, zo móžachu hižo předhistoricy Słowjenjo čitać, a zo so móhł-rjec nowiny pola nich wudawachu.

γ. Nadžijam so, zo nihto mojich słowow tak zapřijal njeje, kaž bych ja měnił, zo su Britannojo abo Gallojo ze Słowjanami identicy byli.

10. a. Z časa Napoleonskich wójnow su moji mi małemu powjedali, zo běchu raz francowzscy wojacy koblu sobu přiwjedli, kotraž běše so potom wzrěbila, a zo běchu nato Francowzojo, na zrěbjo pokazuju, přeco 'Krepete! krepete!' (z trojim krótkim 'e', a z akcentom na přěnej sylbje) wołali. Ta wěc je mi we pomjatku wostała hač do džensnišeho dnja. 'Krepete'

(abo něšto podobne) pak we žanym francowzkim słowniku njesteji (štož so samo rozymi, dokelž Francowzojo we wulkim cyłku ničo wo wažnosći ludowych naryčow ujerozymja a zwjetša jeno te słowa za žiwjenja hódne dzerža, kotrež so we sydlišću jich 'kultury' nałožuja); a při ertnym naprašowanju tež zhonić njemóžach, hač by 'krepete' někajki francowzski wuraz był. Duž sym dolhe časy njewjedzał, što dyrbjało so ze słowom 'krepete' započec: hač sebi naposledku prajach, zo drje ani přeciwo wulkemu ani přeciwo małemu Napoleonej*) žana wulka njeprawda njebudže, hdyž na to pomyslu, hač snadzi je w tamych 'Francowzach' něšto słowjanskeje krwě čeklo, a hač móhl potajkim wuraz 'krepete' snadzi ze słowjanskeje ryče byc. Tak dha mi hnydom před woči stupi předhistoriska słowjanska twórba grebete, z kotrejež naše 'zrěbjo' abo 'žrěbjo' wukhadža (plural. zrěbjata, žrěbjata). Tamji wojacy běchu potajkim 'Grebete! grebete!' wołali; a moji prjedomnicy, kiž jako dobri Serbjo žaneho g njeznajachu, su za 'g' najbližši zynk k wzali a potom, dokelž je we twórbje 'grebete' přědku dwoja litera media, ze začuóm fonetiskeje symetrije (a z respekta před mojej přichodneje filologiju!) tež do drugeje sylby literam tenuem stajili: tak zo so 'grebete — krebete' přihódnje do krepete přewobróci.

b. Pokazuje (na čož je něchtó mje kedžbliwego sčinił) mjeno Vendée snadž na Serbow (Wenden)?

c. We Gascogni je wjes Berlin; a ryči Gascogniskich so Pariženjo smjeja.

d. Přińdže-li žadyn filologiski Słowjan do Francowzskeje abo Jendzelskeje, njech so na nastupacych městnach wobhonja, hač móhl wučeny swět přez njeho snadž něšto wobšěrniše wo tamnišej předhistoriskeje słowjanšcinje nazhonić. Tež w Daniskej su městnosće, kotrychž mjena na Słowjanow pokazuja.

§ 5. Horjeka podótknjene Indocahi njesu we jenym měsacu ani we jenym léce do Europy přišle; a něhdže dvě sčě

---

*) Nam Serbam je Napoleon I. wulku lubosć přez to wopokazał, zo je přenje serbske Nowiny, kiž běchu so jako 'Serbski Powjedai' wot lěta 1809 wudawale, 1813 njetrjebawši zakazał.

lět je trało, prjedy hač tame žolmy přikhadžowacych a přehnowowanych splahow so zaso změrowachu. Tute ludy su tehdy pomalu wšě europejske kraje napjelnile, njech běchu hižo wobydlene abo nic, a su Europje we wulkim cytku tón (ludopisny) napohlad dałe, kotryž ta sama nětko ma.

§ 6. 1. Nichtó prajić nemóže, kak wele lét (t. r. kak wjele tysac lét) je trało, hač je tamón přenjopocatny narod Persiskeje a wokólnych stronow pomalu do wšelakich splahow a rozdžělnych ludow so rozkorjenil. To pak móžu ja z polnej wěstosću prajić, zo maju ei wopaki, kiž wobkrućeju, zo su Słowjenjo relativnje mlody lud. Słowjenjo ničo mlódši njejsu hač druge stare narody; a kaž by tón so mylił, kiž by, na Tacitowych Germanow njedziwajo, snadź hakle po hunniskich čahach Germanow we Europje pytał, runje tak maja ei wopaki, kiž za móžne njedzerža, zo bychu něhdy tež wot nětčišich starši Słowjenjo we Europje bydlili byli.

2. Wosebje zapisanych powjesćow wo Słowjanach we starych časach drje nimamy; ale tola pak znaju ja wěsteho a njemylneho a njejebaceho a njestroniskeho wodžerja do tameje šereje stariny: mjenujcy ryčespyt, kotryž z dosahacej jasnosću do teje čmoweje dawnosće swěći, do kotrejež by hewak sčezka hdy a sčezka někak někajka swětla pruha padnyła. Hdžež pak su po slědach ryče něhdy Słowjenjo byli, tam je tež słowjanska kultura byla: přetož jeno niže stejacy lud bjerje cuze słowa wyššeje kultury do swojeje ryče (kaž we našim času n. př. Modjarojo swědča, kiž su sebi wšitke ratafske wurazy wot Słowakow požčili); a byrnje tajki lud (kaž je z džěla tež zaso pola Modjarow bylo) swojeho wučerja z mocu mordatskich brónjow přewinył a z časami přez připodobnjenje (abo assimilaciju) tež cyle požrěl: wěrnó tola je a wostanje, zo su tam, hdžež su wěcy ze słowjanskim mjenom pomjenowane, něhdy Słowjenjo bydlili, a zo su Słowjenjo tam skutkowali, njech je to na čělnym abo na duchownym polu člowskeho rozwiwanja bylo. Tak nam ryčespyt stawizny tych słowjanskich časow wujasnja, kotrež wot žaneho pjera wopisane njejsu, we kotrychž pak su Słowjenjo hižo wulki a sławny narod byli (přir. § 4, 8.).

§ 7. 1. Mjeno Sławjan abo Słowjan je so přez wurazaj 'sława (ruhm)' a 'słowo (wort)' wukładowało: tak zo by 'Sławjan' abo 'Słowjan' pak sławneho poznamjenjał, pak słowneho, t. j. ryčateho, abo tajkeho, z kotrymž móžeš ryčeć, dokelž wón twoju ryč rozymi; a temu je so 'Němc' napřećiwo stajał jako němy, t. r. jako tajki, z kotrymž so njemóžeš zryčeć, dokelž wón twojeje ryče njerozymi. Tak by 'Słowjan' něhdže krajana (landsmann), 'Němc' pak něhdže cuzeho poznamjenjał.

2. To khětro spodobnje klinči, tež hdyž wot 'sławneho cyle wothladujemy. Ale wotwodžowanje mjena 'Słowjan' wot wuraza 'słowo' je ryčespytnje njemóžne, dokelž 'Słowjan' po staršej twórbje poprawom 'Sławjan' rěkaše, kotraž je hakle we běhu časow so na 'Słowjan' zeslabiła. Duž by nam za wuswětjenje 'Sławjana' jeno 'sława' wyše wostała. Přeciwo temu pak tež zaso ryčespyt swědči; přetož dokelž so za 'sława' we žanej naryči 'słowa' njepraji, dha tež twórba 'Sławjan' so njebudžeše nihdže móhla do 'Słowjan' přewobróćić.

3. Po tym we wurazu 'Sławjan' abo 'Słowjan' ani sława ani słowo (ryčenje) wučišćane njeje. Tehodla dyrbimy za hinašim wuloženjom teho sameho pytać (kotrež nam najskerje tež Němca hinašeho, hač 'němeho', pokaže: přir. § 11, 1).

§ 8. Kaž kóžde pomjenowanje čłowjeka poprawom na tu wěc pokazuje, přez kotruž je tón samy so wuznamjenjał: tak dyrbi po mojej mysli tež 'Słowjan' swoje mjeno wot někajkeje wěcy měć, přez kotruž so wón wot hinašich ludźi, wot druhich ludow, rozdžěleše. Ale kajka je to wěc byla?

Słowjenjo su přede wšitkim a přede wšitkimi ratafski abo rólniski lud, a su tajcy z wěstosću hižo zastarsku byli, bjeztym-zo běchu druhe splahi honitwafske a rubježne. Słowjan sebi potajkim tehdy, jako běše zemja hišće swobodna a wšuhdže kóždemu přistupna, wobstajne město wuzwoli (a to, kaž hišće džensa je, wosebje we runinach), hdžež móžeše sebi polo založić a sebi we twarjenych přebytkach skludžene stadla dzeržeć a tak na čłowjeka hódne wašnje sebje a swoju rodžinu (swójbu) žiwic, bjeztym-zo druhe ludy (kaž nětko hišće Čyгани a we Americy Indianarjo činja) hišće bjez doma a wobsedženstwa

a nawoprawskeho mandželstwa po kraju čahachu a wot nje-džělanych zeminych plodow a wot zwěriny jědzachu a, hdžež so runje hodžeše, tež pola Słowjanow rubjachu (hač naposledku tež woni to spytowač a lubowač započachu, štož pola Słowjanow jako dušne a wužitne póznachu). Tak bu Słowjan přěních časow založer wšitkeje pózdnišeje kultury cyłego čłowjestwa. Tole drje wón přewidžeć njemóžeše; ale to tón samy z wěstoséu bórzy wobkedźbowač započa, zo so wón přez swoje wobstajne sydło wot druhich ludow rozdželeše: a duž hinak być njemóže, hač zo je wón, hdyž nomadiske splahi we swojej blizkosći widžeše, sebje sameho jako sedźaceho abo wobsydneho poznamjenił. Na to je so hižo horjeka § 2, 2. skrótkka spomniło; nětko pak sebi jo krucišo wobhladajmy.

§ 9. 1. Naše słowo sydło (sitz) rěkaše něhdy sed-ło abo tež seło (kaž so hišće džensa we wšelakich naryčach praji). Wot tuteho wuraza narjekny zastarski Słowjan sebi sedl-ám-wa-a-s — seláwa-s — selowas — selow, 'sydłow-y: wobsydny (ansässig)'. Wón přistaji tež hišće wěcnik jam-na-a-s, 'jimať, přimať, dźeržeť, wobsedžeť' (přir. § 11), — jana-s. 'Seláwa janas' abo 'sláwajanas' — Sławjan, Słowjan — je potajkim 'sydłowy dźeržeť', t. j. domtwarjeť a ratať.

2. a. Z jednoreho 'seláwas, stawas' wutwori so Slawus, Slawe.

b. α. Němcam a Romanam bě zynk džasnowskeho 'P' (kiž je so pola Rusow a Polakow zdźeržał, pola nas pak jako 'w' na hubje přeskočil) cuzy a njepřístupny, a woni pytachu tón samy přez 'cl (kl)' wucišćeć: Sclavus, E-sclave (přir. sperare — e-spérer), Sklave. Přewinjeny wbohi Słowjan (kiž dale ničo zawinowať njeběše, hač zo bě Słowjan) bu wotročk swojeho přemožerja, a zakhowa jako wotročk swoje narodne mjeno: der Sklave — sklave, l' esclave.

β. Byzantinicy spisaceljo su 'P' z džěla přez jednore λ, z džěla přez ρ wotedawali: Σελάβηνοι.

3. Korjeň słowjesa 'sedžeć' rěkaše sa-jám da(ti), 'hromadu wzaće sčinić, so hromadu wzać' (po stejenju). Připódlu praješe so tež sajám na dá(ti). Wot tehole wukhadža p. u-siásć, wot tameho p. siad-a-ć.

§ 10. 1. Starša twórba za 'sedlo, sydlo' běše sad-ro — saro (přir. grich. ἔδ-ρα a καθ'ἕδρα z lačanskim sed-la — sella). Přiwješmy korjeń bu we transitivnej mysli grichiskeho 'φύ-ω' a němskeho 'bau-en', dha dostanjemy saro bu-a-s, 'sydlo činjeť, dom twarjeť', — sarbua-s — sarbus — *Sarb (d. -luž. sar-ski) — Serb a Srb. Zlačansčena twórba je Sorābus (za 'Sarobus'), němska Sorbe, a za połodnišu stranu: Serbe, Serbier. Stari Bolharjo prajachu सर्пъ (kaž сръпъ za 'serp').

2. Najskerje je so pola Słowjanow, jako běchu či sami hižo jara daloko (po Asiji) rozšěrjeni, domytwarjenje a hospodarjene dwójcy wunamakalo: najprjedy pola 'Serbow', kiž běchu so k wječoru sčahnyli, a potom znowa pola 'Słowjanow', kiž běchu bóle we ranišich stronach zawostali. To zda so mi přičina teho dvojeho pomjenowanja byc, kotrež je po wěcy tosamotne.

3. Tudy chcu w dobo hišće přispomnić, zo so Słowjenjo pola byzantiniskich pisaćelow tež Σπόροι mjenuja. Móžno by bylo, zo by, na což bórzy zapadnjemy, 'Σπόροι' za 'Σβόροι' stało a z twórby 'Σόρβοι' skepsane bylo. Ale jedyn tamych pisaćelow praji, zo po jeho mysli či sami διὰ τὸ σπορ-ἄδην οἰκῆν tak rékaju; a mi so zda, zo, runjež słowjanski narod žaneho grichiskeho mjena měc njemóže, we jeho wurazu 'σποράδην' znajmjenska po wěcy něšto wěrne leži. Ja mjenujcy za to mam, zo słowo 'Σπόροι (Σβόροι)' na słowjanskim wurazu sbór abo zbór wotpočuje, a zo tónle sbór, 'zběrk' abo 'hromaduzebiranje', někajke zastarske politiske zjednoćenje abo tola stary wojefski zwjazk Słowjanow wjacorych słowjanskich splahow poznamjenješe, kotryž je najskerje hižo do časow grichiskeho khěžorstwa wobstał, a kotrehož słowjanske pomjenowanje je we rěc Grichow so do wuraza za słowjansku narodnosć přewobróciło.

4. Zbytkuje, zo bych korjeń bu (§ 10, 1.) wujasnił. Prénik pha abo bha pojimuje přez zatorhnjene dunjenje někajke so přetorhowace činjenje, kajkež je hromadustajenje z kruchow. Hlósnič 'a' wucišćuje po swojej (poľnej) přirodže poľnosć, hluboki zynk 'u' pak hlubokosć. Duž dha 'ba-a-u' tak wjale réka kaž 'činić doľho (a) hluboko'. Korjeń 'ba-a-u' sčěže so hromadu do 'ba-au — bau', a z teho nasta němske bau-en,

bjez-tym-zo na słowjanskej zemi takle dobyty korjeń 'bau' so přewobróci do 'bō (bó), bū (bu), bū, bŷ (by)', wot kotrehož ma hornjo-łužiska serbsčina intransitivne słowjeso we třoch twórbach: bó-ć, bu-ć, by-ć, poprawom 'so po kruchach hromadu činić (bywać, přibywać)', a transitivne za-być a wot-być, poprawom 'do zady sćinić' a 'přez činjenje wotstronić, přeč sćinić (wegthun)'.

§ 11. 1. Něhduša słowjanščina měješe (přir. § 9.) wěcnik jam-a-s abo pozdžišo jam, 'džerženje, wobsedženstwo'. Wot teho wutwori so jama(m) jimk-ji-s, 'wobsedženstwo jimať (džeržet): wobsydney, rólnik'; a z teho so potom z přėjawu 'nje' wudžěła njejamjimkjis — njejamjikjis — njejemjikjis — njejemikjis — njěmitjis — njěmitšis — němici — Němc. 'Němc' poznamjenja potajkim njewobsydneho, nomadu (přir. čč. 3. a 4.).

2. Słowjanščina ma pódla 'Němca' hišće jene druhe domjace mjeno za druhi njesłowjanski lud: Walách abo Włach, Włóch. Tak rěkaše něhdy kóždy nětčišich 'romaniskich' splahow (a najskerje tež Gricha); w našim času pak so jenož Italski tak mjenuje: a pola nas Serbow je so znajmjenša 'włóski worjech' zakhowať (wálsche nuss). Słowo 'walách' klinčeše něhdy warách — wrach — wróch, a to samo wučišćuje poprawom cyle to same, štož we někotrych nětčišich słowjanskich naryčow zdžeržany wuraz wrag abo wrog, t. j. nje-přećel. Korjeń teho słowa pak, war, wujasni so nam přež němske wehr (brón) a česke wálka, 'wójna'; a 'war' same zas wukhadža wot zjednocenych přěnikow wa am ra, 'zapřimowanje (přimanje) činić: přimać, wojowac'.

3. Předhistoriski 'Němc' běše potajkim za Słowjana nje-winójtý nomada, 'Włóch' pak rubježny nje-přećel.

4. 'Ale ja sym tola we wučerňi słyšať, zo romaniske ludy (kaž Francowzojo atd.) wot starych Romskich wukhadžeju.' Wšo derje: to sym ja tež słyšať, a sym jo tež doľho wěriť; ale naposledku so domasach, zo wšelake zynkowske (fonetiske) a ryčnicowske (grammatiske) twórbu we romaniskich naryčach so na žane wašnje z ľacanskeho jazyka wujasnić njehodža: n. př. roi a rē-x (hdžež je 'oi' zjawnje starše hač ľacanske 'ē'), a włóske sono a amano (kiž je we wukóncu zjawnje něšto

dospolnje hinaše, hač lačanske 'sum' a 'amant'). Tajkích příkladow pak ja khětro wjele wěm, a tajkích snadž wjacy hač tamych, kotrež na přezjenosć lačanskeje a romaniskich ryčow pokazuja. Duž tehodla ja praju, zo su we nětčišich romanskich krajach, runjež tam tež romscy wojacy atd. so zasydlichu, dawno před romskim wulkim časom tajke splahi swoje statoki měle, kotrymž můžemy (runja Romskim) Latinojo rěkać abo po słowjanskim wašnju tež (stari) Włochojó prajić, a kotrychž starozastarsku ryć dyrbimy tehodla sotru, nic pak džowku něhdušeje lačanskeje mjenować. Je-li pak, kaž sym dospolnje přeswědčeny, to woprawdže wěrnó, dha sebi nětčiši Rumunojo (Wallachojó) ze swojej ze wšěch susodnych jazykow naplatanej ryču, kotrymž so wo wulko-rumunskim kralestwje džije, njetrjebadža dleje hłowu lamać z tym prašenjom, we kak-wjelitym stawje su woni z přecelstwa ze sławnym Cicero-
nom abo snadž tež ze samym khěžorom Augustom.

§ 12. Tola čitař žada wopokazma, zo je twarjenje domow a ratafstwo wot Słowjanow wunamakane. Te wopokazma poskića nam ryčespyt.

§ 13. 1. a. Słowo dom — dama-s, *δῶμος*, domus — wukhadža wot korjenja tha (*θ: τι-θ εῖραι*), 'stajić, položić' a rěkaše najprjedy tha-ma-s, 'stajenje, položk, twar'. Słowjenjo pak su (kaž nas n. př. 'su-do-bje' wučí) korjeň 'tha' na da zeslabili a tak za 'thamas' pomału damas — domos prajić počeli. Hdyž bě so to hižo stało, hakle tehdy su Grichojó a Indojo słowjanski dom poznali; přetož hewak by we grichiskej a indiskej ryči na počatku słowa litera adspirata stała. Tak je dopokazane, zo je 'dom' słowjanski wuraz.

b. Pola Indow a Grichow stej so twórbje 'damas' a '*δῶμα*' hač na dam a *δῶ* přikrótsilój.

c. Grichiski perfekt *δεδέμηκα* sluša k druhotnemu słowjesu *δεμέ-ω* (přir. *οικέ-ω*), a nic (kaž grammatikojó chcedža) k někajkemu přenikej *δέμω*, 'twarju'.

d. Wot tamehó zastarskeho tha abo ta a wot korjenja war ('za-wr-u') wukhadža naše słowo (thwar) twar, twar-ic (kaž tež goth. timrjan, 'twarić', a němske zimmer, 'stwa', zimmern, zimmermann, 'česla', kotremuž we Wojerowskich

stronach 'twarc' rěkaju), bjez-tym-zo we wurazu d-wór, 'zawrjeće (einschluss)', našu předložku 'do' widzimy (kotraž ze słowjesom da-ć zwisuje). Prjedy naspomnjeny korjeń war sam pak pokazuje nas na wa-ám-ra ('eingreifung, einschluss').

2. Grichiske (*ωοίκος*) οἶκος a laćanske vicus (něhdy wai-
kas) wotpočuje na słowjanskim wa-jim-ka-s, 'nutř- bjerjer přib-
bjerat (aufnehmer)', — wajikas. Podobnje matej khěža a
haus za hłownej podložkaj předložku cha abo ha a wěcnik
am-a-s a poznamjenjataj potajkim 'zhromadžowatku'.

3. Hebrejske bajith abo bejth, 'dom, khěža', dopomnja
nas na połobjanske bajt a na česke bejt (býti) z jeho
wěcnikom byt; přir. pola nas: pře-byt-k.

4. Tak ma 'dom' pola druhich narodow słowjanske
mjena: potajkim je dom wot Słowjanow wunamakany.
Wšelake hinaše pomjenowanja doma pak, kaž n. př. francowzске
'maison', njejsu nawoprawske a přěnjopočatne poznamjenjenja
teho sameho.

§ 14. Wobróćmy so nětko k ratařstwu.

1. Słowjeso 'worać' wukhadža wot přěnikow wa am ra
abo wjele wjac wot wěcnika wa-ám-a-s a wot słowjesa ra;
a 'waáma(m) ra(ti) — wámra(ti) — wáratí — woratí' pozna-
mjenja, kaž kóždy widzi, nutř-přimanje (nutř-džělanje) činić
(do zemje přimać, zemju džělać).

2. Tudy móhl něchtó prajić: 'Haj, nastaće słowa je tak
wujasnjene; ale wjele skerje je tola k wěrje podobne, zo su
wótcojo sławnych Grichow woranje (*ἄγο-σιν*) wunamakali, a
zo su Słowjenjo wot Grichow wěc a pomjenowanje přiwarzali'.
Temu měl ja tole znapřećiwić:

3. Kóždy korjeń, kiž njeje w dobo přěnik a kiž bě
potajkim něhdy wjacyzjimny, je so na jenzozjimnu twórbu
přikrótsiř; tehodla dyrbymy prajić, zo je tež korjeń 'wara(s)
we běhu časow so do twórbu war přewobrócił: a tole 'war'
tež je přez našu serbsčinu wobswědčene; přetož we našej na-
ryči móže so takle wotměnjec: 1. wos. přitomn. wor-u, 2.
wor-ješ, 3. wor-je, 4. wor-jemój, 5. 6. wor-jetaj, wor-jetej,
7. wor-jemy, 8. wor-jeće, 9. wor-u abo wor-jeja (runjež
snadž twórbu 'woru' so njenažža). Ale Słowjan je we tym

kaž we wjele drubich słowjesach w dobo tamo 'a' zasuwował, kotrež polnosć a z tym tež wospjetowanje abo traće atd. poznamjenja, a je potajkim za 'war-u' atd. tež takle prajil: 1. War-a-j-u abo war-a-m (ru. oraju, łs. woram); 2. waraješi abo waraši (ru. oraješ, łs. woraš), atd. Poznamjenje-neho iterativneho 'a' žana njesłowjanska ryč njeznaje; tehodla ja praju, zo je grich. (*ωαράω* *ἀράω*) a laćanske '(arao) aro', njeposrédnje ze słowjanskeho 'waraju' wutworjene słowo, kotrež by hewak *ar-εiv a *arēre rěkało. W dobo pak krótke o přichoda (*ἀράω*) na słowjanske žórlo tameho hlósnička pokazuje; přetož hewak budžiše so *ω* stajało (přir. *μωθ-ώ-ω*).

4. Započatne 'w' słowjesa 'worać' je pola Gricho-Włochow (§ 11, 2.) a pola najwjetšeho džěla Słowjanow so zhubilo. Tola da so tež myslić, zo su Słowjenjo hižo we najstaršej starinje pódla 'wa-hamra-s (nutř-přimnjenje)' jednorje sobu 'amra-s (přimanje, džělanje)' prajili.

5. a. Z přiwješkomaj ta ra wutwori so wěcnik wara(m) tara-a-s, 'woranje činjeť, worať', — arataras — arator, *ἀρατήρ* atd.; a wot teho potom waratara am, 'worarjowa wěć', — waratram — aratrum, *ἄρατρον*, (worádro) radlo.

b. Přitym trjebaše so wěcnik waratara-ji-s — warátarjis — ratarji — ratar; abo tež: ratarjis — ratajis — rataj.

c. Sanskritiske aritram, 'wjezlo (ruđer), kotrež někotři tudy připlacuja, wukhadža z cyle drugeho žórła; to same je takle nastalo: Waz-jim-ta-ra-am, 'wjezerjowa wěć' abo 'wjezenje činjadlo', — wazjitaran — wazritaram — waritaram — aritram. Tak připódla widžimy, zo su tež wjezla wot Słowjanow wunamakane.

6. Wa-ama(m) kan-ra-a-s, 'přimanje (džělanje) činjeť: město džělanja', přewobróci so takle: Wamakanras — wamkaras — wakaras — (wakar) acker, a (*ωάγρος*) *ἀγρός*, (agros, agrus) ager.

7. Tak stej woranje a (*ἄρουρα*, wororija, wrorja, wrolja) rola pola Němcow, Grichow a Włochow po wěcy a po pomjenowanju słowjanskej; a druge ryče (kaž n. př. hebrejska a tež hižo francowzaska) ani žaneho nawoprawskeho słowa za woranje a rolu nimaju.

§ 15. 1. a. Pohladajmy na plug abo pluh, jendź. plough, ně. pflug. Němcy sami su wuprajili, zo je (hdyž su wšitke wot 'pf' počınace słowa njeněmske) wuraz 'pflug' słowjanskeho pokhoda; a z tym su ěi sami sobu wuznali, zo je pluh wot Słowjanow wunamakany. Słowo 'plug' pak je wot korjenja par (por-u, ich trenne) a wot přėnikow am a ga so takle wutworilo: Par-a(m) ám-a-s ga-a-s, 'próce ěinjacy khodźer', — parámgas — paráwgas — paraugas — praugas — pługas — plogas — plugas. Wšitke tu zapisane přėkhody zynkow su přez ryčespyt dopokazane a potajkim dospohnje wěste.

b. Wot wěcnika 'plug' wutwori so tež słwjeso plug-am-mi 'pluh přimam', jendź. ploug-o — ploughe — plough.

2. Wot wěcnika ka-jam-ra, 'hromadu-přimnjenje (z nožom abo z nožicami)' wudźěla so (z přiwzacom iterativneho 'a')

a. słwjeso kajamrá-a-ti — kjaráti — kjeráti — kráti, krać;

b. kjara-a-s — kšara-s — tšaras — ně. schaar (pflug-schaar), jendź. share; franc. charrue, 'pluh';

c. kjeráđlo, 'krajadło', — kšeradło — tšeradło — ěerásło — ěrósło;

d. kjera-pa-s — tšerapas — šerpas — serp, p. sierp (jendź. syrhe).

3. Wot korjenjow sa-jam-ka, 'hromadu-branje, přimanje', wukhadža słwjeso šěk-u, sek-u, syk-u; a wot teho potom

a. sek-jám-ra-s abo sek-jam-ri-s: lać. securis, s. sekera (bjez-tym-zo *πελ-ερυς* na 'per-u' pokazuje);

b. ně. *sech-am, sech (pflugsech); franc. soc, 'radlica';

c. ně. sichel, jendź. sickle a (za 'kosu') sith(e);

d. teho runja *sjam-za, ně. sense.

e. Siciliske *ζάγκλη*, 'serp', rěkaše słwjanscy da-jamka-ła 'zapřimowafka', — djamkała — dzankała.

4. Ka-jámra-a chada-ja, 'hromadu-branja khodźerka', zbywa pomału kjamchadja — kamchaja — kawchaja, kauchaja — kochaja — kochja — kochsa — kōsa — kosa.

5. Grichiske *δραπέπων*, 'serp' běše zwoprėdka drapanja am, 'drapanja wěc'.

6. Lačanske metere (messis) a grichiske *Μετα-γείτρειών* (žnjowski mĕsac) wukhadža wot słowjanskeho *met-u (pola nas: 2. mjeceš, 3. mjece), za čož so pozdžišo mjet-a-m praješe. 'Žito mjetac' je zjawnje přenjetny wuraz za 'žito syc'.

7. Tkač (weben) rĕkaše něhdy tekāti (tykač). Starša twórba bě tek-u: infinitiv tek-tji — teksti — teks(i). Wot poslednišeho sebi stari Włochoj tex-ere wudžělachu.

8. a. Pólske by-dłó ('skót') poznámjenja poprawom to, štož je, abo to, přez čož so je (wodurch man ist, besteht): t. j. to, štož je čłowjekowe zamoženje (z najmjeńša we přních časach), a potom w dobo to, wot čehož so čłowjek žiwi. 'By-dłó' (wot słowjesa 'by-ć') da so potajkim jara derje z grichiskim *οὐσία* (wot 'ὄν, εἶμλ') přirunać, kiž a. byće a b. zamoženje poznámjenja.

b. Wot korjenja 'by' wukhadžeše tež stary słowjanski wĕcnik byw, 'οὐσία (vorhandensein, vorrath)', kotryž pola Słowjanow serbskeje wotnohi tež bów abo buw klinčeše (přirun. pola nas: 'by-ć, bó-ć, bu-ć'). Z přiwješkom -jis wutwori so na grichisko-włóskej zemi słowo bowjis abo bowis, 'jedyn abo jena z bówa, z wobsedženstwa (stadla)': lać. (bov-s) bos (gen. bov-is), grich. ὁ, ἡ (βόω-ς) βοῦς (gen. *βωῶς, βοός).

9. a. 'Róg' abo 'róh (horn)' rĕkaše pola někotrych Słowjanow rig (přir. kón — m.-ru. kiń). Wot teho nasta přidawnik rignata-s abo rignaty, rignat, rinat, 'rohaty (gehört)'. Rinate (skočo) přewobróci so pola Němca (kotryž słowjanske 't' za d bjerješe) do twórby rind (howjado).

b. Hebrejske alef (älef), 'howjado', je 'walew-y' abo 'wołow-y: woł'. Słowo 'wal' abo 'woł' wukhadža wot korjenja wał, kotrehož wobpřijećé so nam přez słowjeso 'wal-ić' wujasni).

§ 16. Podate příklady drje dosahaju dopokazać, zo je kultura čłowjestwa wot słowjanskeho naroda založena a so ze Słowjanow dale rozpřěsčerała; a ja mam tudy jeno to přistajić, zo su druhe ludy jenu abo druhu přez Słowjanow pónzatu wĕc z blizkoležacych přičinow tež wot přihódneho domjaceho słowa pomjenowali, kaž nas n. př. lačanski wuraz fal-x (přir. *πέλ-ερυς*) wučí, kotryž drje so na lačanske '(far-i-o) fer-i-o' za-

loža, kotryž pak tola w dobo na tosamotne słowjanske 'pjer-u' pokazuje.

§ 17. 1. a. Samo wot sebje so rozymi, zo je wubjerny słowjanski narod, do kotrehož přních stawiznow smy runje pohladnyli, přez swojeho zdžělaneho ducha sebi we běhu časow tež zdžělanu ryč wutworiť, kotraž je wšitke hrube a mjenje dušnje klinčate zynki přních počatkow swěru wotstronjaja; a ja chcu hnydom tudy sobu wuprajíc, zo je ta słowjanščina, na kotruž so we wokomiknjenju počahuju, wšě wobćežnosće wurjekowanja we tej samej abo wjele wjacy we hišće wyššej měrje přewinyč wjedžata, hač so to na rjanej starej grichiskej a na rjanej starej indiskej ryči připóznawa a khwali. Tale daloko rozšěrjena zdžělana předhistoriska słowjanščina pak je zajšļa; a wona tež wšuhdže a přeco jenaka njeběše. Ta sama měješe najprjedy po rozdžělnych krajinach runje tajke narýče, kajkež so nam w našich nětčišich ryčach poskićeju, kotrychž ličba pak so bliže postajíc njehodzi; potom po času pak rozpaduje ta słowjanščina do dweju wulkeju hronow (periodow), we kotrejuž přenišim so ta sama we grammatiskich twórbach a we zynkowstwje hakle wot zhromadneho ariskeho (t. j. rataiskeho) jazyka pušća a tak móhl-rjec hakle słowjanščina byč započina: we poslednišim pak hižo dospólnje słowjanski napohlad, ale w dobo tež tajke polóžowanja we konsonantismje pokazuje, kajkež we tym wobsahu hewak žana znajoma ryč wuwjedļa njeje.

b. Jedyn příklad z poznamjenjeného staršeho hrona je wote mnje w Časopisu hižo wujasnjeny podžělnik waj-ant*) (*Διαντ-ς), kotryž bě so pomału do mužskeho mjena *Δίας* přewobrócił, kiž je ze stareho njesmjertneho wulkočasa słowjanskeje narodnosće pola předhomeriskich Grichow (kiž běchu po mojím přesvědčenju wšelako ze Słowjanami změšeni, a z kotrymiž tehdyši Słowjenjo tam do jeneho spluwowachu) dobry klink mělo a so pak přez Grichow samych abo pak přez wójnu-spěwatych Słowjanow tym dostawało, kotřiž so zastarskim rjekam słowjanskeho naroda runachu.

*) hl. Časopis 1878, str. 75 sčč.

c. Druhé příklady z prašejneje stareje slowjanštiny steja we tym samym nastawku, kaž dale tež we Časopisu 1879 a horjeka § 4.

2. Tami stari Slowjenjo su so (kaž pola Grichow) wšuhdže we pozdějších přikhódnikach zezhubjeli, kotřiž so jako njeprošeni hosćo do jich krajow nawalachu (podobnje kaž to Caesar b. G. I. 31. wo druhich ludach powjeda).

§ 18. Moje žórta za pónaće něhdušeje slowjanštiny su (wyše jenotliwych zastarskich slowow w nětčičich slowjanskich naryčach) wšelke mythologiske a geografiske a druhe podobne wurazy, kotrež su so ze starodawnych časow (přez pismo) hač na naše dny zakhowale, a to wosebje we mjenach bójstwow, čłowjekow, krajow, horow a wodow.

§ 19. Wšitke tajke slowjanske pomniki chcu, da-li Bóh, pozdějšo we wobšěrnišim spisu předložić. Tola zda so mi přihódne być, zo, prjedy hač 'Slowjana přěnich časow' džensa wopušću, hišće zynkowske prawidła tameje staršeje a młódšeje předhistoriskeje slowjanštiny we zhromadnych čahach hnydom sobu pokažu: prjedy teho jeno ze slowčkom to podótknywši, zo, dokelž su pomniki něhdušeje slowjanštiny (nimale wšitke) wot Njesłowjanow zapisane, nam nikak džiwno być nje móže, hdyž je zynk słowa při napisanju so trochu skepsal (kaž to čitař hižo z Połobjanskich pomnikow znaje: Časopis 1863 a 1864); a tak so samo wujasni, kak su wosebje pismiki 'g, d, b' za 'k, p, t' zastupić móhli (kotrež posledniše drje Slowjan jara derje wot tamych rozdžela, kotrychž pak tón samy při wuprajenju z tajkej mocu njewustorkuje, kaž to někotre druhe narody činja).

§ 20. 1. a. Poznamjenjene přěnje hrono slowjanštiny měješe wšě krótke a dołhe hlósniiki, a tež dwuhlósniiki (au, ai atd.). — We slowach, kotrež běchu Grichojo přiwwali, je so 'a' z wjetša do (ionisko-attiskeho) 'ʔ' přewobróćilo.

b. We druhim hronje su prjedawše dołhe hlósniiki z džela hižo na jednore zestabjene, a dwuhlósniiki z wjetša wotstronjene.

c. Wyše teho je tehdy 'a' do 'o' abo 'e' přejšlo, a bluke 'ò' z džela do hlubšeho 'u', z kotrehož so potom zaso 'ü'

(grich. v pisane) wutwori. Teho runja so druhdy 'i' za 'o' trjebaše (kaž pola Małorusow): n. př. bik, 'bok'.

2. a. Suhłósniki abo dychawki přenjejo hrona běchu pak jednore, pak zesylnjene (adspirowane): n. př. 'g — gh'; 'j — jh'; 'b — bh', 'p — ph' (kotrež pak žane 'f njeje!'), 'w — wh'; 's — sh', 'z — zh'.

a. Posledniše su so we druhim hronje na jednore zeslabite, při čimž je so pak přeni, pak druhi wobstawk tych samych zakhował; tak zo so n. př. za 'ghora' nětko gora a hora, za 'jhiti' pak čě. jíti a pola nas hič praji. (Tež Słowjenjo druhého hrona mějachu hižo goru a horu.)

β. Wot započatneho 'wh, sh, zh' je so najprjedy přeni a potom pozdžišo tež druhi džěl zhubit: n. př. whoko (h. lu. woko, d. lu. hoko) — oko; wał, woł — al; shón-ce (jse. sunce) — ón; zhelawa-s (zeleny) — (elaw) elaf. (Tym ja njemóžu přibłosować, kiž měnja, zo je n. př. 'oko' starša twórba hač 'whoko' abo 'woko'.)

b. Dychawki druhého hrona podlěhuja (bjez-tym-zo su dychawki přenjejo hišće wobstajne) z džěla cyle tym samym přeměnenjam, kajkež su we nětčišej slowjanšćinje, a to we wječornej wotnozy teje sameje. Wyše toho pak je so, jeli zo prawje widžu, 'k' njeporědko na 't' zeslabilo: nic jeno podobnje kaž n. pr. Połobjan tež wiltja a djora za 'wilkaja' abo 'wilka' a 'gorja' praješe; ale tež we wšelakich jenotliwych słowach, hdžež so žana přičina tehole přeměnenja póznac njeda, jeli zo nechcemy přiwzać, zo je we hišće starsich časach tam tola zynk 'j' slyšec byt.

3. a. Zynk 'j', kotryž je pozdžišo drje we wšitkich ryčach wšelake přeměnenja zhótował, běše we přenim hronje hišće znjesliwy ze swojimi susodami: n. př. mak -ji -ti mak -ji -a -ti, 'mačec'. Móžno pak, zo je tón samy tu a tam tež woněmjat: n. př. makiti.

b. α. W druhim hronje wucišća 'j' prjednišu dychawku: n. př. chadi -ja -ti — chadjati — chajati (č. 8 a.);

β. 'j' přehdže do syčawki: n. př. chadjati — chadzati — chazati (č. 8 a.); gjer -u — gzeru — džeru (z pólskim 'ż') — džiru — žiru — ziru, 'žeru';

γ. Kaž so mi zda, zbu 'j' tež 'r': n. př. chadjiti — chadriti — chariti, 'khodžić'.

4. Džasnowske 'j' je so w druhim hronje tu jako nawoprawske 'j' wuprajało (kaž nětko hišće pola Rusow a Polakow: n. př. dał), tam jako jednore 'l' (kaž nětko pola Čechow: n. př. dal), a na druhich stronach jako 'w' (kaž pola nas Serbow atd.).

5. Za 'ř', kotrež drje jako tajke ani we přním ani we druhim hronje njeslyšane njeběše, sym z džěla 'z' (t. j. 'rz') a z džěla jednore 'š' (t. j. 'rš') nadejšoł, kotrež posledniše znajomno pola nas we Łužicach knježi.

6. 'n' so před dychawku přez nós wurjekowaše (kaž pola nětějších Francowow), khiba hdžež so to same na 'm' připodobni, wo kotrymž změje so deleka wosebje poryčec (č. 9.).

7. α. 'w' we wukóncu přewobróci so we druhim hronje do 'f' (grich. φ), t. j. 'v', kotrež potom tež zawosta, hdyž so kóncowka přiwjesy, a kotrež ma so wuprajić, kaž 'w' we pólskim (čěskim) 'prawda': n. př. praf, 'prav-y', prafa, prafo. — β. Hewak přetwori so 'w' do 'm': n. př. prami (pramy), 'prawy', prama, prame.

Připis. Zo so sklonjowanje po skepsanym nominativje zložuje, za to chcu tudy dwaj němskej přiškadať přistajić. Za 'korn' a 'eben' praji so w Saskej wokoło Oschatza atd. kornt a ebent (hdžež so 't' přiwjesy, dokelž so přez to přihódniši kónc wurjeknjenja wutwori). Plural tameho rěka kernter (t. j. 'körnter'; we pisanej ryči 'körner'). Plural poslednišeho pak, die ebenten, je so potom takle skepsal: Ebeten — ebten — etten (eten); a tole 'etten' so tež sobu jako singular trjeba: n. př. die wyse ys etten (die wiese ist eben).

8. α. Hromadurjechenje dychawkow je so w druhim hronje přez wotnjetowanje přeneje wotstronjało: n. př. grad, gród, — rad, ród (kaž tež my lužiscy Serbjo prajimy, runjež so 'hród' piše); damb — dab, 'dub'; at-łamati abo wat-wamati — ala-mati abo awamati, 'wotłamac' (přir. č. 3.)

β. We někotrych padach je so druha tajkeju dychawkow wustorěła: n. př. sjant abo sant, 'swjaty'; p-hawjiti abo p-hajiti, 'plawić'; cyle kaž lužiscy Serbja we wšědnej ryči

sjaty a p-huwać abo tež puwać za 'płuwać' praja (kotrež poslednje je něhdy 'pluwati' rěkało), a podobnje kaž Němcy wokoło Oschatza ich kunne, wulle za 'ich konnte, wollte' trjebaju.

b. Jeli zo so njemylu, je tež wot započatneho 'sk' a 'sp' a wot podobnych druhich zjednoćenjow, kotrež su hewak we ryčach zwjetša bjez postorka byle, we tamej słowjanščinje so přeni džěl wotstronjał: n. př. tati, 'stati, stac'; kała abo tawa, 'skała'.

c. Najskerje je tež wukónčna dychawka před scěhowacej dychawku wupadowała abo so tej samej (něhdze kaž we sanskricě) někak připodobnjała: n. př. mał dab, 'mały dub', — ma dab abo mal dab.

9. a. Wukónčne 'm' so pomalu zeslabi a naposledku dospołnje woněmi (najskerje tež před scěhowacej dychawku): n. př. am ta abo amta — āta, ata.

b. Hdžež bě we wukóncu zady zynka 'm' hlósnič so dolho dzeržal a móhl-rjec hakle po sprostnjenju (erstarrung) twórby naposledku wočichnył, tam so 'm' scěhowacej dychawcy přez to připodobni, zo to same so do 'w' přetwori, na čož so zaso 'w' do hlósnič 'u' přewobróci: n. př. ama ta — amta — awta — auta; a hdyž so tudy 'i' abo 'j' přizankowaše, bu 'u' přez tole 'i' abo 'j' na ů pozběhnene, na čož so 'u' tež na 'i' zložil. Tak nastachu n. př. tele twórby:

α. am ta — awta — auta;

β. am ri — awri — auri — auri — auri;

γ. em ta — ewta — euta;

δ. em ri — ewri — euri — euri — euri;

ε. om ta — owta — outa;

ζ. om ri — owri — ouri — ouri — ouri.

Připis 1. Twórba 'ei' (pod δ.) ma so tak wuprajic, zo jasne krótke 'e' před it-om klinči (nic kaž wjetšina Němcow swoje ei wurjekuje, kotrež so přitym wot 'ai' njerozdžěla).

Připis 2. 'au' a 'ou' móžeštej do 'ö' a 'ü' hromadu splunyc. (Přir. zo franc. au kaž 'ö' klinči, a zo někotry Němc n. př. frö za 'frau' praji.)

Připis 3. Přez moje prawidła wujasni so tež n. př. gri-chiske $\lambda\upsilon\theta\epsilon\nu\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\mu\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\omega\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\mu\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\upsilon\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\tau\iota\varsigma$ — $\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\varsigma$, a $\lambda\epsilon\omicron\upsilon\tau\text{-}\sigma\iota$ — $\lambda\epsilon\omicron\upsilon\sigma\iota$ — $\lambda\epsilon\omicron\mu\sigma\iota$ — $\lambda\epsilon\omicron\omega\sigma\iota$ — $\lambda\epsilon\omicron\mu\sigma\iota$ — $\lambda\epsilon\upsilon\sigma\iota$, pisane $\lambda\acute{\epsilon}\omicron\upsilon\sigma\iota$.

§ 21. Tak wjele tudy wo Słowjanach přenich časow a wo jich ryči.

P ř i w j e š k.

§ 22. 1. Před wjele lětami (1850) je we New-Yorku kniha wujšla z tym napismom: 'Historical view of the languages and literature of the Slavic Nations with a sketch of their popular poetry'. Ta sama je wot němskeje knjenje spisana, wot mandželskeje dra. Edwarda Robinsona we New-Yorku, džowki statneho radzicela v. Jacob, kiž bě w svojim času w Halli žiwy. Spisaćelka rěka sebi Talvj (t. j. T. A. L. v. J.). Ta knjeni je hižo prjedy zběrku južnoserbских пѣсни khwalobnje do němskeho přeložila, a je tež wšelaku składnosć měla Słowjanow wšitkich splahow zeznać. Ta sama je přitym k temu přeswědčenju přišla, zo ma słowjanstwo wulku přitomosć a wulki přichód, a wona swoje přeswědčenje swobodnje wuznawa. Ta kniha je we Americy a we Jendželskej, hdžež bě mjeno Słowjana móhl-rjec njeznajome, nahladowanje (furore) činila. We stawje wo lužiskich Serbach su drje někotre snadne zmylki; ale Serb te same lóhko póżnaje, a za druhich čitarjow su wone bjez wšitkeje wažnoty.

2. Rakuski Słowjan z mjenom Brühl je tu knihu zněmčil a jej tajke napismo dał: 'Handbuch einer geschichte der slawischen sprachen und literatur. Von Talvj.' Leipzig 1852, Carl Geibel. Ja zaslužbu knjeza Brühla, kotruž je z tym přeložkom sebi wo słowjanstwo dobył, čím wyše stajam, dokelž jeho němska ryč tu a tam na to pokazuje, zo to džělo za jeho lóhke było njeje.

3. Němcy su (z kajkichžkuli přičinow) z wjetša stroniscy přeciwo Słowjanam, a dđerža Słowjanow, hdyž ěi sami něšto słowjanske khwala, lóhko za stroniskich a njespušćejnych. Tehodla je wažne, zo je knjez Brühl jim jedyn němski rozsud wo Słowjanach předložil, kotryž njestroniscy wo wulkim slo-

wjanskim narodže ryči; a ja, dokelž tón a tamny z němcowstwom znajomy Serb tež na němske słowo sobu poslucha, w dobo za dobre dđeržu, ze spisa knjenje Robinsonoweje to a tamne tudy zaměscié: přetož runjež dyrbja, kaž wěcywustójny bórzy spóznaje, někotre ryčespytné a spekulativné nahlady teje sameje so jako zastarjene abo njedđeržné poznamjenic, dha su jeje podatki wo faktach słowjanstwa tola njepostorčne a wěrne. (Tež 'Lipa Serbska' podawa w 6. čisle lěta 1879 připóznawace rozsudy Němcow wo Słowjanach.)

§ 23. Talvj str. 1 sćc. takle powjeda:

Die früheste geschichte der slawischen völker ist in ein dunkel gehüllt, welches auch die fleissigsten und scharfsinnigsten forschungen neuerer geschichts- und sprachforscher nicht zu erhellen vermochten. Die ähnlichkeit zwischen der slawischen und der sanskrit-sprache scheint auf ihren indischen ursprung hinzuweisen; jedoch ist es jetzt kaum mehr möglich, den zeitpunkt zu bestimmen, in welchem die fraglichen völker zuerst nach Europa kamen. Wahrscheinlich fand dies ereigniss etwa sieben bis acht jahrhunderte vor Christi statt, und war eine folge der übervölkerung in den ländern am Ganges-strome. Herodot erwähnt eines volkes, das an der (eit. am) Ister lebte und welches er Krovzyzi nennt*). Noch jetzt giebt es in Russland einen volksstamm, dessen name fast gleich klingt (Kriwitschi). Strabo, Pomponius Mela, Plinius, Tacitus und mehrere andere klassische schriftsteller, sowie auch einige morgenländische deuten gelegentlich auf die slawischen nationen hin. Die erste zuverlässige kunde von ihnen erhalten wir jedoch erst um die mitte des sechsten jahrhunderts. Um diese zeit überschritten sie die Donau in ansehnlicher zahl und liessen sich an beiden ufern dieses stromes nieder. Von dieser zeit an kommen sie häufig in den berichten der byzantinischen geschichtsschreiber unter verschiedenen namen vor, als Slawen, Sarmaten, Vandalen, Veneter und Wenden etc. Sie erscheinen hier meist in die kriege der beiden römischen

*) Κροβύζιοι, Her. IV, 49. cf. Strabo VII, Sp. 318, 319; Plin. Hist. Nat. IV, 12.

reiche verwickelt, bald als verbündete, bald als eroberer, öfters, ungeachtet ihrer anerkannten tapferkeit und kraft, als vasallen, vorzugsweise aber als auswanderer oder kolonisten, indem sie aus den gegenden, die sie bereits inne hatten, durch die mehr kriegerischen Germanen oder Teutonen verdrängt wurden. Bloss der erste der oben angeführten namen ist entschieden slawischen ursprungs; vom zweiten ist dies zweifelhaft, und die andern sind erst später entstanden und werden auf die slawischen nationen von jenen stämmen übertragen, welche zuerst das von den Slawen nur bewohnte gebiet inne hatten und als solche den Römern bekannt geworden waren.

Aus dem eben angeführten geht hervor, dass wir keine befriedigende kenntniss von dem politischen zustande und von der kulturstufe der slawischen nationen in frühester zeit gewinnen können. Im allgemeinen scheinen sie friedliebend, fleissig, gastfreundlich, gehorsam gegen ihre oberhäupter und fromm in ihren sitten gewesen zu sein. Wo sie sich immer niederliessen, bauten sie den boden an und handelten mit den producten des landes. Auch finden sich frühe spuren ihrer vorliebe für musik und poesie. . . .

Alle kenntniss über die älteste geschichte der Slawen verdanken wir, wie gesagt, fremden schriftstellern. Der früheste ihrer eigenen geschichtsschreiber (der russische mönch Nestor, geb. 1056) schrieb nicht vor der zweiten hälfte des 11. jahrhunderts. Zu dieser zeit waren die Slawen theils als herren, theils als vasallen im besitze jenes ausgedehnten gebietes, welches sie noch jetzt inne haben. Wenn nun die zahl derjenigen, die jetzt die slavische sprache, wenn auch in verschiedenen dialekten, sprechen, auf 70 bis 80 millionen geschätzt wird, so kann man mit recht annehmen, dass um die oben erwähnte zeit und im verlaufe der nächstfolgenden jahrhunderte, bevor nämlich die slawische mundart in den deutsch-slawischen provinzen durch die deutsche ersetzt wurde, die stämme slawischer zunge um ein gutes fünftheil zahlreicher waren. Schlözer macht die bemerkung, dass mit ausnahme der Araber keine nation der erde eine solche ausbreitung aufzuweisen habe. Im süden waren das adriatische, das schwarze

meer und die kette des Balkan ihre grenzen, die küsten des eismeeres jene im norden. Eine noch grössere ausdehnung hatte ihr gebiet in der richtung von ost nach west, vom Kamtschatka und den russischen friedensinseln, wo unter zerstreuten stämmen noch viele überbleibsel von ihnen sich finden, bis zur ostsee und längs der ufer der flüsse Elbe, Mur und Raab bis zum adriatischen meere. Dieser grosse länderumfang erhöht so sehr die schwierigkeit, den zusammenhang und die verbindungen einer in so viele theile zerfallten nation vollkommen und genügend übersehen zu können. . . .

Die frühesten beiträge zur kulturgeschichte der slawischen nation finden wir in ihrer mythologie, und auch hier springt wieder ihr östlicher ursprung ins auge. Den gegensatz eines guten und eines bösen wesens findet man bei den meisten ihrer stämme. Und so wie noch jetzt in einigen slawischen dialekten alles gute, schöne, lobenswerthe gleichbedeutend mit der reinheit der weissen farbe ist, so nannten sie schon damals das gute princip Bielo Bôg, den weissen gott, und das böse princip Tscherno Bôg, den schwarzen gott. Der Diw der alten Russen scheint eins mit dem Dew der Indier, und Žiwa, die göttin des lebens bei den Polaben (Polabae), mit der indischen Schiwa. Die slawischen bezeichnungen für den tod, Morjana, Morena, Marzana, erinnern offenbar an den indischen ausdruck für tod: marana. Strabo beschreibt einige götzen der Rugier, die ganz an einige des ostens erinnern. Die sitte, dass bei vielen slawischen nationen sich die weiber mit dem leichname ihres gatten verbrannten, scheint gleichfalls von Indien nach Europa verpflanzt worden zu sein.

Man findet jedoch in ihrer mythologie auch wieder andere züge, welche ihnen eigenthümlich sind, und die mehr an die blühende und poetische fantasie der Griechen erinnern: wie z. b. die sitte, den unbelebten naturgegenständen, den felsen, bächen, bäumen leben zuzuschreiben, die wälder um sich her und die berge, zwischen denen sie lebten, mit übernatürlichen wesen zu bevölkern. Die Rusalki der Russen, die Wila der südlichen slawischen nationen, die Lešie einiger anderer stämme,

die man in vielen volkserzählungen und volksliedern findet, sind nymphen, najaden und satyre. . . .

Die frühesten geschichtsschreiber erzählen von den Slawen schon, sie seien in verschiedene stämme getheilt und sprächen verschiedene dialekte. Es giebt aber keine alten überbleibsel ihrer damaligen sprache, mit ausnahme weniger worte oder redensarten, welche man in den werken fremder schriftsteller hier und da eingestreut findet, und diese, aus unkenntniss, meist entstellt. Ueberdies kennen wir die namen einiger örter, festungen und einiger fürsten, Knes, Župan u. s. f. Unter den volksliedern der Böhmen, Serben, Russen und mehrerer anderer stämme giebt es indess einige, welche ganz ersichtlich noch aus jener heidnischen vorzeit herkommen; da sie aber durch überlieferung fortgepflanzt wurden, so muss man wohl daran denken, dass ihre sprache im einklange mit der lebenden umgangssprache sich allmählig verändert haben möge. Weshalb man auch volkslieder, so lange man sie nicht geschrieben findet, höchstens als einen beleg für den geist, nie für die sprache eines volkes nehmen kann. . . .

Die ersten versuche, einen theil der Slawen zum christenthume zu bekehren, wurden wahrscheinlich schon vor dem 7. jahrhundert gemacht; allein erst zu anfang des 9. wurde der einfluss desselben auf ihre sprache und literatur von bedeutung. . . .

§ 24. Wulki džěl słowjanskeho naroda steji pod ruskej krónu; druhe (wjetše abo mjeńše) džěle su pod druhimi knježerstwami. Žana (relativna) přezjenosć, kajkuž maju n. př. Němcy a Francowzojo, so Słowjanam dostała njeje; a ja tež žanu móžnotu njewidžu, kak móhli hdy wšitcy Słowjenjo k zjednocenju přińć, najprjedy dokelž su kulturne skhodženki bjez wěstymi słowjanskimi ludami so tak rozdzělnje sćinile, zo, hdy by tež tón a tamny knježet svojich słowjanskich krajanow dobrowólnje pušćić hótowy był, te same so politiscy wjacy jedyn k druhemu njehodža, a potom a wosebje tehodla, dokelž budža tež přichódnje přeco knježerstwa, kiž njebychu čerpjele, hdy by so hdy spytało, tajki wšo přewažowacy (praktiski abo njepraktiski) słowjanski koloss postajić: podobnje

kaž we létomaj 1877 a 1878 pódla rakuskeho kanclerja Andrassy'a (Modjara) a rakuskeju ministerstwow wosebje Jendzelska so přeciwo Ruskej zapjeraše, runjež bě Ruska wuraznje wuprajita, zo njeńdže na dobywanje krajow, ale zo chce balkanskich křescijanow wot njeznjesneho turkowskeho spřaha wumóc a njewotwisne boľharske knježefstwo založić*); při čimž Jendzelska Ruskej z brónjemi hrožeše, hač naposledku Barlinski kongress wulkomocow pod 13. julija 1878 Armeniski přistaw Batum a wokolinu Ruskej připraji a Austriji Bósnju a Hercegowinu wobsadzić prikaza, bjez-tym-zo Jendzelska z rozpadowacej Turkowskej, kotraž bě přez rusku wójnu we Europje wobsěrne boľharske kraje zhubila, hižo pod 8. julija privatnje slub sěini, zo budže Jendzelska Turkowsku přichódnje we padach potreby zakitować, za to pak kupu Kúpru abo Cypru**) we swojim zarjadowanju dzeržeć (hač so Turkowska dospólnje rozdžěli!). Takle, praju ja, budže so přeco něchtó Słowjanam přeciwić; a tehodla ja wěrju, zo słowjanske splahi we swojej wulkej rozšěrjenosci so tak mało hdy wšitke zjednoća, kaž něhdže nětčiše 'romaniske' ludy: runjež z tym njedyrbi prajene być, zo kóždžička nětčiša mjeza pomjenowaneju narodnosćow za wšón čas njeprěmjenjena wostanje. Tola štožkuli snadź přichód přetwori: to jene je geografiscy wěste, zo Serbjo ženje słowjanskeho knježefstwa njezměja. Dokelž pak my, kiž za

*) 'Boľharjo přińdžebu w lěće 493 (jako Njesłowjenjo) wot Dunaja a Wolgi do grichiskich stronow, Słowjenjo pak wokoło srjedzizny šesteho stotka, a bórzy po tych z Urala Awarjo, kotřiž so runo Boľharjam pomału we Słowjanach zhubichu. Polkupa Moréja (kotraž je wot 'morja' pomjenowana) bu snadź hakle we sedmym stotku wobsadžena. We wosmym pak bě cyly kraj přesłowjanšćeny (*ελαβόθη πᾶσα ἡ χώρα*, kaž Konstantinus Porphyrogeneta praji). Takle něhdže so powjeda; tola je přitým znajmjeńša to zapomnjene, zo su — kaž sym ja horjeka pokazal, a za čož tež spěšne 'přesłowjanšćenje' kraja swědči — hižo zastarsku Słowjenjo w tych stronach bydlili. — Turkojo rozdžěleja z cuzymaj nimenomaj Anatoliju (*ἀνατολή* ranje, Asiju) a Rumeliju (t. j. Romuleam, romske abo wječorne kraje). 'Rumánia' pak abo Rumuniska pokazuje na laćanske 'romanus (colonia romana)'. Słowje kaza a sandžak naposledku, kotrejž Turkojo naložuja, stej drje tak wjele kaž 'roz-kaz (rozkazowaniski wokres)' a 'sudžak': sud, sudniski wokres (gerichtsbezirk); přir. p sąd, sędzi.

**) 'Kup-ir-o-n' abo 'küpiros' (*ἡ Κύπρος*, Cyprus) je tak wjele kaž k u p - a.

duchowne pozběhnjenje swojeho luda džělamy, to runje tak derje wěmy kaž štó druhi, dha njech či, kiž našim prócowanjam njerozymja, znajmjeńša přestanu nas politiskeho panslawisma winować.

Delnołužiske ludowe bajki.

(Pokračowanje z lětnika 1876 a 1877.)

Podat H. Jórdan.

31. Wobmamjeny prync.*)

(Mužakowska narěč.)

W jédnej wsy za Mužakowom jo był raz bur ze swojeju žeńskej a džowku; temu była jédna baba prajila, až jeho džowka, jolik až do swařby z nikim nic cynić měć a žadnemu muskemu gubku dać něb'dže, jare glucna budže. Teg'la wobchowa ju burik třece tři sebi, gdyž jo měť na roli aby howacej wence cynić. Aby ju z wocowu něpušćil, jo raz do slanja jěducy ju tři sebi na wózu měť, a ako na šesceraki rozpuć jo dojeł, toć na raz wuglédatej rjanego kónja, a ten był ryzy. Kón, což wot třezpohnja how třignať, jo třece tři wózu běgať, tej džowcy ruku woblizowať skobodnje na nju se wozerajucy. Ta golica da sebi to rada lubić. Ako to ten kón widzeł, jo k tej golicy prajil: „Zlub mi, což požydam. Džejać měsecow minuło, budu po tebe třić a ty budžeš moja mandželska; ale njesmějoš wo tym nikomu, ako jěno swojej maćeri piknuć. Budžešlik tak cynić, možeš mje wumoc, něbdžešli pak, dha se nam wšyknym zlě pójdže.“

Golica wulicy doma wšycko maćeri; ta se na tem zwjeseli, ale ten cłojek, ako jo wot swojeje žeńskeje wšycko zgonił, se zrudzi. Maćerka skradžu wšycko k swařbje třigotowa. Džejać měsec minuło, toć zawěsće tři wózy su buroji třijěli, kuždy

*) Tute bajki sym do knihi „Wendische Sagen und Märchen“ wot Dr. Veckenstedta, gymnas. wučerja w Libawje, podat a namakaju so tam wot 483—491 strony.

wóz ze styrimi kóněmi. Z teg' jedneg' wóza zlězlej stej dvě družcy, parowki krasnje wugotowane znosyli kofry a lódki do wjeży, tej družcy stej strojišej a delgo njej' trało, dha ta burska džowka rjanje třigładžona stojecy cakała na nawoženju. Ten, ak jem' prajichu, až jog' nějesta jo gótowa, skócy z wóza, wjedže ju do swojeg' wóza a kaza starejšymaj tež do jědneg' wóza; do třeceg' zesydali se te služomne a z wrjeskotom wšycke su wujěli.

Ako do města su dojěli, třed krasnym grodom su zastali; ten nawoženja se jědrno pryncowsku drastu zwobleka, potym su wšycke se do cyrkwe pódali k wěrowanju. Po wěrowanju była wělika gósćina, což jo trała až do wjecora. Potym stej derjałej nějescinej staršej zas na wóz se sednuć a domoj jěć. Stej tež derje do swojeje wěski domoj třijětej, nico nějwědžo, dokelaž nicht jimaj słowko njej' piknuł, gdje stej bylej a gdje jeju džowka je.

Ta džowka, což była něnt pryncowa žeńska, jo była wot swojeg' ćojeka, ako jědnasće wótbiło, do svojich komorow dowjedžona; tam prync ju wopušći a pokaza se akle na ranje zasej. Rowno tak tež tu drugu a třecu noc. Tu stwórtu noc njej' ta mloda žeńska, wót swojeg' mandželskeg' jědnasćich do svojich komorow dowjedžena, mogła wusnuć. Zda se jej tež, kaž by ku połudnju kónja smercać a kopotać słyšała. Wona poda se teg'la do komorow swojeg' mandželskeg', ale namaka je prozne; wona weznu wóskowu swěcku, aby swojeg' ćojeka pytała. Za tym je było dwanasće; lědm je wótbiło, njej' było nic wjecej wot žadneg' kónjaceg' kopyta słyšeć. — Ako jo dalej šła, nadejšła 'spu, gdjež ak' jo nutř stupiła, jej su se pěnjezy pod nogi kulali; ale wona se za nimi njepochyli a to było derje, dokelaž to jeno za nju było spytowanje. Potom je nadejšła drugu 'spu; we tej wuglěda pódla mědzency na stolku swojeg' ćojeka drastu; we dalšej 'spě pak ležaše wón sam we postoli spjucy. Ako swojeg' muža tak spjucego wuglěda, dojšta k njomu a da jemu gubku. Zrazom sta se zatrašny grimot, kaž by chcył cely grod rozpadnuć. Młody prync wotcući, wobłapi swoju mlodu mandželsku, což bě do zecynka panuła, a donjese ju k swojej maćeri. Wot teje wotglědana

jo po chwili zasej se zmogła. Wot tego casa stej tej młodej glucnje a spokojom żywej bylej; přetož ten prync njej' nigdy zapomnił, až swojej mandželskej za swoje wumoženje se dzakować ma. Koklař měnujc je był jemu nacynił, až kuždy tydžěn někotre štundy je derjal z kónjom być. Jeno z gubku jédneje kněžny, což pěrwej žadneg' muskeg' njej' lubo poměła, je mogal być wumoženy.

Pózdžej da ten prync tež swojima přichodnyma staršymaj k sebi třić, da jimaj na grodže krasne wobydlenje, ale swoju dzowku njejstej wjecej woglědalej, aby ta jimaj wot teg', což se jo stało, nic njewulicyła a to wobmamjenje pryńca se zasej mócować njemogło.

Wot Wjelana.

32. L u ž k i.

(Grodkojska řěc.)

Na Lužcynej górze pola Syjka su něga Lužki swój wjazym měli. W ten cas, ako woni hyšće na tej górze a wu njej bydlachu, běšo raz jadyń bur wšykno swoje přemoženje zgubił, ale bžez winy. Ten bur běšo słyšať, až we rozpadankach toho grodu, kenž něga serbski kral na tej górze běšo hobydlił, jogo poklad jo schowany. We swojej nuzy zebrašo se, aby šel za nim kopat. Najpěrej pytašo sebi flack, gžož měnjašo najskerej ten poklad lažecy potrechiš. Toš huglěda napřismo želazne žurja, te wón wotcyni a přižo do dlujkego, šamnego ganka. Akož we nim niži poľ štundy pochojžił běšo, bywašo swětlej; toš huglěda nazdala někake žiwne žywjeńka, kotarež wšake mějachu cynjenje; někotare teke grajachu a rejowachu. Gaž te lužki se na njogo běchu doglědali, přižo jadyń wot nich, kenž mějašo wjeliku heju, a hopraša jog', co by kšěl. Ten burik zebra se a hupowjeda jom' wšyknu swoju njegluku. Gaž dogronił běšo, žašo ten ludk k njomu: Wěm, až sy přawje gronił; tebje dej byš spomožone: kužde přezpońje bužo plon ší dó jšpy přichadaš, tomu dejš jagly jěsć daš, potym možš jomu swoju hutřobu zjawiš a wón bužo ší twoje žydanje dopelniš. Gžož pak by skomužił jomu jagly předstawiš, ga njeby nigdy wěcej ku tebje přišel; w ten cas pak glědaj se, aby niga za nikul nic na tu góru wěc njestupił, howacej by se ší

třašne kóncowanje dotyknuło. Ako to ten ludk běšo rjakt, zwignu se naraz třašne šumjenje a šwarcanje, až našomu buri-koju se zecnu a gaž běšo po chyli zasej se zmogł, namaka se we swojej špě. Nazajtřa w přezpołdnjo 12 dojžo kradu ten zlubjony plon. Burik nasysí jog' a hupřosywsí sebje pěnjezy jich dosta. Wot tego casa přichadašo plon w kuždučke přez- połdnje a to žěšo tak wšen cas, doniž bur se myslašo, až tych pěnjez ma dosć. Na to skomuži wón plonoju jagły dawaš a plon se wěcej njepokaza.

Rozbogašony ten bur hužywašo swěta, po proznym poży- wašo co kuli za pěnjezy pożywaš možošo, se nažejucy, až tych pěnjez niga kónc njebžo. Ale něga wšak tola kónc weznuchu: slédny kroš běšo w šence přepity; pijany domoj se campajucy njezjabki se na tu góru zablužijo, — Bog wě, kak jo se stało, ale žajtřa namakachu jogo šělo třašnje husmjěrone pod lužcy- nej góru.

Wot Wjelana. (Ze Syjka.)

33. Ten głupy Hanso.

(Rěc hokolo Chošebuza.)

Něga běšo kral, ten mějašo třoch synow; tomu młodšemu gronjachu Hanso, dokulž pak jogo za głupego žaržachu, běchu jomu głupy Hanso nagronili.

Něto se sta, až ten kral bu chory. Wšykne srědnosći, ako trjebašo, nic njepomogachu. Ga słyšašo, až mogał se hugojš z třimi pjerami wěstego hobgusowanego ptaška a dwěma jablukoma z jogo gumna. Ako běšo to słyšał, kšěšo ned jadnego swojich synow hupostaš, aby jomu te tři pjera a tej jabluce přinjasł. Ten głupy Hanso kšěšo se na raz na drogu hudaš, ale tej dwa staršej se jomu smějaštej a jogo husměšowaštej. Ten staršy pak pušći se na drogu. Ducey přižo do wjelikeje góle a tam trefi kjarcmu, do teje wón zastupi, a dokulž běchu tam luštne kumpany, ga tam při nich wosta. Skoro běšo swojogo kónja a te tři sta tolarje zejgrał, kenž jomu jogo nan na drogu dał běšo. Jo, wón naporašo hyšće dlug a dejašo togodla w tej kjarcmje wostaš.

Ako se njeroši, huposta ten kral swojogo drugego syna. Ten přiže teke glucnje až k tej kjarcmje we tej wjelikej góli,

tam pak jogo ten bratr' nutř zawoľašo. Wón zěšo nutř, a zejgra teke wšyknó což mějašo. Tak se sta, až teke ten drugi syn se njeroši. Něto huposła ten kral toho glupego Hansa. Ten přiže teke k tej kjarcmje we góli, njejzěšo pak nutř, lecrownož jomu tej bratra kiwaštej a jogo woľaštej. Wón drogowašo dalej a přiže do jadnego města, zož běšo wjelike žalowanje, wšuzi běchu wokna z carnymi šlewjerami zapowěšane. Ako wón pšašašo, cogodla maju take wjelike žalowanje, hulicychu jomu, až jo studnja, z kotrejež běšo cele město trjebnu wódu dostało, zaprašyla. Hanso hulicowašo, zo drogujo. Ga pšosachu jogo te luže, aby tog' hobgusowanego ptaška hoprašal, kak mogla jich studnja zasej wódu dostaš. Něto porašo se dalej.

A lej, skoro zastupi do drugego města, a teke how běšo žalowanje. Wón se pšašašo co jo, a toš jomu wotgronichu: Jadna jablušcyna, kenž mějašo howac za cele město sadu dosć, wěcej njeměwa. Ako zgonichu, zo wón co, pšosachu jogo, aby se pla tog' ptaška hoprašal, cogodla jich jablušcyna wěcej njeměwa. A ten glupy Hanso jim to zhubi a pon zěšo dale.

Na slědku přiže wón k carnej wože. Při tej stojašo gólc, ten mějašo carny plašć hoblacony, a přewjeze jogo w colnje přez wódu, a ako zgoni, zo Hanso drogujo, pšosašo jogo, aby kšěl tog' ptaška hoprašal, kak mogal se hulichowaš a wimoc z nimjernego bona, kenž z přewozowaním luži ma.

Po někotrych dnjach připora se Hanso glucnje až do hobgusowanego grodu. How zmaka wón řědnu žeńsku, ta běšo ta mandželska toho ptaška, a kotaruž wón dla jeje wjelikeje řědnosci běšo rubil. Hanso hulicowašo jej, cogodla jo přišel a pšosašo ju teke, aby huzgonjowala, cogodla ta studnja žednu wódu a ta jablušcyna žedne plody wěcej njeměwa, a ga bzo ten gólc při wože wimožony. Ta žeńska jomu zhubi, až bzo za wšyknym se hoprašal. Jeje muž pak bužo skoro domoj přiš, a gab ten w swojom grože cłowjeka hupytal, toho by wěsće zežral, togodla dej se w pjacyku schowaš. Hanso chwatašo ned do pjacyka, a njeběšo dťujko, ga porašo se ten ptašk. „Ja cuju cłowješcynu, ja cuju cłowješcynu“, woľašo wón, ako do jšpy běšo. Jogo žeńska pak jogo změrowašo a žašo: Wjele luži pak sy žins zežral? „Wosomnasć“, žašo

wón, lagnu se a husnu ned, jogo žeńska pak dejašo jogo drap-kotaš. Po chyli hutergnu jomu jano pjero. Wón wotcuši a kšěšo swoju žeńsku nabiš, ta pak žašo: ja běch jano třošku zdrěmnula, ga přiže mě mysl, co dejało se staš, aby studnja w tom měsće zasej wódu měla. „Na jeje žrědle laży wjelika žaba“, žašo wón, „bužolic ta wotchýsona, ga změjo studnja zasej wódu.“ Pon jo zasej husnuł.

Při drugem pjeru, kenž jomu ta žeńska hutergnu, hoprašša jogo, cogodla jablušcyna žedne plody njeměwa? „Jadno žowčo jo swojo gólc skońcowalo a spod korjenjami togo boma zakopało, bužolic to gólc hugrjebane, změjo ten bom swoje plody.“ Gaž běšo ptašk take hugronił, jo zasej husnuł.

Při třěsem pjeru prašašo žeńska, kak mogł ten gólc buš wimožony, kenž dej tam luže přez carnu wódu wozyš, a dosta za wotgrono: „Ten gólc dej na togo, kenž se k brjogoju přibliža, swoj carny plašć chyšiš.“ Pon wón zasej zdrěmnu.

Hanso běšo sebje w pjacyku wšykno napisal. Ako něto wšykno wježašo, žěšo doloj do gumna a wottergnu dvě jabluce, za tym ak běšo wot teje žeńskeje te tři pjera krydnuł.

Ako běšo se z gumna do groda rošił, přiže do jadneje špy, žož běšo wjele wojakow, te pak lažachu wše w dłumokem spanju a teke tři kněžny, kenž teke spachu. Wot tych kněžnow pak běšo jedna tak přeliš rědna, až wón se njamožašo zdžaržaš. Pon napisaso wón swojo mě na papjerku, a gaž běšo tu do blidowego kašćika položyl, spušći ten grod.

Na domojdroze přiže Hanso nejpjerwej k tej carnej wóže. Ten gólc z tym carnym plaščom juž nazdala wołašo, kak mogł se wimoc. Hanso pak senu se do colma, a gaž běšo přewjězony a ho kus hujšeł, hukaza jomu, co dejał cyniš, gab kšěł byš wimožony. Ten gólc gnašo ned za Hansom, aby ten plašć na njogo chyšil, ale ten kopnu swojogo kónja a huběgnu glucnje. W hobyma městoma zapowjedašo, což jomu ten ptašk gronił běšo: a woni kšěchu jogo za to bogaše hobdariš, ale wón njewžešo žedne pjenjeze. Naslědku jo přišeł do kjaremy w góli. Tam zastupi něto nutř a zmakašo swojeju bratrowu. Wón hukupi jeju a porašo se z nima domoj, a hulicowašo jima, až jo te tři pjera a tej dvě jabluce dostał.

Ako běchu wše tři bratři něco casa gromadu drogowali, běšo Hanso mucny, holěze z kónja, lagnu se a husnu. Staršej bratra jogo spjucego wízo, hupalištej jomu hobej wocy, pon wzeštej jomu te pjera a tej jabluce a šegnjoštej domoj. Jich nan bu něto ned strowy.

Hanso blůzašo dtujko po góli. Ga slyšašo raz hodlarja powjedaš; ten zašo, až dej se wocy z wódu togo žrědla humus, ku kotromuž bzo njejpjerwej přis, ga bužo zasej strowy. Po chyli přiže Hanso k jadnomu žrědłu. Wón mujašo z jogo wodu swojej chorej wocy a bu ned zasej wizecy. Pon hudašo se na drogu a připorašo se glucnje domoj. How něto hulicowašo, až jo wón ten byl, kenž jo te pjera a tej jabluce dobyl: wšykne pak se jomu husmjachu a dalej za nim njeprašachu.

Ta ředna kněžna pak, kotruž Hanso běšo lubo měl, poroži mlodego synka. Ako běšo ten pės lét stary, grajkašo raz we jšpě swojeje mamy a namakašo z přigodu papjerku, kenž tam Hanso wostajil běšo a na kotrejž jogo mě stojašo. Tu přinjase wón swojej mamje. Lědba běšo ta tu papjerku přelazowala, huda se na drogu, aby swojogo cłowjeka pytała. Tři mile wot togo kralojskego města wona wosta, a prikazašo, aby tu drogu k jeje budce z purpurom huzepríkrywali, pon dawašo k wěsći, až ten dej k njej přis, kenž jo ju w grože togo ptaška namakał. Ako běšo ta powěsć wšuzi znata, huda se ten staršy kralojski syn. K jeje budce bližej přiducy hobwinu se ze svojim kónjom teje z purpurom huzepríkrywaneje drogi. Ako ten gólc tog kralojskego syna wizašo, hopraša wón swoju mamu: „Mama, jo to mój nan? Ta mama pak wotgroni: „Ně, mojo góle, to twój nan njejo.“ Ga dejašo ten kralojski zasej domoj. Něto huda se ten drugi kralojski na drogu, ale wón njemějašo lěpšeje gluki ak jogo bratř. Naslědku huda se Hanso. Ako ten na tu z purpurom huzepríkrywanu drogu přiže, porašo se skobodnje na purpurje k jeje budce. Ten gólc zasej prašašo: „Mama, jo to mój nan?“ A wona wotgroni: „Jo, mojo góle, to jo twój nan. Rowno ako how ten purpur, tak teke tam njejo mnjo přepušćil.“

Pon běšo wjelika swajźba, a po swajźbje jo Hanso z pryncesynu, něto jogo manzelskej, do jeje kraja šěgnuł. A jolic humrjeli njejsu, ga žywje se hyšće zinsa.

Z Wjelikego Dobrynja.

34. Koklaŕski.

Jaden buŕ mějašo syna, ten běšo přeliš mudry. Jogo přijašele jomu ražichu, aby swojomu synoju něco přawe nahuknuš dał. Ako ten gólc wjeliki běšo, hurazi ten nan sam při se, až bužo jogo do města k jadnomu koklarjeju do hucby daš. Wón se z tym koklarjom zjadna na tři lěta hucby. Ten koklaŕ jomu teke zľubi, až bužo jogo syna kradu hucyš a po třich lětach zasej k njomu sporaš, a bužolic jogo poznaš, daši jog přinjaso w podobjeństwu kakemž 'co, ga dej jogo teke hobchowaš. Ten buŕ běšo z tym spokojom. Ako sebje w božemje gronjachu, šepnu syn swojomu nanoju skřajžu do hucha: Dyž bžo mě koklaŕ slědk přinjasé, bužom se za huchom drapaš, na tom dejšo mě poznaš.

Te tři lěta se minuchu. Ten młody buŕ hużywašo hucbny cas tak derje, až běšo mudrejšy něžli jogo mejstaŕ.

Na wěstem dnju přinjase ten koklaŕ tomu burjoju tři goľbje w jadnej klětce. Ten gusowaŕ póžedašo něto, aby mjaz tymi goľbjami swojogo syna namakał. A lej, ten jaden goľb drapnu se do gľowy, ale ten koklaŕ to njehupytašo. Ten buŕ pak běšo jo hupytał a wěžešo něto, kotary jogo syn jo. Wón huzwoli tog přawego goľbja a dosta swojogo syna.

Něga skjaržašo ten nan swojomu synoju, až njama pjenjez. Ten syn wotgroni: „Gaž howacej nic njej, te 'cu wam lažko hobstaraš. Ja budu se na kónja přegotowaš, wzejšo wy toho kónja a předajšo jogo stroštnje na wikach, ale wotžeríšo tu huzdu, howac wostanjom w mocy kupca.“ Kaž běšo gronił, tak cynjašo. Ten nan porašo kónja na wiki. Lědba běšo tam přišeł, ga přistupi jaden kněz k njomu a kupi toho kónja. Ako běšo ten kón předany, kšěšo ten buŕ tu huzdu wotžeruš, ale ten kněz podawašo jomu za tu huzdu hyšće raz telik pjenjez, ako za toho kónja. Lecrownož se ten buŕ na přikaznju swojogo syna domarkowašo, pomysli sebje přeto: „pjenjeze su

penjeze; jo mój syn tak mudry, daši glěda, kak se huwijo.“ Tak předa wón tu huzdu. Něto běšo ten kněz, což ncht drugi njeběšo, ako ten koklař, wjelgin wjasely a kšěšo tomu kónjoju tu huzdu zatkaš, ale ten kón přegotowašo se napřismo do gołbja a lešašo do lufta. Ale ten gusowař lešašo ako jastřeb za nim. Ako běštej se radnu chylu přegonjowalej, huglědnu ten gołb wotcynjone wokno a sunu se přez hokno do jšpy. We jšpje sejzašo jano žowčko. Něto přegotowašo se ten gołb do pjeršćenja a scyni se tomu žowčkoju hokoło palca. Ned stojašo tam jaden muž a přosašo wo ten pjeršćen. Pjerwej pak něžli to žowčko ten pjeršćen z palca hošěgnuš možašo, pajzo wón ak jacne zenko pod blido. W hokognušu přegotowašo se ten muž na kurku a kšěšo te zenko łapiš a zjěšć, ale to žowčko huzna, až jo how něco krađu njeprawje, łapi napřismo tu kuru a wotrěznu jej głowu. Tak namaka ten koklař swój kónc.

Něto přegotowa se te jacne zenko zasej do młodeg' burja. Ten poglědnu na to žowčko a poznašo, až jo to tasama maruša, kotruž běšo lubo měl juž tencas, ako dejašo k tomu gusowarjeju do hucby. Dokulž běšo joga něto teke z mocy tog' gusowarja wimogła, kšěšo sebje ju za manželsku wzeš. Wona do toho zwoli, a tej młodej cłowjeka žywjaštej se glucnje a spokojom.

Z Rogańca.

Z a s p ě š n j e p i s a n j e.

Wot prof. Dr. *Pfula*.

Němcy su stare rózkojte abo kanclijske pismo, z kotrymž so knihi čišća, w běhu časow do kursivneho abo běžneho přewobróčili, kotrež drje by cuzy cłowjek, kiž by hač dotal jenož čišćane němske pismo widzał by, za cyle hinaše a cuze pismo dźerzał, — kotrež pak pola nas nikomu njenadpada, dokelž koždy Němc a kóždy Serb jo ze wšědneho nałożowanja znaje.

Běžne němske pismo je spěšnišeho pisanja dla wutworjene. Wjele spěšnišo pak so z łacanskim pismom pisa: to ja z dolho-

lětneho spytowanja a zhonjenja znaju; a jeli zo so někomu hinak zda, dha to na tym leži, zo je wón wjele wjacy něm-
skich pismikow wupisať hač lačanskich.

Tak su rjane kulojte lačanske pismiki — kotrež buchu tež wot germanistow hižo dawno na město němских pismikow při-
wzate, a z kotrymiž je so tež hižo wjele wučenych něm-
skich knihow wučišćało — za naš zhomadny prawopis wulki
dobytk: a jenož ta wobstejnosć tudy trochu myli, zo naše
z kwačkami a smužkami wuhotowane znamjenja při pisanju
wjacy abo mjenje zadžeržuja. Tola hodži so to nječežko wot-
stronić, hdyž sebi z tajkich džělenych wobstawkow pismiki
jeneho čaha wutworimy, kotrež so na lěwicy a na prawicy
lóhko přiweješu. Ja podawam tudy scěhowace prawidła, kotrež
pak so jenož na rukopis počahuja, nic za čišćane pismo.

1. *š* móže so wupisać přez cyfru 2: n. př. 2adam =
žadam.

2. *ś* móže so wotedać přez dołhe lačanske *f* (*s*) abo, štož
je to same, přez njełamane rukopisne němske *f*: n. př. wfo =
wšo. Za *ś* na kóncu słowa móže so grichiske *u* abo kulojće
džeržane němske wukónčne *š* stajić.

3. *ř* móže so wupisać přez wobročene '*r*', kotrež ma swój
dypk přědku *r*: n. př. p^red = před.

4. *č* móže so wupisać přez wysoko džeržane ruske *ч*:
n. př. *ч*as = čas. Hodži so tež cyfra 7 (z dypkom), kotraž
poł spody linije steji.

5. *ć* móže so wotedać přez grichiske *γ* abo bjez dypka
wostajene *j*, kotrehož poslednja smužka horjeka dypk dostanje:
n. př. *daγ* = dać.

6. *dž* móže so wučišćeć přez kulojće džeržane pjenježkowe
znamjo (*џ*), nimale kaž grichiske *џ*: n. př. *џ*ak = džak.

7. *ł* móže so wupisać, kaž poslednja połojca puntowego
znamjenja abo libry (*℥*).

8. *ń* móže so wučišćeć přez tajke '*n*', kotremuž je w po-
dlějšnym čahu deleka dypk přiwešeny. NB. nic extra přista-
jeny (*n*): n. př. stan., stan.my = stań, stańmy. — Podobnje
móža so wučišćeć: *ł*, *m*, *b*, *p*, *w*. (Pola Čechow tež *đ*, *ť*)

9. *ó* móže so wucišćeć přez cyfru 8, kotraž so poť spody linije staji: n. př. tgn = tón. Tež móže to 'o' z přiwjšeňym dypkom (*ó*) trjebać.

10. *é* móže so poznamjenić přez němske rukopisne *f* (= *z*): n. př. mar = měř.

To su znamjenja in usum futurum, budže-li so w našich wučejnjach hdy wjacj serbski pisać, hać nětko. Chcyt-li pak něchtó žane tych znamjenjow w rukopisu nałožeć, dha dyrbjat to na přenjejštrone rukopisa poznamjenić, zo by stajef wjedźał, kajki pismik je měnjeny.

Přispomnjenje redaktora. Štóz by widžeć chcył, kak so wšitke druhe słowjanske pismiki spěšnje pisać hodža, namaka je na druhej tafli wulkeje pólskeje ryčnicy Fr. Malinowskeho (Gramatyka języka polskiego, Poznań 1869). Štóz pak jara wjele njepisa, njech sebje a druhich dla při wšědnym pismje wostanje! Sami za so bychmy sebi tež jedyn ze znatych stenografiskich systemow lohej připrawić móhli.

K čemu stary zešědžiwi?

Wot *Wjelana*.

So jasnje nětko zyma slěbori
 A wšitke hona z plachtu krywa sněžnej,
 So wšo we slěbrabłyšču zyboli,
 Na wšitkich štomach, hałžkach z pychu něžnej

Što z tajkej pychu zyma zwobaluje? —
 Nic zemje spróstujejeje womoru?
 A što nam w slěbrobłyšču wozjewuje? —
 Nic Božu wulku, dziwnu krasnotu?

Tak šědžiwosć tež staroh' dopomnuje
 Na jeho čěta blizku morwotu,
 A włosow bělenje joh' pokazuje

Na wulku njebjja krasnosć přichodnu,
 Hdžež rjeňše nalěčo tu po zywi
 So w njezachodnym błyšču zeleni!

„Wy“ z prädikatom w zdwórliwej ryči.

Podat *M. Hórnik.*

Druhim ludam poruno su sebi Serbja wěste twórby za zdwórliwu ryč wuzwolili. Při tutym posluhanju na druhich njejsu pak swoje samostatne rozsudjenje zhubili, hdyž njejsu ženje „woni“ za němske „Sie“ naložowali, ale stajnje „wy“ po wašnju nimale wšitkich słowjanskich a druhich nowočasných ryčow.

Jenož w tym wostawa dotal njewěstosć, hač ma so prädikat při „wy“ w singularu abo pluralu stajec. Naš Seiler wučí w swojej nětko hižo zestarjenej ryčnicy (*Kurzgefasste Grammatik der Sorben-Wendischen Sprache nach dem Budissiner Dialekte, Budissin 1830*) strona 111: „Mit dem Plural wy, wenn es von einer Person gebraucht wird, steht zwar ſze im Plural, aber das Objectiv meist im Singular: wy ſze dobry, dobra ic. Das Particip perfect. activi meist aber im Plural und zwar für alle beide Geschlechter im masc. wy ſze so jamolili.“ Jordan (*Grammatik der wendisch-serbischen Sprache, Prag 1841*) praji str. 169: „Das der Höflichkeit wegen bei uns gebräuchliche wy hat das Particip immer im Plural (und zwar als Masculinum Rationale selbst für Frauen) bei sich; bei Adjectiven und dergleichen (?) schwankt der Sprachgebrauch zwischen dem Singular und dem Plural: maći, wy sće wołali! nano, budžée tak dobri (dobry)! wy sće so molili, moja luba! Schneider wučí w ryčnicy podobnje.

Nowiši ryčnicarjo, wosebje Dr. Pful a Smolef, njejsu wo tym krute prawidlo postajili. Duž je dotal w ryči a pismje dwojakosć najbóle při participiu wostala: Wy sće był, wy sće była, abo wy sće byli. Pola mužskeho zda so wosebje druhe wašnje zdwórliwiše być.

Hdyž je prädikat samón adjektiv, njepisamy drje hinak hač singular: wy sće strowy, wy sće strowa; ale lud kazy tola dale a praji po wašnju horřejšeho plurala při participiach tež hižo: wy sće strowi.

Duž je dawno trěbne, zo pismowska abo spisowna ryč sebi krute prawidlo postaji a zo so to we ryčnicach a druhich wučěnskich knihach čascišo wospjetuje. Hdyž zdžělani něšto

jako prawe přivozmu a to w ryči a pismje naložuja, zwuči so pomatu tež lud na to.

Zo maja zdžetani w tajkich wěcach wulku móc, widžimy pola Čechow. Na kóncu minjeneho lětstotka poča so poněmske naložowanje „oni“ (woni) za „wy“ trjebać, a tola su wučeni přeniše dawno zasy z pisma wuhnali, tak zo nětko kóždy šulu wopytowawši wě, zo je jenož „wy“ prawe a tež za najwosebnišich přistojne, „oni“ pak njeprišlušne a tehodla znamjo njezdželanosće.

Podobnje maja naši spisowarjo skutkować a njesmědža nje-doslédnosć (inkonsequencu) wobtwjerdzić, kotraž drje při „wy“ adjektiv w singularu trjeba, ale při participiu plural naložuje. Hdyž při přenišim (adjektivje) a samo při part. perf. pass. w zdwórliwej ryči singular dowolujemy (wy sće strowy, wy sće strowa, wy sće khwaleny, wy sće khwalena), dyrbimy to tež w ryči doslédnje přečišćeć a přiwzać při part. perf. activi: wy sće prajit, wy sće prajila.

Běch tuteje naležnosće dla tež do Delnjeje Łužicy pisat a tež wottam mi prajachu, zo so derje hodži: wy sćo był, wy sćo była. „Tak su mje teke derje rozmjeli!“

Z tym potom z druhimi Słowjanami nimale jenak pisamy z wuwzaćom Polakow, kiž rad „Pan“ z 2. abo 3. wosobu singulara trjebaja. Rusowje pak stajaja singular w prädikaće z wuwzaćom part. perf. activi, dokelž su słowjeso „być“ w někotrych twórbach (sće, byšće) zhubili: wy byli, wy podali, čto by dali; ale: budžeće, budžeće dobryj! W romaniskich ryčach a w jendželskej praji so podobnje: vous êtes poli, siete cortese, you are polite; qu'avez vous dit? che avete detto? what did you say? etc. etc.

Hdyž smy w zhromadnej pismowskej ryči něštožkuli do lepšeho rjada stajili, štož je sebi lud — wot šulskich lět přejara zahe z němčinu w swojej ryči kaženy — rad lubić dať, stejmy tehorunja tudy při rozomnym a doslédnym prawidle, zo bychmy dwojakosć a njewěstosć ze zdwórliweje ryče a z pisma wupokazali!

W o b s a h.

Člowjek a ryč. Spisal prof. Dr. Pful	str.	3.
Słowjan prěnich časow. Spisal tón samy	„	25.
Delnojužiske ludowe bajki. Podal H. Jórdan	„	56.
Za spěšnjepisanje. Wot prof. Dr. Pfula	„	64.
K čemu stary zešědžiwi? Wot Wjelana	„	66.
„Wy“ z prädikatom w zdworliwej ryči. Podal M. Hórnik	„	67.
Prolog. Pěsnil Jan Wehla	„	69.

Wozjewjenje a próstwa.

Do Mačicy Serbskeje móže kóždy w kóždym času přistupić, kiž lětny přinošk (štyri marki abo 2 florenaj w slěbrje) zaplaći, za čož so jemu kóždolětnje wudate spisy připósćetu. Z cuzby sćetu so pjenjezy direktnje pod adresu: An den Verein der Mačica Serbska in Bautzen, Königreich Sachsen. Kommissionaraj towarstwa za wukraj, kotraž lětno přinoški sobustawow tež přiwozmjetaj a dobroćiwje sem wobstarataj, staj knihikupc Fr. A. Urbánek w Prazy (za Čechi a Morawu) a knihikupc Pjech (Schmaler & Pech) w Lipsku za wšě dališe kraje.

Dokelž je sebi Mačica Serbska ležownosć kupila za 20,000 toleri a na njej hišće přihódny nowy dom za 35,000 toleri twarić chce, prosy wona najnaležnišo a najpodwolnišo Serbow a jich přećelow wo pjenježne dary k wuwjedženju tajkeho wužitneho wotpohladanja. Na tute dary so w Časopisu M. S. z džakom kwituje.

Připósťanje knihow a starožitninow wuprošujemy sebi, je-li móžno, po knihikupskim puću pod adresu: Für den Verein der Mačica Serbska in Bautzen, durch die Buchhandlung Schmaler & Pech in Leipzig. Předsydstwo a wubjerk M. S.

Z tutym so wudawa:

69) Přehledjenař. Přotyka na lěto 1880.

ČASOPIS
MAČICY SERBSKEJE
1879.

Redaktor:
Michal Hórník.

Létník XXXII.

Zešiwk II.

(Cyleho rjada číslo 60.)

Budyšin.

Z nakladom Mačicy Serbskeje.

P r o l o g

před spěwanjom „Nalěca“ H. Seilerja.*)

Pěsnič *Jan Wehla.*

Z wrotow purpurojtoh' jutra
 Wožiwjerske wětry duja,
 Na Žmórcu a Čornobohu
 Mrokoty so rozčahuja,
 Spar a womory a drěmy
 So we rańšich zerjach buuja,

Stowjan Serbin kruty kroči
 K wysokej a skalnej dupi,
 Na Prašicu zjawy-darnu
 So we přních switach stupi,
 Do Serbow ždyn hlada stejo
 Na tej žornowcowej kupi.

Dziwne zjawy před wočomaj
 Wšelako tu jemu hraja,
 Přeměňjenki swětleskate
 Zločane so dele saja,
 Miholenki, błyskorjenki
 So mu do wobrazow tkaja. —

Rozešle su zymy pnta,
 Zašle poslednički sněha;
 Čoplna so radosćiwa
 Swětej do wobliča lěha;
 Pyšna zemja njewjesćinska
 W nutrinach so mlódna zběha.

Jeje lubi kwasni hercy
 Wróćeja so z južnych krajow;
 Hwizdy, čiwki, fifolenja
 Z honow hercuja a hajow,
 Lubosć budžejo a radosć,
 Zbóžne čuća wyššich rajow.

Rěki błyskotate jědu,
 Ryby rejwaja pře žolmy,
 Rybak nowe syće tkaje,
 Łódźnik naprawja sej čolmy,
 Hajnik haji lěs a spěwa,
 Doły juskaja a kholmy.

---

*) Na spěwaniskim swjědženju 1. oktobra 1879 žitany wot Dr phil Grölmusa.

Wowčef piska tarakawu,
 Mižka khodžo klinkotaja;
 Starcy, wowki před durjemi
 Na slónčku so wobrwewaja;
 Młody drohař halekajo
 Rychtu nohu prečku staja.

Hólcy noša, hólcy pletu —
 Hadlena by wutrojena —
 Těacy wysoko na žerdži
 Do wody je potepjena. —
 Nowe lěto do wsy éhnje,
 Zymska smjeré je zanurjena.

Jusk a hołk a zradne klinki!
 Na wsy pyšnu meju staja,
 Jasne rubišća a židy
 Z wjeřška dele mahotaja,
 Delka rjanki z pacholemi
 Serbsku reju zejhrwawaja.

Wšitke wočka rjeňšo swěća —
 Z lubku młodženc w haju khodži;
 Panik paňku wobjimawši
 Po jězorku čolmik wodži —
 Dušinki su splomjenjene
 W pastyrni a knježim brodži.

Jutrow čabarjo na kemšu
 Přezpolo sej zaspěwaja,
 Khorhowje te dobyčefske
 Po wětriku spěšne braja;
 Kuleja tam džěči jejka,
 Hač so brjóžki hibotaja. —

Serbin steji rozdžiwany
 Přewzaty wšón z radosćemi. —
 Hlaj, a mblá jom' zamiholi
 Wohlady na wótcnej zemi.
 Zdychi z hluboka mu wuńdu,
 Zaržujo ze žadosćemi.

Hlaj! a nowe widmo skhadža
 Před wočomaj zajimate:
 Muž so zjewi milosćiwý,
 Wobličo ma lube znate,
 Mudre woko so mu swěči,
 Milosć, pěknosć wubudžate.

A wón pėsni „serbske kwasy“,
 „Žně“ do swětlych bronow hroni,
 „Nalěčo“ do jutro-zynkow
 Sprawja, zo wša zemja zwoni,
 A před wysokim tym duchom
 Syła spěwcow wša so kłoni.

Štož je Serbin w widach widził,
 Pėsnej to do spěwow staja,
 Křidleškate a na křidłach
 Hroněka, hrona nastawaja,
 Krasnych słowow zložowanja
 Klinča, jako truny braja.

Přećel młódsi k njemu stupi,
 Wón duž pismo temu poda:
 „Zložej to na hlós a truny,
 Złoty herco serbskoh' roda,
 To mój rekwiem je cuni,
 Kónčny zuk mi zemskoh' khoda!“*)

Pój wječoro k nam rjany
 We hwězdny wódzewje,
 Budź lubje powitany
 We swjatej ćišinje.

So ćiche směrki stajće
 Mi něhdy na rowi
 A žiwym powjesć dajće:
 Tu mučny spěwar spi.

Kak rjenje měsačk swěći
 Na módrych njebiesach —
 O rjana stwórba w lěći
 Na khlódných wječorach.

A budu w khlódnym skhowje
 Ja něhdy nocować,
 Chcyt měsačko na rowje
 Mi khwilku pozastać.

Hołk žiwjenja so zlehnje,
 So ničo njehibi,
 Štož jeno nimo ćehnje
 Ta žolma ryčniwa.

*) Nětko scěhuje 6 strofow z „Nalěča“.

A sym ja něhdy spanyl
 Do procha, do pjeršće,
 Praj žołna, zo sym čahnyl
 Do hwězdow jasnosće. —

Z nowa mhlōwina so tkaje,
 Dźiwne widmo zawodžeje —
 Serbin zatorbnjeny stejo
 Dycha z duše hlubokeje,
 Želna włóha jemu hroni
 Ze zernički přehnuteje. —

Slyš! a jako slěbro-zynki
 Jasne spěwy přehdu šmrěki:
 „Hišće rostu naše lipy,
 Hlišće čěča naše rěki,
 Z hwězdow jasnoty nam wěšći
 Handrij Seilef rjeňše wěki.“

„Z nalěcom nětk zwotučeni
 Do zaspánstwa njepadajmy!
 W počinkach a pokornosći
 Stróžbe mocy napinajmy!
 W spěwach, džělach, dobroskutkach
 Serbsku khorboj kruće stajmy!“

„Radosćiwi zanožujmy
 Nalěča a žnš a kwasny!
 Lětsa, k lětu zahorjeni
 Spěwny swjedžon swjećny zasy!“
 „„Rjanej nadźije so džeržmy:
 Złote wróča so nam časy!““

Někotre pomjenowanja.

Pjatej serbskej skhadžowancy (1879) poswjećil prof. dr. *Pful*.

Scěhowacy nastawk dyrbi nam najprjedy pokazać, po kajkich zasadach (principiach) su nomina propria z appellativow wutworjene, a dyrbi nam potom wšelake pomjenowanja z rozdžělnych stronow wujasnić; při čimž budže so wosebje wo Berlin, Draždžany a Lipsk jednać. Kak zo móhlo to jeneho abo druheho nawabić, nam něšto podobne wo tajkich městnotach poskicić, kotrež su jemu bliže znajome. W našim Budyšinje samym su wšelake (serbske a tež němske) pomjenowanja, kotrež móhle so filologicy a tež historicy přepytać. Druhe přikłady bychu byle Lubij, Zhorjela, Kamjenc, Mužakow atd.

I.

§ 1. a. Čłowjek dosta swoje mjeno po tym, štož džělaše abo z čimž měješe činić; kajkiž běše abo na čož bě podobny; štož wobsedžeše abo hdžež bydleše: abo z čimž so tón samy hewak wot svojich susodow rozdžěleše. Tak nastachu n. př. tele mjena: Krawc, Šewc, Młynk (Mlónk), Žeń (běhař; łac. Cursor), Kobjela (kiž kobjele plećeše), Muka (kiž měješe z muku činić), Kudžela, Wojak, Kral (wjesny šolta), Stojan ('prjodkstejeř, šolta'); Wjela (wulky, zamóžny), Dołhi, Bělk (běly), Čornak, Němc (kiž bě so w serbskej wsy zasydlil), Sowa (na sowu podobny), Kón; Měto a Mětań abo Mětaš (wobsedzeř, kubleř), Połdrak; Horak, Nahorka, Nazdala, Křižan (kiž při křižu abo rozpuću bydleše), Kućan abo Kućank (w kuće), Nowótnik abo Nowotnik (nowy wo wsy), Brězka abo Brězowski.

b. Wšelake mjena su bibliskeho pokhoda: n. př. (Jan) Jank, (Matij) Maćij, (Michaľ) Michaľk, (Pjet = *Pjetr, Pétr) Pjetawa, Pjetko, Pjetř, Pjetřko, Pjetrach atd.

2. a. Wsy a (ze wsow nastate) města maju swoje mjena z wulkeho džěla wot někajkeho słowa, kiž wobhodzenje poznamenja (w kotrymž běchu před nadpadom njeprěcelow zakhowani). Hrodzišćo abo Hrošćo n. př. bě něhdy woprawdže brodzišćo. Wjelkow dale, kiž něhdy wjer-i-kow abo wjerkow rěkaše, je tak wjele kaž *wjerk, za-wjerk, za-wrje-te (začinjene) městno (přir. tež 'Warsawa'). A hdžež bě wjacy hač jednu wukhow, ta wjes mjenowaše so (pluraliscy) Wjelkowy. — Wšelake města rěkaju Garad abo Gorod, Grad (Gard), Gród, Gródk, Hródk, dokelž běchu te same něhdy hrodzišća.

b. Druhe wsy abo města su po tym mužu poznamenjene, kotryž je tam najprěni twarił: n. př. Boranecy, Konjecy, Budyšin. Z mjena widžimy, zo su Boranecy wot člowjeka založene, kotryž Boran rěkaše; Konjecy pak wot někajkeho Konja, a Budyšin wot wěsteho Budycha (kotrež mjeno, 'Budich' pisane, je so w Budyšnje hač na džensniši dzeń zdžeržalo).

c. Hišće druhe wsy abo města su wot wšelakich druhich wobstejnosćow swoje mjena dostale: n. př. Nowa Wjes, Běła (běła wjes), Čornjow, Brunjow, Wysoka abo Husoka, Nizkej, Brěza a Brězow (wot brězy), Lěska (w lěsu) atd. Wosleńk pak je wotsedlenje abo otsedlenje (wotsydljenje), wot Lěskeje sčinjene: kaž nas ta wobstejnosć wučí, zo Němcy džensa hišće 'Lieska mit Ossling' pisaju). — Jene wjesne mjeno ma trojaku abo, chcemy-li, štworaku twórbu: Nowo (nowe) sedlicy, 'nowe sydla', — Nowoslicy, abo Noslicy, abo (Nowsedcy) Nowsecy; a wobydler rěka Nosćan (nic: Nowśan). Štwórta twórba je 'nowsedlije' abo 'nowseliye' byla, wot kotrejež je so přidawnik (noslijowski) nosłowski zakhował.

3. a. Krajam su z džěla wot teho narjekli, kajkež te same běchu abo su. Lužica n. př. je kraj łuhow (jězorow, hatow). Horna (horata) strona teje sameje pomjenowa so Hory, delna a holata pak Delany a Hola.

b. Z wjetša pak su so kraje po wobydlerjach poznamenile: n. př. Čech — Čechi abo Čěska (zemja); Rus — Ruska (abo slowjanscy tež Rusko).

Připis 1. Wuraz 'kral', kotryž smy prjedy naložili (č. 1. a.), poznamjenješe zwoprédka kóždého, kiž měješe někajki kaz, někajke roz-kazowanje. 'Kral' je nětko jara krótke slowo; to same pak je něhdy ze štyrjoch džělow wobstało. Tři poslednje wot nich rěkachy jam-li-s. Wot slowjesa jam-u abo jim-u mjenujicy wutwori so wěcnik jam-li-s, 'jimať, dzeržef, mějef', a tón přida so wěcnikej kaz, 'kazanje, rozkaz'. Tak nasta kaza jámlis, 'kaza dzeržef'. Kaza jámlis pak so w běhu časow tak spřeměnja: kazajalis — kazjalis — kazralis — karalis — (r. король) — királi(s) — krali — kralj abo kral. (Twórbu királ su wuhefscy Modjarjo zakhowali, kotřiž su tón wuraz, kaž wšelake druge, wot Slowakow do swojeje ryče přiwwali.)

Připis 2. Zo je so kaza jamlis tak přetworilo, ma trojaku přičinu. Přenja je ta, zo so to poznamjenje do jencho wobprijěca a tak tež do jencho slowa zjednoči. Druha potom je ta, zo so 'j' za kónsonantami trochu čezko wurjeknje a tehodla pak wupadnje, abo so do drugeho zynka přeměni, abo pak susodny kónsonant wučišči. Třeca kónčnje je ta, zo slowjanščina hromadutrjehenje kónsonantow docyła njezujese a tehodla w tajkich padach jedyn abo druhi wustorči. (Hdžež w něčičšej ryči wjacy kónsonantow hromadže klinči, tam je před časami z wjetša někajki wokal bjez nimi město měť.)

Připis 3. Kak dziwnje so słowa přeměnjeja, wuči nas n. př. tež zněmčeny wuraz schandarm. Sing. schandarm mjenujicy wukhadža wot francowskeho plurala gensd'armes. Serbjo su z teho wudžěfali šandára. [Podobnje je němske abstractum polizei so pola Serbow do masculiniskeho konkreta „tón pólcaj“ přewobróciło.]

Připis 4. Warnołčicy su swoje mjeno wot někajkeho Warnolta (Arnolda) dostale. Němcy su takle tworili: Arnoldsdorf — Arnolsdorf — Arnelsdorf — Arnlsdorf — Arnsdorf.

§ 2. Pohladajmy hišće na pokhód abo nastace někotrych druhich pomjenowanjow, a to najprjedy na mjeno Berlin.

1. Někotři měnja, zo ma Berlin abo Barlin swoje mjeno wot českeho slowa berlo (př. § 6. a.) 'sceptaf', tak zo by Berlin tak wjele kaž kralowske město rěkał. To pak byč njemóže, dokelž je Berlin, runjež su Serbjo tam najprěni wjes založili,

we wulkim cylym a hakle w nowišich časach wot Němcow twarjeny był, kotřiž njebudźichu za slowjanskim wurazom pytali, hdy běchu kralowc abo kralowske sydło poznamjenić chcyli.

2. a. Cölln (Khehn) a Berlin sebi znapřeca ležitaj, přez rěku Sprjewju džělenaj. Berlin steješe jako wjes abo jako městačko pod khelnjanskej radu, kotraž so we wěstym času jako rada „tom Cölln und tom Berlin“ (t. j. zum Cölln und zum Berlin) podpisowaše. Z naloženeho artikla w słowje „tom (zum)“ jasnje poznamamy, zo je Berlin appellativne słowo. Tajkich Berlinow abo Perlinow pak, kiž wšudze na někajke swobodne městno abo na pastwišćo pokazuja, namaka so w rozdźělnych stronach khětra ličba: n. př. w Hali n s „der grosse Berlin“ a „der kleine Berlin“; Perlin njedaloko Augsburga atd.

b. Něchtó je měnił, zo mjeno Berlin wot słowow „pjero“ a linać“ wukhadža (Beiträge zur vergl. Sprachforschung von Kuhn und Schleicher IV. Bd., 1865, str. 341 sć.), a zapjera so při tym wosebje na to, zo je nětčiši Friedrichswerder w Berlinje hišće před dvě sćě lětami so der gänsewerder abo flederwerder (l. cit.) mjenowal. Mi pak chce so zdać, zo je tamo wotwodžowanje wot słowow „pjero“ a „linać“ po přirodže wěcy směšne, dokelž husy swojeho pastwišća k linańu njetrjebaju; a ja tež měnju, zo přenja položca słowa „flederwerder“ njeje němska, ale slowjanska a zo je to adjectiv wladari, wladari, ‘knježi (radžiny)’: tak zo by „flederwerder“ to same bylo, štož ‘knježe (khelnjanske) pastwišćo’; kaž ci ludžo, kotřiž w městačku Berlinje bydlaču, z khelnjanskej radu hromadže tule stronu mjenowachu. Ale tež mjeno Berlin same wukhadža, zo tak praju, wot khelnjanskeje rady. Tamón bok Sprjewje mjenujcy, dale knježeho pastwišća ležeše wobšěrne swobodne městno, hdžež bě lěs wurubany, a kotremuž so ze slowjanskim słowom parola rěkaše, to je druhotna (secundarna) rola (přir. twórbu ‘nóhc — panóht’, kaž ‘čeku — patoki’): tajka rola, kotraž je so najprjedy po wotbiću drjewa přeworala, kotraž pak je so potom zaso (jako nowina) ležo wostajila, zo by čím lěpše pastwišćo byla. Temule substantivej parola přida so adjectiviski wukónc — inā (in) abo — inī (iū): a parolin abo paroliń scil.

'sed' = syd, sydlo) poznamjenja tak wjele kaž sydlišćo na něhdušej nowinje, sydlišćo na pastwišću (kotrež bě wot khelnjanskeje rady tam jako na knježej ležomnosći založene). Zo pak je tole wukładjenje prawe, za to swědči najprjedy zlačonšćena twórba **Berolinum**, kaž tež a wosebje naša serbska ludowa twórba **Parlin** (z akcentom na poslednjej sylbje) a **Parliń** (z akcentom na přenjej). Tamo naložuje so w hornich a posledniše w delnich Lužicach a žadyn rodženy Serb njepraji **Barlin** abo **Berlin**, khiba zo je so němskej twórbje přiwučil. (Pisac pak dyrbymy Berlin, dokelž je to nětko oficialny wuraz.)

c. Podobnje wudžělane słowo je wjesne mjeno Pazlicy (něm. Baselit), kotrež je takle nastalo: Pasedlicy (druhotne, 'późniše sydlišćo', — Pasedlicy, — Pazdlicy, — Pazlicy (přir. wjes Posedecy — Pozdecy).

3. Kheln (Cölln) poznamjenja hórku abo wyšinu (přir. Khołm a lać. coll-i-s). Tež wjes Kheln pola Budyšina na pozběhnjenej krajiny leži, kotrež su prjedy něhdy samej Kheln abo hórka prajili.

§ 3. 1. a. Wot Barlina podajmy so do Draždžan. Łobjo bě něhdy wjele šěrše hać nětko je, a draždžanski 'stary' (přeni) móst (před Jurijowyni wrotami) měješe zwoprědka třiadwacyći woblukow, kiž buchu pozdžišo z džěla ze zemju zasypane. Na tym samym je so sto lět twariło, 1070—1179. Prjedy toho časa běše tam drjewjany móst, kiž je wulkosće rěki dla dyrbjał z wulkej wustójnosću abo wumjolscy (z khumštom) twarjeny być. A tónle drjewjany móst je so dyrbjał w jara starych, hišće cyle slowjanskich časach založić, dokelž maju Draždžany wot toho sameho swoje slowjanske mjeno. Před natwarjenjom mosta pak běše, dokelž přez něčěišu draždžansku stronu wjelk-hodžena dróha wjedžeše, porjadny přewóz, porjadne přewožowanje z čolmom (kajkež nětko hišće na tych městnišćach wobsteji, hdžež při rěkach mostow nimaju). Někotři praja, zo su Draždžany wot přewóznika (přewožowaceho čolma) pomjenowane, dokelž je so čolmej abo přewozej 'trazi' rěkało. Ale najprjedy slowjanščina žaneho słowa 'trazi' njeznaje, a potom by, hdy by tež tón wuraz wobstał a **draži** **klinčał**, tajke

wuloženje njedosahace bylo, dokelž by poslednja polójca mjena Draž-džany njewuswětlena wostała. Cyle poznamjenjenje pak so wujasni, hdyž při tym samym na tamón wumjołski móst džiwany a nadobo wopomuimy, zo je serbska ryč nětčišeje draždžanskeje krajiny bjez druhimi tež tele słowa měta:

1. Draha, 'dróha (puć)', a drazi abo (kaž chcu jasnišo wupisac) draži, '*droži, *drožny, dróhu nastupacy';

2. dja-ti abo dje-ti, 'džělač, činić': dja-ta-s abo djat-na-s — djannas — djanas — djanu — djan, 'džěłany, ποιητός, sprócniwje wudžěłany, wumjołski (khumštny);

3. dja-ja-s — djaju — djej — djij*) — dij, 'džěłaf, činjeť, abo tež: 'wudžěłk, něšto wudžěłane, twar, twarba'.

Wot tychle slowow wzmimy najprjedy 'draži' a 'dij'; dha mamy draži dij abo pozdžišo draždij, 'drožny twar (twarjena dróha, móst). A hdyž potom hišće słowo 'djan' přistajimy, dostanjemy poznamjenjenje draždij djan — draždijan — draždjan — draždjan, 'drožny twar wumjołski (wustójnje twarjeny móst)'. — Dwajdžělny wuraz 'draždjan' bě so w běhu časow do jeneho wobprijeca zjednočit a rékaše potom tak wjele kaž 'móst'. Wot teho sameho pak wutwori so přidawnik draždjan-a-s, 'k draždjaney abo mostej slušacy, móstny'; a draždjany domy (abo z krótka: draždjany) su potajkim 'móstne domy, domy při mosće'. Tak nastaj wjes Draždjany, a pozdžišo město Draždjany. — Češa při wzachu tón wuraz we twórbje Draždjany. Lužiscy Serbjo prajachu Draždžany (z pólskim 'dž') — Draždžany — Draždžany abo tež Dreždžany: pis. Draždžany a Dreždžany; Němcy pak wudžěłachu sebi Dresden (a we wšědnej ryči tež Dräsen). — Niže Draždžan, wokoło Tórgawy, leži wjes Dresden. Mjeno na to pokazuje, zo je w tamej stronje něhdy podobny móst byl, na kotrehož město je pozdžišo tón pola 'Draždžan' stupiť. — Lužiski Droždžij je to same štož 'drazi dij'. Słowo je so tak přetworilo: Draži djej — draždjej — dreždjej — dreždzej — droždžij abo (kaž so pisa) Droždžij. Němcy su

*) 'Djej' abo 'djij' réka po našej ryči *džij: přir. kolodžij, 'kolodžělač, wozydžělač', a zlodžij, 'złodínjeť, njekrasnik'.

tehdy do Łužic přišli, hdyž Serbjo 'dreždzej' prajachu, a su z toho 'Drese (Dräse)' wudžělali, štož su potom wučeni do Drehsa přeměnili. — Přidawnik 'djan' so we Łužicach přistajil njeje, dokelž móst přez Sprjewju wumjołski być njetrjebaše.

b. Podobne, wot mostow wzate pomjenowanja su n. př. Zamóśc (zamosti, město za mostom), Bruck, Brügge (Zweibrücken), Deuxponts, Bipontinum).

c. Slowo 'móst' su 'draždžanscy' Serbjo zawěsće tež měli, su pak to same jenož při mjeńších rěkach a to tam nałožowali, hdžež krajna dróha přez wodu njewjedžeše, ale jenož wjesny puć. — Wuraz 'móst' pak je takle nastal: Jimáwy sta-a-s, 'jimawy (wobaj brjohaj zjednocacy) stejef', -- jimáwstas — (i)maustas — móstas — mostu — móst. — We slowje 'most' wobprijete wěsteje wysokosće leži, kaž z wobstawka 'sta-a-s' póznawamy, kotryž wot slowjesa sta-ć wukhadža.

d. Móst stejji; ława so kładžeše abo, kaž něhdy prajachu, so łagaše (přeťož 'lagati' je to same, štož po-łož-eć abo klasć). Hdyž bě ława, na rěčku abo přerow (hrjebju) položena, so trjebała, bu ta sama zwoprědka zaso kóždy raz přeć wzata: hač naposledku tež wostawace ławy nastachu. Wutworilo je so slowo tak: Lagawa — lagwa — ława.

Připis. Draždžanski stary drjewjany móst je w tych časach stajany, hdžež běchu Serbjo wšitcy hišće póhanjo; přeťož křescijanstwo je k Słowjanam hakle w dzewjatym stotku přišlo přeťož slowjanskeju japoštołow Metoda a Kirila a jeju pomocnikow, kotřiž nic jeno pola naranišich a połodnišich, ale tež pola nawječornych Słowjanow wučachu a křćijachu. A dokelž měješe 'mišniski kraj' wšelake počahi z Čechami, su 'draždžansko-mišniscy' Serbjo tež hižo tehdy křescijansku wěru z najmjeńša trochu póznali, kotruž potom w druhej połójcy jednatého stotka mišniski biskop Benno pola nich swěru rozšěrješe (rodź. 1010, zemr. 1107), a kotryž je dyrbjal serbskeje ryče swědomy być, dokelž je po wsach wokoło čahajo sam Serbam předował. Jeho nan drje bě rodzeny Němc hrabja Waldenburg w Hildesheimje; ale hrabjowy syn, pozdžiši biskop Benno, je najskerje jako džěco (kaž so tež pola nas w podobnych padach tu a tam stanje) wot serbskeje čeledže serbski nawuknył:

přetož w tamych časach w 'hannoverskich' krajach hišće wjele Serbow bydleše, a susodni lüneburgscy abo limbórsocy (kiž su pola nas hišće derje znajomi) su so hakle z počátkom našeho stotka doněmčili. Benno bě, jako do Mišna přińdže, něhdže dwajapolsta lět stary; a wěropodobne njeje, zo by wón hakle w tej starobje započal byt serbski wuknyc. Tak drje směny prajič, zo je temu khwalobnemu měšnikej puč k mišniskemu biskopstwu serbska ryč sobu wotewrila, a zo je tón samy wosebje tehodla do Mišna šot, dokelž wjedžeše, zo móže, štož druzy njemóžachu, Serbam w jich wótcowskej ryči přédowač.

2. Mjena wsow wokoto Draždžan su z wulkeho džěla serbske. Ale tež někotre druge wurazy něhdušeje serbskeje ryče su so w Draždžanach abo wokólnosci zakhowale. Jedyn tych samych je pomáhle, t. j. pomalu (langsam): přir. 'Łužičan' 1879 str. 14. — Dale 2. so slyši: 'Bis zur štibenziě (4 sylb.) mitgehen müssen', hač k kšibjeńcy sobu hič dyrbjec, t. r. wulki kruch (přir. § 11 připis). — 3. Nětčisi 'Dippoldiswaldaer Platz' bě něhdy jězor (hat). Jedyn dom tam mjenuje so 'das Schiffchen' (łódžička), jedyn druhi 'das Lämmchen'. Lämmchen njeje jehnjatko, ale něhduše serbske słowo lamik abo łamik, kiž něhdže tak wjele rěkaše kaž jězor abo hat. Tón dom abo wjele wjac jeho prjedomnik so w serbskich časach 'při lamiku' (lamku) mjenowaše. Njedaloko tejule khěžow leži měšćanke kubło 'das Lämmchen', hdžež su zjawne kupjele ('kupjele při lamku'); a khětry kruch k ranju won, njedaloko 'Antonec (Anton's)', běše hišće před někotrymi lětami druge měšćanske kubło 'das Lämmchen' ('kubło při lamku'). — Tele pomjcnowanja nam, zo to připódlja praju, pokazuja, kak dołhi něhdže je něhduši 'lamik' byt. — 4. 'Der Horckenweg', t. j. puč na hórku, pola wsy Loschwitz, kotraž hluboko leži. — 5. 'Die Oltersteine', dvě štyríróžkojtej skale w 'draždžanskej holi'*) njedaloko hosćeńca 'zum Heller', na lěwej rucy dróhi, kotraž do Wilschdorfa wjedže (něhdže tam, hdžež je mjeza kralowskeje džělby hole poznamjenjena). To staj byłój dwaj woltarjej

*) 'Draždžanska hola (die Dresdner haide)' so w starych pismach Merica mjenuje.

něhdušich 'draždžanskich' Serbow, pola kotrychž so woltať olteri (olter) mjenowaše (přir. č. 3). — Štož druhu položcu slowa Olterstein nastupa, dha je móžno, zo je -stein němski přistawk; móžno pak tež, zo słowjanske 'stan' we nim tei, tak zo by 'olteri stan' něhdže na woltařny statok abo na swjatnicu pokazowało.

3. Slovo 'olteri' móhlo drje so za lačanske dđeržeć (altare). To same pak je słowjanske, kaž nam starobolhařske olitariř swědči; přetož najprjedy k wěrje podobne njeje, zo by k starym Boiharjam, kiž k grichiskej cyrkwi słušachu, lačanske slovo přišlo bylo; a potom by to same, hdy by tola z lačanskeho přiwwate bylo, z čežka olitariř rěkało, ale najskerje altarů. Duž dha křoble praju: Tak derje tamny stobolhařski wuraz, kaž naš 'woltať' a draždžanski olter(i) je słowjanskeho pokhoda. Slovo olitariř je mjenujcy takle nastalo: Obliwa jámtaris (§ 1 připis 1), 'wobliwanja jimař (dostawať wobliwanja abo wobkrjepjenja)', — obliwjítaris — oblijítaris — olijítaris — oljítaris — olítari a (z přepoloženym akcentom) ólitari — ólitariř. Lužisko-serbske slovo 'woltať' pak je so tak wutworilo: Wobliwa jámtaris — wobliwjám-taris — woblijátaris — wolijátaris — woljátaris — wolútari a (z přepoloženym akcentom) wólatari, woltať. Teho sameho pokhoda je pólski wuraz ołtarz.

4. a. Krajina niže Draždžan při Łobju rěka 'die Lössnitz', t. j. lěsnica (lěs): štož na lisćowe drjewo pokazuje. Khójnina pak mjenowaše so tudy bór (přir. ně. föhre). A wot 'bora' je 'der Borsberg (Porsberg)' wyše Draždžan poznamjenjeny. (Přir. § 10, 14.)

b. W Lössnitzu so tak 'do hromady' woła: 'Póće rémmō' (pójće hromadu).

5. a. Mała rěka pola Draždžan mjenuje so 'die Priessnitz', t. j. *prisnica, kruta abo nahla (čě. přisný, 'kruty'). Přisnica ma z wjetša mało wody, je pak po deščach torhata (a starych časach je stajnje poľna a nahla byla).

b. Druha rěka je 'die Weisseritz'. Ta mjenowaše so něhdy waidy jamrica, 'wody jámařka'; a slovo so takle přetworil:

Waidjemrica — waidjerica — waidzerica, ně. Weisseritz.*) — Zo pak je woda něhdy waida rěkała, widžimy z delno-
lužiskeho (bórkowskeho) wyda, kotrež je takle nastalo: waida
— wuida — wūida — wyjda — wyda. W druhich slowjan-
skich ryčach je so i wucišćalo: Waida — wada — woda.

c. 'Die Müglitz' wyše Draždžan ma tónle pokhód:
Mokalica — mukalica — muklica — müklica.

6. Wulka rěka pola Draždžan mjenuje so Łobjo, ně. die
Elbe. Němcy su něhdy Albis abo Albi prajili, kaž nam la-
ćanske Albis pokazuje. Albis abo Elbe pak je to same, štož
šwediske -elf při rěčných mjenach: 'rěka'.

b. Zo pak bychmy póżnali, što słowo Łobjo poprawom
poznajemy, pokedžbujmy na scěhowace tworjenja:

α. Wot słowjesa li (li-ju) nasta wěcnik li-wa-s, liw (přir.
z-liw-k), 'leće, liwanje (woda)'.

β. Wot teho 'liw' a wot korjenja 'jim' (z přiwješkom -ba)
wudžěta so liwa jimba, 'wody přimařka, wodudžeržetka', —
lijība — ljiwa — liba = rěka abo rěčka; a tak je n. př.
rěčne město Lib-ij (abo Lubij) k swojemu mjenu přišlo (přir.
del. ε), kotrež we rěce tamnišich němskich burow 'die Libe'
klinči ('ei de Libe' = nach Löbau).

γ. Wot wěcnika 'liw' a słowjesa 'jim' (z přiwješkom -pa)
wutwori so liwa jampa — liwjampa — lijampa — lijpa —
ljipa — lipa. Lipa móže potajkim to same wucišćec, štož rěka
abo rěčka; a to słowo je zdžeržane w rěčnym mjenje 'die
Lippe'.

δ. Hdyž za 'jim' starša jam (z přiwješkom -pja) stajimy,
dostanjemy tele twórby: Liwa jampja, 'wodujimařka', — li-
wjampja — lijampja — lijawpja — lijaupja — lijaupja —
lijaipja — lijeipa — ljeipa — leipa. Tak je leipa cyle to
same, štož lipa (horjeka γ): 'rěka' abo 'rěčka'. — Na to wašnje
je so (z přiwješkom -tha) Leitha wutworila.

ε. Liwa jamba móže so takle přeměnić: Liwjamba —
lijamba — lijawba — lijauba — lijōba (ljōba) — lijūba —

*) Nawoprawske mjeno teje rěki běše Bystrica (1206 Bistritz), wot
(δ.) přidawnika bystrý, 'spěšny'.

ljuba — luba, 'rěka, rěčka'. Wot teho słowa mamy rěčku Luba-tu (z Lubjencom) a město Lubij (abo Lib-ij: horjeka š.), w delnich Łužicach pak měsce Ljubin (ně. Lübben) a (Ljubinjow) Ljubnjow (Lübbenau). Lubijej su Serbjo w prjedawšich časach Ljōbij abo Ljōbijow (Lōbijow) rěkali. Z teho je z němskim přiwješkom 'awe' abo 'au' najprjedy Ljōbijau abo Lōbjau a naposledku Lōbau nastalo.

§. Liwa jamba 'wodudžeržetka' bu kónčnje tež takle hromadu sčehnjena: Liwjamba — lijamba — lijába — ljaba — laba, 'rěka'. Wot teho wudžela so (z přiwješkom -bje) č. Labe a s. Łobjo. Tak widžimy, zo Łobjo poprawom to same poznamjenja štož 'rěka', a zo so potajkim Łobjo a Elbe po wobpřijeću njerozdželatej.

§ 4. Prjedy spomnjena Lubata wjedže nas na Sprjewju abo Sprjowu. Słowo je z dweju zestajene: sprud, 'prud, kužoh*'), woda (ně. sprudel'), a jam-wija, 'džeržetka'; a to same je tele přeměnjenja přebžalo: Spruda jamwija — sprudjawija — sprujawija — sprjawija — sprjewija — Sprjewja; abo: Spruda jamawa — sprudjamwa — sprudjawa — sprujawa — sprjawa — Sprjowa. Budyski Serb praji Šprjeja (Špreja, Němc Spree), wojerowski pak Šprjowa.

§ 5. 1. a. Ta lužiska rěka, kotruž Němcy 'die (schwarze) Elster' a Serbjo drje druhy Čornu wodu abo Čornicu mjenuja, je pola Serbow něhdy jhalija stra a potom haljstra rěkala: w kotrychž časach je mjeno přenich počatkw nětčíšeho města Halštrow abo Hajštrow nastalo (ně. Elstra). Serbjo prajachu pak tež jhilija stra abo jilstra; a wot teje twórby wukhadža němske Elster, kotrež je prjedy Ilster rěkało, kaž nam zlačanšćene Ilstria swědči. Korjeń wuraza je jha- (indiscy ja-) abo jhi-, 'hi-ć, khodzić', a wěcnik stra, kotryž čěskemu strou -ha němskemu stro-m, kaž tež thraciskemu Stry-mon wotpowjeda, tak zo w cyłym słowje 'khodzjetku rěku' před sobu widžimy. — Twórba 'jilstra' so pomału

*) Kužoh (wulgo 'kužow') wobsteji z předložki ka abo ku (nětko 'k') a ze słowjeca žah-a-ć (palić) a wotpowjeda potajkim němskemu brandung a lačanskemu aestus. (Su-žoh je 'sobu-paleč'.)

takle příkrótiši: Jistra — jitra. Rěčne mjeno 'Jitra' pak je so cyle zhubilo. Za to praji so 'halštrowska woda' abo jednorje 'rěka'.

2. a. Při 'Jilstrje' založi so serbske sydliščo: sedlo jilstrije, sedlo jilstrijo, 'jilstrje sydło'. W běhu časa so 'sedło' wuwostaji, a wosta jenož jilstrijo — jistrijo — jitrijo — jitrjo — Jitro (ze starym lokativom *Jitru, Jitru [kotryž by Jitrije rěkał, hdy by 'j' we twórbje njetčalo]).

b. Jitro bě někak wobtwerdžene, bě zastarski hród, kotryž so po tehdomnej ryči wjim abo jim mjenowaše, t. j. přijim-owanje, khowanka, wuček (za časy njeprěcelskich nadpadow). Tehodla prajachu tež jim Jilstrjo — Imilstrjo — Milstro. Tule twórbu Němcy přišedši přiwzachu a přistajichu hišće swoje słowo berge, 'khowanka': die Milstro-berge — Milsterberge. Milsterberge pak bu pozdžišo tak přetworjene, kaž su Němcy nižšich rjadow podobne twórbje skepsali. Město Schönberg n. př. (kiž bjez Zhorjelcom a Lubanjom leži) přewobróci so do Schinnberich — Schimberich — Schimbrich — Schimrich — Schymmr'ch; h. ě. město Spremberg pak (pola Nowosalca) do Šprämberich — Šprämbrich — Šprämrich. Na to same wašnje bu Milsterberge najprjedy Milsterberich a naposledku (kaž někto pisaju) Milstrich.*

3. a. Při Jilstrje stej tež měšće Elsterberge a Elsterwerda; s. Mikow a Rukow. 'Rukow' steji za 'wjerúkow' abo 'wrukow', a poznamjenja potajkim (kaž tež Rakecy = wrakecy) tak wjele kaž 'zawjer', zawrjete (začinjene) městniščo. 'Mikow' je jim Jimkow, 'hród Jimkow', — Imjikow Mjikow. — Elsterberge je (kaž Milstrich) khowanka při Jilstrje. Přiwješk '-werda' pak we 'Elsterwerda' njerozdžěla so wot '-werder' abo '-wartha' abo '-walda (-walde)', kotrež wukóncy wšitke na korjenju 'wjar (war)' abo 'wjer' wotpočuja (n. př. Marienwerder, Königswartha, Dippoldiswalda, Tautewalde). — D. ě. Spremberg (s. Gródk, Hródk) je die Spreenberge, Spreenberge, 'sprjejna khowanka, sprjejny hród'.

*) Pola Naumburga n./S. (t. j. Nauenburg, Neuenburg) leži wjes Altenburg, kotraž so we wšědnym žiwjenju Almrich mjenuju.

b. Blizko sasko-pruskich mjezow, hdžež Połčnica*) do Jilstry pada, běchu w prjedawšich časach blóta, kajkež wokolo Bórkowow su, a na tych běše lěs, kotryž so němski 'der Schraden' mjenowaše. Nětko, hdyž je lěs dobity, rěka ta krajina 'der Schraden' (a burjo na njej 'die Schradenbauern'). — Slowo 'Schraden' je serbskeho pokhoda. Něhduši Serbjo tón lěs, kotryž tam srjedz Połčnicy a Jilstry ležeše, 'śrādan (ljas)' mjenowachu. Śrādan, śradna, śradno' je to same štož pola nas 'srjedžny, srjedžna, srjedžne'.

4. Wojerecy rěkaju w swojej podryči Worjece (něhdy *Worjewicy, kaž nam přidawnik worjewski pokazuje). 'Worje' su 'za-wjery'; a '-wicy (-wice)' je přiwješk, kotryž něhdže tak wjele rěka kaž 'wjes'. Wojerecy (něhdy 'Whojerewicy'; přidawnik: wojerowski) su wha-jamry, 'nutřbranja, wobjimanja, nasypy, hrjebje'. — Němcy mjenu wukónc -werda přistajichu: Whojerec(y)-werda, nětko Hoyerswerda. — Tole wuloženje slowa ja za prawe dđeržu, runjež druzy na někajkeho 'historiskeho' němskeho Hoyera jako na založerja sydlišća pokazuja.

5. a. Nydeja je nawa djeja (§ 3, 1. a.), 'nowe džěło, nowy twar', — nawdjeja — naudjeja — naudjeja — naideja (ně. Neida) — nuideja — nyjdeja — nydeja. 'Nydeja' přikrótsi so tež na 'Nydja -- Nyda (Nyd-ka)'. Přir. § 3, 4. b.

b. Dokelž slowjanske mjeno Nydeja njeje po zynkozankonjach lužisko-serbskeje ryče wutworjene, po kotrychž by to same 'Nodžeja (Nodžeja)' rěkało (§ 1, 2. b.), dyrbymy za wěste dđeržec, zo su něhdy kajcyžkuli druzy Slowjenjo so tam zasydlili, kotrychž potomnicy so z časami w Serbach zhubichu.

6. a. *Kaulijow, nětko Kulow, poznamjenja sydlišćo při *kauli abo kuli, t. j. (kulojte) hrodžišćo (kotrež slowo so w tamej krajnje njenaložuje). Kulowske předměsto rěka Kulowc, t. j. mały Kulow.

b. Hdyž Němcy do teje strony přińdžechu, či sami Kulow za sebje wzachu, a Serbam jeno Kulowc zawosta. Mjeno Kau-

*) Połčnica (die Pulsnitz), kiž lužisku a mišnisku zernju džěli, ma swoje mjeno wot slowjanske lučiti (lucyti) abo lučiti, polučiti, 'rozdžělec (č. rozloučiti)', a poznamjenja potajkim 'džělečku, mjeru'.

lijowec abo Kulowc pak so w němskim erće tak přewobróci: Kaulijō — kaülije — kaülje — kaüle abo (kaž nětko pisaju) Keule.

c. Kulowej samemu su Němcy Wittichenau narjekli. Wukónčenje mjena (-au) je němske; 'Wittichen-' pak wukhadža wot słowjanskeho słowa 'witikany', t. j. městno 'witikow': njech su to wučeki (před njepräčelemi), abo wyteki, wutoki (ausflüsse: § 7, 2), přez Čornu wodu činjene. 'Witikany' bě druhe mjeno za 'Kulow'. A tónle wuraz su Němcy přijeli. (Jeli zo so nje-myly, sym něhdže čitał, zo ma němska ryč słowo wittich = hat, teich. Ale to je zjawnje słowjanski wuraz, kiž něhdže lačanskemu stagnum wotpowjeda.)

d. Dokelž pak 'Witikany' njesu z lužisko-serbskeje ryče, glyrbimy prajic, zo Kulow njeje wot lužiskich Serbow založeny, ale, kaž Nydeja, wot někajkich druhich, staršich Słowjanow.

7. a. Njedaloko Kulowa leži wjes Němcy, kotrejž němski Dörghenhausen rěkaju. Serbske mjeno pokazuje, zo su so na tym městnje před časami Němcy zasydlili (kotřiž su so potom bjez Serbami zeserbšćili); němske mjeno pak nam swědči, zo su či Němcy z Thüringskeje byli: přetož Doringia je to same štož Thuringia. 'Döringenhausen' abo Dörghenhausen' pak poznamjenja thüringske domy, thüringsku wjes.

b. Wot poznamjenjenych Słowjanow wukhadža n. př. tež Salow pola Kulowa, kotryž je něhdy 'Sadlijow' rěkał. Lužiscy Serbjo budžechu po swojej naryči 'Sedlijow a pozdžišo 'Sedlow' abo 'Sydlow' prajili.

c. Ta wobstejnosć kónčnje, zo maju Wojerecy dvojake mjeno (č. 4.), na něhduše zjednoćenje dweju słowjanskeju splahow pokazuje: štož snadzi tež wo Kulowje plaći (č. 6.).

d. Tak nam ryčespyt w dobo lužiske stawizny wujasnja.

8. Spale su spalnišćo, wupalene městno w holi. (Pfir. Zhorjelc, č. 12.)

9. Skazkow je městnišćo *skazka. Skazek abo skazk pak poznamjenja skazowanje abo zhromadžowanje (něhdušich Serbow k powšitkownym wuradžowanjam).

10. Kamjeńc abo Kamjenc móhl drje wot kamjeniteje hórki, na kotrejž leži, pomjenowany bý. Dokelž pak nchtó

njepraji: 'na Kamjencu', ale: 'we Kamjencu', dha dyrbimy za hinašim wuloženjom hladać. Ja za to mam, zo je Kamjenc něhdy 'kamjennjec' rěkať, wot slowjanskeho přidawnika kamjenny, 'kamjenjany, kamjenity', a zo je 'kamjennjec' tak wjele kaź (prěni) kamjenjany twar (napřećiwo stajeny starym drje-wjanym a hlinjanym).

11. Žitawa je žitawa, t. r. z-jim-tawa, 'hromadubjerjefka, zhromadžowařka, khowanka'. Pisane němske mjeno města je Zittau, kotrež je z češkich časow so zdžeržalo. Wokolni burjo pak jemu 'die Sitte (Syte)' rěkaju; a ta twórbu wopokazuje, zo su něhduši serbscy wobydlerjo tam žitawa prajili, z čehož je něćičiše 'Žitawa' nastalo.

12. Zhorjelec, abo (z přestajenjom zynkow) Zholerc, je zhorjene abo wupalene městno w holi, na kotrymž so domy natwarichu (přir. č. 8). Starša twórba pomjenowanja bě Zgorjelec. Wot teje su Němcy Görilitz — Görlitz wutworili. (Pomnju, zo sym něhđe w němskim texće tež Yzgorlik čital: štož bě přećišćane za Yzgorlic.)

13. Rěka Najsa, die Neisse, je gnajacha ja-a (§ 6), 'honjaca khodžerka', — najachaja — najachja — najasa — najsa. — Kwais, der Queis, je (runjež móže tón wuraz so tež hinak zapřijec) najskerje ka-wáis, hromadžewisanje, zwisowanje (z Óderu). Waisati je 'wisac'; a předložka ka (§ 6), kotraž so nětko wjacy we zestajowanjach njetrjeba, rěka tak wjele kaź 'hromadže'. — Ódera pak je wódy jam-ra, wody džeržerka, rěka, — wódjara — wódara — ódera. Tež tónle wuraz je p r a slowjanski, dokelž je započne 'w' (kaž pola Grichow) woněmiło: štož so w historiskej slowjanšćinje njećini.

14. a. Mandawa, die Mandau, je marino djajawa, 'morjočinjefka, wodučinjefka, rěka', — márnodjajawa — mánodjajawa — mánodajawa — mánodjawa — mánodawa — mándawa. — Mar abo mór abo mur poznamjenješe něhdy wodu zhromadnje. Wot teho slowa mamy wšelake mjena: n. př. Mor-awa, die Mar-ch, a die Mul-de (t. j. mur-deja — muldja — mulda), die Moldau. Zynk 'r' je husto do l přejšoť.

b. Čěske mjeno Moldawy je Wltawa. Korjeň slowa je *wať, 'so walaca woda (ně. welle)'. Wukónč -thawa abo -tawa

wucišćuje činjetku, wot slowjesa tha- abo ta-, ně. thu-n, gr. θε-.

§ 6. a. Prjedy hač so nětko na mjeno Lipsk podamy, wobbladajmy sebi někotre podobnje tworjene poznamjenjenja lužiskich wsow: mjenujcy Huska (ně. Gaussig), Splósk, Hbjelsk (Gebelzig), Žernoseki abo Žornoseki (Sorussig). Poslednja polójca kóždeho tych mjenow je *sedka abo *sedk, 'syd, sydło, sydlišćo'. Huska, něhdy Gausedka, je 'gausta sedka, huste sydlišćo'. Splósk je splaw-ji-jama sedk, splaw-činjerja syd, rěčne sydlišćo. Hbjelsk, něhdy Gabjelse(d)k, rěkaše najprjedy gabj'ri-s sedk, 'hromadubjerjacy, hromadudžeržacy (knježacy, hlowny) syd'. Předložka ga (abo ka abo cha, nětko ke abo k) poznamjenja 'hromadu, hromadže' (kaž němske ge- we 'ge-brüder, gefährte'). Bjeri-s je bjerjet, přimať, džeržet; bjerili-s je džeržetski (knježacy). Wot wěcnika gabjéri-s, 'hromadudžeržet', wudžěla so slowjeso gabjériti, 'hromadudžeržet być, knježić'; a wot teho zas wutwori so wěcnik gabjéridło — gabjérdło — gabjérlo, 'hromadudžeržadło, sceptať' (č. *gberlo, berlo). — Najlěpje je so twórba sedk we mjenje 'Žernoseki' zakhowała. Žernoseki wysoko leža. Tehodla njemóžemy dwělować, zo su te same wot h o r o w poznamjenjene: 'horne sedki, sydlišća na horje'. Dokelž pak stari Serbjo horow njelubowachu, ale sebi na runinach twarjachu, je wěste, zo su na tu horu hakle tehdy šli, hdyž bě delekach wšo hižo ze sydlišćemi napjelujene. Žernoseki su potajkim wjele mlódše hač druge wsy; a we mlódosći poznamjenjenja přičina teho leži, zo je so wukónc -se(d)ki tak derje zakhowať. — Zo pak žernoze slowom, 'hora' zwisuje, to so takle dopokaže. Hora rěkaše něhdy gha-jha-rija. Korjeń wuraza je gha-, 'hić', a jha-, 'hić'; a -rija je přiwejšk. Ghajharija rěka poprawom hiće-hiće abo stupauje-stupanje, t. j. horjestupanje, so-pozběhowanje. Slowo pak je so pomalu takle přetworilo: Ghajarija — ghjarja — ghjara — ghara — ghora — hora. Poľobjenjo prajachu djör-rija (za gjörrija) — djörja — djöra. Čehodla je tudy 'ö' za 'o' zastupilo? Wotmolwjenje: Dokelž bu (štož móžemy na wjele slowach wobkedźbować) nizke 'o' přez scěhowace wysoke 'i' horje scěhnjene a přez to do 'ö' přewobrócene (přir. tež ně.

buch — büchir, nětko bücher). — Wot słowa ghjarja (gjarja) pak wudžěła so tež twórba gjarjino, 'zwisowace hory (gebirge)', kotrež so takle spřeměnja: gjerino (hdžež je 'e' za 'a' zastupilo, dokelž bu 'a' přez scěbowace 'i' pozběhnjene) — gzerino — džerno (z polskim 'dź') — džerno — žerno. Tak běchu Žernoseki zwoprědka gžerna se(d)ki, 'hórske sydło (gebirgssitz)'. Kaž pak so 'e' ha 'o' husto zastupujetej, tak so za 'Žernoseki' abo 'Žernoseki' tež 'Žornoseki' abo 'Žornoseki' praješe. Z tamneho 'Žornoseki' pak je němske 'Sornsig' nastalo.

b. Při tej skladnosći so tež woprašajmy, što je so přez mjeno Hodžij poznamjenilo. Hodžij je něhdy wosebje wobtwerdženy był. To wuči nas 1) powjesć w ludu zdžeržana, a 2) ta wobstejnoscě, zo je w swojim času naměstnik mišniskeho biskopa runje w Hodžiju so zasydlil. Mjeno 'Hodžij' dyrbi potajkim dobry twar abo dobre wobtwerdženje poznamjenjeć. A to tež woprawdže we nim leži. Poslednja počójca wuraza mjenujcy je djej abo djij, 'džěło, twarba', kotrež słowo smy horjeka póznali (§ 3, 1a.). Přěnja počójca pak wujasni so přez 'hód-ny' a přez 'hódž' ('to jemu w hódž njeje', t. r. dobre dosć njeje). Serbska ryč měješe mjenujcy něhdy přidawnik 'goda-s, gody, hody' (ně. 'gut'), wot kotrehož je so gód-ny abo hódny, kaž tež *gódji (nětko hódž) 'dobroč', wutworilo.* Hdyž wobej słowje hromadu stajimy, dostanjemy godas djej — gody djij — goddjij — godjij — godžij abo, kaž pisamy, Hodžij, 'dobry twar'. — Na 'Godjij' pak přiwjesychu Němcy wukónc '-awe' abo '-au' (přir. Rosen-au atd.): Godjijawe — Godjijau — Gődijau — Gődjau — Gōda; a pisachu wjes takle: Gōdawe abo Gōda a naposledku Gōda.

§ 7. 1. Lipsk (tež Lipsko) je, kaž měnja, wot lipow pomjenowany. Temu ja njewěrju; přetož lipy za tamu krajinu ničo wuznamjenjowace njejsu. Přez čož pak so ta sama wuznamjenja, to su rěki; a wot tych dyrbi Lipsk, kiž je při zjednoćenju třoch rěkow založeny, swoje mjeno dostał być. Ale kak to? Horjeka (§ 3, 6. γ., δ.) smy widželi, zo měješe

*) We twórbje 'gódji' je 'ó' (za něduše 'o') scěbowaceho 'i' dla zastupilo.

słowjanščina slovo lipa abo leipa, kotrež rěku poznamje-
nješe. Hdyž z tutym wurazom prjedy wuswětlenc 'sedk' (§ 6)
stowaršimy, wutwori so lipi sedk abo leipi sedk, 'rěčne syd-
liščo', — lipsek abo leipsek (leipsik) — Lipsk a Leipzig.
Twórba 'Lipsko' pak, nětko wěcneho roda, je něhdy najskerje
mužskeho roda była: 'Lipsedka-s'. (Wjes Lindenau pola
Lipska je so hakle w němskich časach založila, a je so tak
pomjenowala, dokelž měnjachu, zo je so Lipskej wot lipowych
štomow [linden] narjekto.)

2. Podobnje wodaty kraj, kaž lipšćanski, je abo běše tež
Dessau'ska. Tam leži wjes Klein-Leipzig, kiž ma swoje mjeno
bjezdwělnje tež wot wodowych lipow, t. j. rěkow. A tež wuraz
'Dessau' na wody pokazuje. Něhduši 'Dessau'scy' Serbjo mje-
nujcy naložowachu slovo tok abo to ch, 'čěčnjc, běžaca woda,
rěka (sł. po-tok)', plural. tōchi abo techi; a či sami narjek-
nychu cytej krajenje techi jamawa, 'rěki džeržerka', — techjamwa
— techjawa — techsawa — tesawa. Wot tehole slowa wu-
twori so přidawnik tesawa-a-s, 'rěkidžeržerški, wodokrajny',
— tesawās; a wot teje tworby bu něhduša wjes a nětčiše
město Dessau pomjenowane.

Připis. Před dvě abo tři sta lětami běchu w Lipsku
na sudnistwje hišće toľmačerjo za tych Serbow, kotřiž němskeje
ryče njeznajachu.

§ 8. Přez nětčiši Lipsk běža tři rěki, kiž maju serbske
pomjenowanja: Parta, Plajsa (die Pleisse) a Jilstra (běla J.,
die Elster, weisse Elster).

1. Mjeno Jilstry je hižo horjekach jako słowjanske wu-
jasnjene (§ 5, 1.): a z němskim slovom elster, 'sroka', to same ničo
činić nima — W bělej Jilstrje je so pólski wjerch Poniatowski
po Napoleonowym zbiću tepil, dokelž so jeho kón hižo pře-
pluwawši z brjoha do wody přecisny. Ale to je njerozomna
bajka, zo je Poniatowskemu, kiž ani němski njemóžeše, pječa
něhdy někajka mudra žona wěšćila, zo wón přez 'elster (Elster)'
kónc wozmjje.

2. Rěku mjenowachu prjedawši Serbjo tež plawu abo
plaw-jicu, plajicu, plajicu. Z tehole 'plajica' je suadž hižo
pola 'lipšćanskich' Serbow samych abo pak potom pola Němcow

lůžžeho wuprajenja dla 'plajisa — plajsa' nastalo, kotrež je so naposledku do Pleisse přeměnilo. Wučisnjenje zynka 'w' pak móženy pola nas husto dosć wobkedźbowac: n. př. prawiti, stawiti (prawjiti, stawjiti) — s. prajić, stajić.

3. Parta (die Parthe) ma načorný wodu; a wot teje wobstejnoscě je ta sama pomjenowana. Wona rěkaše něhdy kara (kárréka), 'čorna rěka', a pozdžišo parréta — parta (kaž je korjeński zynk 'k' husto do 'p' a 't' přeskočil). — Jena wjes při Parće, hdžež je woda trochu do brjoha zastupila, mjenuje so Mockau, něhdy 'Mokow'. Tam je zastarsku wěsće jězor był, kotremuž 'mok (Mok)' rěkachu, 'Mokow je potajkim sydlišćo při moku'. Jena druha wjes tam je Portitz, t. j. Party wicy. We Łužicy mamy polnišu twórbu Parthwitz: s. Parcow, t. j. Parti-jew — Partjow — Partsow. Tak nam Parcow pokazuje, zo je Łužica, kaž ma swoju Jilstru, něhdy tež swoju Partu měla.

§ 9. 1. Pola Lipska stej dvě rěčcy, kotrejž so die Riet-schke abo Rietzschke (= rěčka) mjenujetej. Jena, někto cyle mutna a mazana, niže mosta barlinskeje železnicy do Party pada, druha znapfěca 'Rosenthala' při khorobnej khěži do Plajsy.

2. Pola wsy Plagwitz (t. j. plaw-gha wicy, 'plawokhódne, wodowe sydlišćo') wuběhuje z Ilstry die Luppe. 'Lupa' poznamjenja po słowjanskej ryči tak wjele kaž dzělenje, wotdzělenje, *wotlam. Słowjeso 'lupati' (s. 'worjechi lupáci') wukhadža wot korjenja lam- (lam-a-c) a wot přiwješka -pa.

3. Na lěwej stronje 'Rosenthala' běži z Jilstry do Luppy z khětro spadom wodžička, kotraž so die Nahle (Nāle) mjenuje. To je zjawnje nahla (rěčka). Hać pak su 'lipšćanscy' Serbjo Nāhla abo Nāla wurjekowali, njeda so wjacy wuslědźić. Pola lužiskich Serbow so nahle a nāli praji (kaž tež 'wuhlo' a 'wulo' atd.).

4. Pola wsy Schleussig (t. j. sliw-jama sedk) je rěka, kotraž wot Plajsy do Jilstry ćeče. Mjeno teje sameje pisaju Rūthel, kaž by čerwjena (roth) była; ludžo tam pak praja 'der Rōtt'l' abo wjele wjacy 'der Rett'l'. Po lužisko-serbsku by to słowo, kiž hrjebju abo kanal poznamjenja, 'rjećel' rěkało (wot słowjesa

*rje-ju, říw). Podobnu twórbu ma lužiska řeka 'die Röder', a grichiski wuraz říεδρor.

§ 10. Před samým Lipskom we Plajsy leži das Kirschwehr, we Jilstrje pak das Brautwehr. Wobej mjenje němscy klinčítej, stej pak po hlownym wobstawku slowjanskej.

1. a. Kirschwehr wujasni so přez teje wurazaj: Kara, 'woda, řeka'; a z-jim abo žim, 'zjimowanje, zadđeržowanje (wody), haćeniščo, spusčadło (wehr)'. Kary zjim abo karžim je potajkim wodujimar (wehr). Hdyž karžimej adjektiviski přiwješk -ji přidamy, wutwori so nam karžimji — karžim — karžym. Karžim přewobróci so w běhu časow do 'keržim' a 'koržym'. Tak nasta mjeno lužiskeje wsy Koržym (syd), 'sydliščo při (sprjejnym) haćenju'; a Němcy prajachu Kerschim — Kerschen — Kersche: za čož so nětko Kirscha pisa. Mjeno pak nas wući, zo je při tej wsy, hdžež su nětko dwaj staraj a jedyn nowy 'zjim', jedyn z najstaršich lužiskich mlynow byl. — Slowo karžim (keržim, koržym) je so z lužisko-serbskeje ryče zhubilo; pola 'lipščanskich' Serbow pak bě so to same zakhowalo, hač so Němcy z nimi změšachu a jich naposledk přeněmčichu. Němcy slyšachu twórbu keržim a přistajichu swoje slowo 'wehr': Kerschimwehr — Kerschenwehr — Kerschwehr Kirschwehr. — Wot někotrych třěšnjowych abo wišnjowych štomow (Kirschen), kotrež snadž něhdy na tym městnišču stejachu, tamo mjeno samozrozumliwje wukhadžec njemože.

b. Prjedy zapisane slowo 'kara' rěkaše najprjedy kadra 'khodžefka'. Korjeň je kad-i-ti, 'khodžic', po wojerowsku 'kodžic'; a wot teho sameho je tež naš wuraz kara, kaž němske karren (schubkarren) a lačanske carrus wutworjene*). Za 'kaditi' praješe so tež koditi; a wot teho wudžěła so kodidło — koddło — kodło — koło (přir. ιρίζω, 'běham' — ιροζός, 'kolo', gen. koła).

2. Pohladajmy na Brautwehr. Bajka powjeda, zo je tam něhdy njewjesta (braut), hdyž so (po wašnju lužiskich blótowskich wobydlerjow) wot wěrowanja wjezeše, z kwasarjemi z čolma do wody padnyła a so tam z nimi tepila; ale bajka

*) Slowo 'kara' njeje z němskeho přiwzate; hewak by to same *kbara rěkało.

je zaponnila přistajíc, kajke mjeno je tole hačenišćo prjedy měło, a kak by móžno bylo, zo budžechu ludžo jeneho jeničkeho njezboža dla dotalne pomjenowanje přeměnili. Ja tehodla bajku za bajku džeržu, kotraž je z podobnosće klinka nastala; a njedwěluju temu staremu wurazej ze starych serbskich časow wukhadźec dać. We Łobju w Čechach su die Brautsteine. Druzy su hižo na to pokazali, zo to žane njewjesćinske kamjenje njejsu. Tamo městno mjenowachu Slowjeno praud abo, kaž so nětko praji, prud, 'žolmjenje, kužoh (sprudel)'; 'Brautsteine', abo wjele wjac 'Praudsteine', su potajkim kamjenje 'w prudže', 'prudne' kamjenje. Runje tak 'lipšćanscy' Serbjo temu městnu, hdžež je 'Brautwehr (Praudwehr)', po swojej ryći praud rěkach, dokelž bě tudy woprawdže žolmjenje abo kužoh, bjez-tym-zo přez Kirschwehr woda wjele lahodnišo běžeše. Woni zwoprědka prajachu: 'Keržim u prauda', pozdžišo z krótka: 'u prauda', a naposledku jenož: 'Prauda (praude, praud)'. Němcy potom swoje słowo 'wehr' přistajichu: Praudwehr; a to so w jich erće pomalu do 'Brautwehr' přewobróci.

§ 11. 1. Khětro kruch wyše Brautwehra je w Jilstrje hlubina, kotraž so das Ritterloch mjenuje. Bajka powjeda, zo staj so tudy něhdy dwaj ryčerjej (ritter), kiž so na sebjě zahnašaj, wobaj hromadže tepiloj. Ja pak sebi myslu, zo Ritter- njeje ryceř, ale ryta dera, 'ryta džěra', budž zo je z tym wot wody wuryta hlubina abo někajka wot ludži tam činjena džěra so poznamjenila. 'Lipšćanscy' Serbjo dha prajachu: ryta dera — rytdera — rytdere — rytder; a Němcy, kiž tón wuraz za mjeno wzachu, přiwsjesychu swoje 'loch' (džěra): Ritterloch.

2. Pola wsy Konnewitz (Konjecy) steji lěs, kotremuž die Nonne rěkaju. W blizkosći je drje zastarsku klóšter był na lukach njedaloko mlyna 'Nonnenmühle': a móžno, zo je tamón lěs klóšterskim knježnam (nonnen) słušať; ale hdy by tón lěs wot 'nonnow' pomjenowany był, dha by tón samy z wěstosću der 'nonnenwald' rěkať. Tehodla a dokelž Lipšćenjo 'durch die Nonne gehen (přez nonnu hić)' praja, dyrbimy za hinašim korjenjom wuraza 'Nonne' slědźić. A wěc je tale.

Tón lés běše hišće w léce 1813 tak bahnaty, zo je so tam wjele francowzkich wojakow při čekanju tepilo; a kaž po bajcy we mokřinach druhdy šeri a bludnički khodža, tak w tym lésu při mšačku pječa khodojty rejwaju; haj před někotrymi lětami je mi lipšćanski student powjedał, zo je jeho hospodař krótko prjedy raz njedželu popoldnju při wukhadženju wóz z čornymaj konjomaj a zelenozwoblekanym pohončom přez lés jěc widzał, kotryž je so, hdyž je tamón bliže šol, před jeho wočomaj zhubil. — Ja praju: Tón lés běše jara bahnaty; a we tym dyrbimy wuswětlenje mjena 'Nonne' pytać. 'Nonne' rěkaše něhdy nórina abo nórna, dokelž běše ta městnota tajka, zo so tam pod-nórjachu abo přepadowachu. Wuraz 'nórna' pak je so w běhu časow do 'nóna' a 'Nonne' přeměnil.

3. Blizko Nonny je móst, die Heilige-Geist-Brücke, wo kotrymž so powjeda, zo tam šeri. Dokelž mjeno po zdaću na swjateho ducha pokazuje, a dokelž sebi w dobo myslach, zo móhło to same tola hinaši pokhód měc, dha so něhdy někotrych hólčkow, kiž při mosće stejachu, woprašach, hač nje-wjedža, čehodla so tón samy tak mjenuje. Jedyn wot nich wotmolwi: 'Hier haben einmal grosse geister gewohnt (tudy su něhdy wulcy duchojo bydlili)'. Njemózach za tym pfinć, hač hólčec žortowaše, abo hač so ze swojimi słowami na někajke ludowe měnjenje počahowaše, kotrež drje by z klóšterom abo z tym zwisowalo, štož so, kaž prajach, wo potajnych mocach w tej stronje powjeda. Ja so tehodla k wěcy podam a chcú pokazać, zo 'Heilige-Geist-Brücke' njeje 'swjatoduchowy móst', ale to same štož pohrjebnišćo Helgest pola Budyšina. Pisaju drje 'der Kirchhof zum heiligen Geist'; ale Serbjo praja Helgest ('na Helgest hrjebać'), a Němcy we wšědnym žiwjenju to same mjeno (der Hellgest) naložuja. Dokelž pak žadyn lužiski Němc po swojej naryći 'Heiliger Geist' njeby do 'Helgest' přewobrócił, a dokelž je Helgest pohrjebnišćo wosebje za Serbow był, njemóže so dwělować, zo su jo Serbjo hižo měli, hdyž Němcy do kraja přiúdzěchu, a zo je potajkim mjeno Helgest słowjanske. Wujasni pak so nam tón wuraz přez delnjolužisku serbšćinu, kotraž ma słowo welgen, 'jara (sehr, walde)'. To same rěkaše něhdy whelgan-o, 'wulke (ein grosses,

μ;υ), wot přidawnika whelgan(a-s), whelgana, whelgano, 'wulki (wilki), a, e'. Slowo whelgan trjebaše so tež jako wěcnik: a whelgani (wulkanjo, wilkany) běchu 1. wulcy čłowjekojo (holberscy mužojo), 2. khwalobnje znajomi mužojo (sylnicy, rekojo, helden), a 3. u. slawni prjedomnicy (herōojo), kaž tež β. prjedomnicy zhromadnje, prjedawši čłowjekojo (přir. lać. majores, ně. grosseltern, s. wulkej staršej, wulki džěd). Hdyž nětko (genit.) whelgan a slowo sed 'syd (sydło, statok)' zjednočimy, widžimy tole nastać: Whelgan sed — whelgen sed — whelgesed — helgesed — helgesd — helgest (přir. našej tworby 'wysoki' a 'husoki'). Helgest je potajkim statok 'wulkanow', statok prjedomnikow, bydło zemrjetych abo, z jenym słowom, pohrjebnišćo. Tak dha je wuraz 'Helgest' woprawdže słowjanski, wot kajkichžkuli Słowjanow wudžělany, kotřiž su něhdy tež w mjezach lužiskich Serbow bydli, a kajkichž smy hižo prjedy wokolo Wojerec nadešli (§ 6, 4 scć.). — Tajki 'Helgest' su tež lipšćanscy Serbjo měli (na wyšinje blisko Konnewitz), a puć k njemu wjedžeše wot knježnowskeho klóštera přez tón móst, kotryž bu wot pozdžišeho němskeho wobydlewstwa 'die Helgest-Brücke' a potom 'die Heilige-Geist-Brücke' pomjenowany. Hdyž pak takle widžimy, zo so při tym wurazu poprawom wo pohrjebnišćo jedna, dha w dobo tež poznajemy, zo słowa tameho hólčeca, kiž 'wulkich duchow' naspomni, njeběchu cyle wopačne.

4. Pola Kirschwehra dže wot 'nowej' na 'staru' Plajsu mały přěrow, kotryž so der Saubach mjenuje. Niže 'stareje' Plajsy na Jilstru čěče der Kuhstrang, a blisko frankfurtskich wrotow der Ochsengraben. Ja rad wěrju, zo su w prjedawšich časach stadla lipšćanskich měšćanow tam swoje pastwy měle; ale te pomjenowanja tola wot rancow (sauen), kruwow (kühe) a wołow (ochsen) njewukhadžeja, kaž so bórzy přeswědčimy.

a. Zemja bjez 'nowej' a 'starej' Plajsu bě zastarsku bahnojta kupa, přez kotruž běchu Serbjo, zo by so ta sama sucha sčiniła, přisprawny wódnik wuryli. Temu rěkachau saubeg (subeg) abo saubeh, m. 'zběhowanje, hromaduběženje (wody)'. Z teho wuraza Němcy 'der Saubach' wudžělachu.

b. Kuhstrang rěkaše słowjanski Kustranek abo kustrank, dokelž bě rěčka (k stronje) na stronje abo na boku (Plajsy). Kustrank potajkim pobočnu rěčku poznamjenja.

c. Ochsengraben, kotrehož poslednja položca je němski přistawek, mjenowaše so poprawom wotsek abo otsek, t. j. wotseknjeny abo wotrubany abo wotdžěleny kruch (rěki): pód-lanska wodžička. 'Otsek' so takle přeměni: Osek — osk; a twórba 'osk' přewobróci so w němskim erće do oks (ochs).

5. Njedaloko baierskeho dwórnišća w Lipsku běše hišće před někotrymi lětami jara hluboki hat z bahnojtym dnem, kotremuž der Kanonenteich rěkach, a kotryž je nětko zasypany. Do toho sameho su so, kaž powjedaja, w léce 1813 někotre khanony cisle, kotrež so pozdžišo zaso namakać njemóžachu. A tak dha bajka wudawa, zo je Kanonenteich, kotryž je tola wjele stow lět starsi hač napoleón'ska wójna, swoje mjeno wot tamych khanonow dostał. To je nimale tak rozomne, kaž hdy by něchtó prajił: 'Napoleon je Lipskej wot francowzskeho słowa 'Elysée' Lipsk narjekl!' — Po mojim měnjenju bě na tym městnje zastarsku běžaca wodžička z tamym hatom, kotraž w blizkoscí stareho wobtwěrženého Lipska do nětčišeho Schwanenteicha dele džěše, kiž sam zaso do Party wotćekowaše. Tale běžaca wodžička abo hrjebja rěkaše serbscy kan, a jejny hat kanownja abo kanowna. Na pokhód wuraza wjedze nas česke słowjeso (kap-nou-ti) kanouti, 'kapac', kotrež móžeše z lóhkim přeměnenjom wobpřijeća tež tak wjele rěkać, kaž 'kipić' abo 'ćec (fliessen)'. Lipščanscy Serbjo mějachu wěcnik kap-na-s — kana-s — kan (łac. kap-nalis, canalis), 'ćećer', a kanownja, 'ćećerjowy hat'.

6. Do naspomnjeneho Schwanenteicha je so něhdy najskerje wšelaka woda z města Lipska zběhowała: t. r. lipščanski wottok so do njeho zwodzowaše. Wot toho so tón hat s-wad-na abo 'zwodzowana (woda)' a pozdžišo swana mjenowaše. Němcy najprjedy 'die Schwäne' prajachu a naposledku słowo 'teich' (hat) přistajichu: Schwanenteich. (Kholpje [schwäne] su na hatowym mjenje njewinójte.)

7. a. Hdyž w Lipsku z mosta barlinskeje železnicy na ranišu stronu dele hladaš, widziš tam na lukach njedaloko Party

někotre wólše, kotrež su powostanki abo drje potomnicy něhdušeho wólšoweho lěsa. We tym samym bě korčma, kotraž so 'zum Lis' (abo 'zum Lis'l') mjenowaše. To je zjawnje serbske slovo lěs.

b. Blizko města Kolditz steji der Timmlis, t. j. čěmny (husty) lěs. (Druzy wopaki 'der Timmlitz' praja.)

8. Porno počatkam 'draždžanskeje dróhi' w Lipsku steješe něhdy (kaž nětko blizko Janoweje cyrkwe) wjetša abo mjeńša dubina, přez kotruž ščežka wjedžeše, kiž je so hač na džensniši džeu zakhowała. Ta sama so 'der Täubchenweg' mjenuje a dosaha hač k hosćeńcej 'zum Täubchen'. Zo po tej ščežcy ženje hołbiki khodžile njejsu, so same rozymi; a blizko tež leži, zo by tamón hosćeńc 'zur Taube' rěkał, hdy by poznamjenjenje teho sameho wot hołbja (taube) wukhadžalo. Mjeno 'Täubchenweg' je w přénjej polójcy słowjanske: dubiki abo, kaž lipšćanscy Serbjo prajachu, daübiki. Serbjo mjenujcy tej tehdy před městom ležacej stronje wot dubikow 'Daübiki' rěkachu; a mjeno 'Daübiki' zawosta, jako běchu so dubiki dawno do dubow přewobrócile. Němcy to slovo přiwzachu: Daübiken — Daübichen: a 'Daübichenweg' (dubikowy puć) přeměni so w běhu časow do 'Täubchenweg'. — Tamón hosćeńc pak dyrbjal poprawom 'zu den Daübiken (Daübichen)' rěkač.

9. Njedaloko hlowneho pósta a Janskeje hasy, něhdže tam hdžež 'Rossplatz' přestawa, běše w prjedawšich časach domowski kut z hosćeńcom, kotryž so 'der Kauz' mjenowaše. Něhduši Serbjo rěkachu temu samemu (korčma) 'w kautše', t. j. w kuće.

10. Tam, hdžež w Lipsku 'die Inselstrasse' leži, bě w prjedawšich časach 'die Milchinsel'. Teje kupje prajachu Serbjo Małka (małka kupa). Němcy, slovo 'insel' přistajiwši, wuraz tak přeměniču: Malkeinsel — Melkinsel — Milchinsel.

11. a. W Lipsku je 'Schimmel's teich', kotryž drje něhdy z Plajsu zwisowaše. Serbjo tónle hat zjimał a pozdžišo žimal mjenowachu: 'zjimowať, wodudžeržef'.

b. Tam je kupa Buen Retiro, wokoło kotrejež so wosebni Lipšćenjo husto w čolmach přejězdžuja, a na kotrež su

so něhdy najskerje ryčerske abo druge zjawne hry wotdžerzowale. Na to tamo mjeno pokazuje; přetož to same je, runjež romaniscy klinči, we wěrnosci słowjanske: puwanje rytířow, 'pluwanje ryčerjow'. — Płuwanje (po budysku 'phuwanje', po wojerowsku 'puwanje') poznamjenja pak kupu, abo pak (přir. πλίω) po-wodže-jězdženje. Rytir pak drje bu kóždy wosebny ělowjek mjenowany.

12. Dale nutřka w Lipsku, njedaloko pomnika Poniatowskeho, je při Plajsy strona, kotrež so 'Place de Repos' praji. Tón wuraz wukhadža wot něhdušeho mosta: Reki pôt, 'rěki puč: móst', — rekpôt — repôt — repo.

13. a. Tam, hdžež Parta do Plajsy pada, počina so Lipsčanow hlowna wukhadžowanka Rosenthal, kotrejež zadni abo njewobtwarjeny džěl so 'das wilde Rosenthal' mjenuje. Posledniše poznamjenjenje a ta wobstojnosć, zo tam docyła žane wosebne róžeplahowanje njeje, dawa nam najjasniše swědčjenje, zo 'Rosenthal' njemóže tak wjele być kaž rózowy dol. Něhduši Serbjo su tón kut, kiž wot wuběha Party hač k zapadowanju Plajsy do Jilstry dosaha, po swojej ryči rozjamdjal mjenowali: 'rozjimowanje-džělenje'. Hdžež mjenujcy žana rěka do drugeje dže, tam móžemy, hdyž na wodžiny nawróť njedžiwamy, z wěstym prawom tež prajić, zo so rěka na tym městnje (do dweju) džěli. Tajke 'rozdwojenje' rěki poznamjeni so přez słowo roz-jam, 'roz-jeće, rozjimowanje'; a wjetšeje jasnosće dla so pozdžišo hišće djaj, 'džělenje', přistaji.

b. Wot runje wukładženeho wuraza su wšelake wsy pomjenowane, kotrež so přez wodowe abo horowe abo druge rozdžělowanje wuznamjenjachu. Tak n. př. lužiske 'Rosenthal', kiž serbscy Róžant rěka, t. j. róžant abo poprawom rozjamt(a-s), 'rozjimowanje, džělenje'. — My pak njewěmy, kajka 'džělaca wěc' pola našeho 'Rozjanita' je mēnjena.

c. Ta sama mysl so wučišći, hdyž roz-djal, 'rozdžěl', prajiny. A wot tehole 'rozdjala' su te wsy pomjenowane, kotrymž Němcy Rossthal rěkaju. (Pola Pirny leži na horje wjes Muckethal: mokodjal.)

14. Zady 'Rosenthala' steji lipšćanski lěs 'das Burgholz'. Dokelž něješe 'bród Lipsk (die burg Leipzig)' tež druhe lěsy (n. př. Nonnu: § 11, 2), njemóže 'Burgholz' hrodowe drjewo abo městny lěs poznamjenjeć. Tehodla dyrbymy přeni džěl toho mjena wot słowjanskeho słowa bór, 'lěs', wotwodźowac. 'Burg' je potajkim bór, 'lěsk, mały lěs'. Holz (drjewo) pak je němski přistawk. (Přir. § 3, 4.)

15. a. Pola Lipska so słyši: 'Wenn ich das machte, da kricht' ich (kriegte ich) die Kschibenz (hdy bych to činił, bych kšibjeńcu krydnył). A to słowo so tak wuloži: 'Was gezanktes und 'was geprügeltes (swarje a puki). — Přir. § 3, 2, a připis na kóncu tehole §.

b. Hdyž chce so rodženy Lipšćan po zjawnych wukhadžowankach (promenadach) přeńć, dha praji: 'Ich will um's thor gehen'; runjež so tón a tamón při tajkim rjeknjenju sam posměwknje, hdyž džě te słowa klinča, kaž chcył wón wokolo svojich jnych jeničkich wrotow hić. Dokelž pak je hižo stary Lipsk z najmjeńša tola dwoje wrota měł, a dokelž so ničtó, hdyž chce so wokolo města přeńć, wokolo jnych jeničkich wrotow hić abo khodzić njemóže, dha na rucy leži, zo we wurazu 'thor' někajke słowjanske słowo tči. A kajke to słowo je, wuslědzimy, hdyž na to džiwamy, zo su tame wukhadžowanki něhdy nasypy a hrjebje byle, kotrež su so (kaž n. př. tež 'Hrjebje' w Budyšinje) zasypale a zrunale. Lipšćansy Serbjo swoje nasypy a hrjebje dorywy, 'zarywy', mjenowachu (přir. Za-greb, 'Agram'). A wuraz 'doryw' je so w běhu časow do 'thor' přewobrocił.

c. Altenburgski bur njepraji: 'Es regnet', ale: 'Der regen geht', — cyle kaž lužiski Serb rjeknje: 'Deščik dže'.

d. Z Weissenfelsa je mi znajome słowjeso krätschen (kračiti, kročić), kotrež tak wjele kaž 'lězć' abo 'lazyc' poznamjenja. Jeli zo so njemylu, sym to same tež w Draždžanach słyšał. Lužiscy Němcy pak jeho njejsu přiwzali.

Připis. Tudy chcu hišće pokhód słowow kšibjeńca (č. 15) a štibenziě (§ 3, 2) wujasnić. a. 'Kšibjeńca' — wokolo Wojerec 'šibjenca' — rěkaše něhdy kšibjenicija (kšiwjenicija) a poznamjenješe, kaž nam kšibjeńčka na karje swědči, něšto

wot drjewa wudźělane křiwe (zekřiwjene); a ta kšibjeńca, na kotruž něhdy zlóstnikow wojbješachu, běše zwoprédka tež křiwy drjewjany wudźělk: stolp, do kotrehož bě horjeka přéčna žerdka zabita. Podmurjowane kšibjeńcy, kajkež su starši bjez nami hišće widželi, běchu hakle w pozdžišich časach nastale.

b. Za 'kšiwy (křiwy)' na druhich stronach štiwy abo štiby prajachu (štož wojerowskej podryči šćiwu rěka). Wot tehole 'štiby' nasta wuraz štiwjénicija, kotryž je so pola wobdraždžanskich wobydlerjow do 'štibenziě' (§ 3, 2) přewobrócił.

c. Słowo 'kšibjeńca' wukhadža wot kajkichžkuli Słowjanow, kotřiž běchu 'kšiwy (křiwy)' do 'kšiby' přeměnili. Hdy by tamo słowo (z wukónčenjom -ija) po zynkowstwje lužiskeje serbšćiny wutworjene było, by to same kšiwjeńca abo (po wojerowsku) šćiwjenca rěkało.

d. Jako něchtó, kiž bě pola dźiwich ludow wokoło čahał, na dompuću k jenemu městu přindže, před kotrymž po kšibjeńca krasnješe, tón samy zwjeseleny zawola: 'To je derje! Nětko sym zaso pola zdźělanych ludži!' Barbarojo potajkim kšibjeńcow njemějachu (najskerje dokelž jich njetrjebachu!); a naši wótcjo běchu něhdy tež tajcy barbarojo, kiž dobrotu a wosebnosc kšibjeńcow njeznajachu!!

§ 12. 1. a. Wot Lipska pohladajmy na rěku Sālu. Mjeno 'Sāla' poznamjenja to same štož rěka, potok (fluss). Ta sama rěkaše něhdy Sārha abo Sāra. Korjeń wurazu je sār- (sār-) abo sirh- (syr-), 'čec (fliessen)'. Tónle korjeń je po mojej mysli onomatopoiion abo klinkosłowo (t. r. po šučenju wody wutworjeny). Wot teho sameho su wšelake poznamjenja wudźělane; n. př. die Saar (pomjeńšene: Sārula — Sārta — Sāla), a w saskim Voigtlandže die Syra; dale: sar-jámkija, 'wodudzeržerka', — sarjawkija — sarjaukija — sarjaúkija — serjaúkja — serjaikja — serjaika — serjeika — srjčka — srěka — rěka; runje tak: rinnen; ῥῆνω, Rhenus, Rhein (kotrež poslednje we Šwicy kóždy rěčku poznamjenja), Rhodanus a dr.

b. Indiscy ryčnicarjo wuča, zo korjeń tychle a podobnych wurazow sru- rěka. To pak dyrbi mylny nahlad być, dokelž so wot twórby 'sru-' na žane wašnje 'Saar' a 'Syra' wudźělac njehodži.

2. a. Merseburg je w poslednjeje sylbje tosamotne (identiske) z našim lužiskim Bórkom a ze wšelakimi druhimi Bórkami (Burgk). — Bórk rěkaše něhdy wbórk (wot předložki we a wot słowjesa bjer-u): 'nutřbjerječ, přibjerak (einnehmen, aufnehmen), khowanka, hród'. Delnjołužiske Bórkowy pak su poprawom domy wokoło bórka (wbórka), kotryž je po ludowych powjesćach něhdy tam w Blótach stal.

b. Prěnja položca mjena 'Merseburg' wukhadža wot słowa morije — mōrije — merje, 'morje, woda', wot kotrehož je so přidawnik merzi (a, e), 'mórski (a, e)', wutworil. 'Merzi bórk (Merseburg)' je potajkim tak wjele kaž khowanka abo hród při rěcy, a dopomnja nas na prjedy wujasnjeny wuraz Spremberg (§ 5, 3. a.).

3. Městowe mjeno Jena je takle nastalo: Jam-ina, 'jimačka, přibjeračka', — jāmina — jemina — jemna — jena. Tak wi-dzimy, zo 'Jena' hród poznamjenja.

§ 13. 'Jena' wjedže mje na Nitru. Zo pak by so tole městowe mjeno přehladne sćiniło, dyrbymy na to pokedźbować, zo je n druhdy zastupnik zynka 'j': n. př. 'jich' wot nich; 'jědz' — snědać; '(zajidu) zajdu' — (zanidu) zańdu; č. 'jísti' — snísti; sl. 'jam-' — ně. (nahmen) nehmen. — Po tymle prawidle so jim-tara, 'jimaćelka', do 'nimtara' přeměni, — nitara — nitra. Nitra je potajkim to same štož prjedy wuswětlene 'Jena'.

§ 14. Runje tak Praga a Praha wot korjenja jam-wukhadža, z kotrymž je předložka perjé, 'pře', zjednocena: Perje-jámga, 'přejeće, zajće, wobhrodženje', — perjejaga — perjāga — prjāga — prāga, Praga, Praha. — Teho sameho pokhoda je lužiska wjes Praha, kotraž so Mała Praha (Klein-Prag) mjenuje k rozdzělenju wot 'českeje' abo 'zloteje' Prahi, pod kotruž něhdy tež Łužicy slušejštej, kiž buštej při kóncu třicećlětnje wójny ze Saskej zjednocenej, a kotrejuž wjetši dźěl 1815 Pruskej připadže.

Lokativ bjez předložki we.

Appell na slowjanskich wučenyh.

Spisat professor dr. *Pful.*

I. Lokativ staršeje slowjanščiny.

1. Kóždy pad (casus) a zhromadnje kóžda grammatiska twórba (forma) ma swoju wosebisku móc (potestatem, bedeutung), swoju samosnu funkciju, svoje logiske wobpřiječé (begriff, notionem). Kóžda wot nich je logiscy wot druheje rozdzělena, kóžda je we sebi samej dokonjana (perfecta, vollendet), kóžda je logiscy poľna: štož ma swoju přičinu we tej wobstojnosći, zo wukónčjenja konjugacije, kaž je wot druhich dopokazane, na pronominalnych žiwjotach wotpočuju, a zo su wukónčjenja deklinacije, kaž sym ja so při wobšěrných přepytowanjach přeswědčil, z rozdzělných předložkow (praepositiones, vorsetz-, verhältnisswörter) nastale. Kóžda twórba dha wučišćuje dospolnje to, štož we korjenju a štož we přiwešku leži: tak zo je n. př. 'ryba' něšto druge hač 'rybu', abo 'dawam' něšto druge hač 'dawace', a zo so n. př. akkusativ njemóže z dativom zaměnic (verwechseln, commutare), ani praesens z imperfektom atd.

2. Kóžda twórba je za to dokonjana, za to poľna, za což a na což je při přěnim naloženju (anlage, dispositio) ryče so postajila; a jenož te počahi (beziehung, relatio), kotrež njejsu přez tame přěnjopočatne zestajeňki (zusammensetzung, compositum) sobu wučišćane, žadaju kóždy raz někajki wosebiski přistawk, kotryž by to počahowanje poznamjenil, na kotrež njeje přez verbalnu abo nominalnu twórbu samu hižo pokazane. Tajki přistawk je pola slowjesow adverbium, pola nominow předložka (kiž je něhdy tež adverbium byla): n. př. bis dat, qui cito dat; male scribit, qui ubique 'w' praepositionem ponit; takle čín; daj hnydom; οὐρανός-δε, οἰκός-δε, ἐκ δόμου. ex domo, z domu.

3. Hdyž tu sadu, zo je kóždy grammatiski pad logiscy poľny, na sociativ a na lokativ naložimy, dyrbymy zwólniwje wuznać, zo ani tón ani tamón (kaž n. př. tež žadyn

jednory genitiv a žadyn dativ k wudospolnjenju swjeho nawoprawskeho byća žaneje předložki njetrjeba a jako tajki tež žaneje při sebi čerpjel njeby) žaneje předložki k sebi wzac njemóže, hdžež nima so dale ničo wučišćeć, hač štož je we přenjopočatnej twórbje hižo wobjate, t. r. štož wote wšeho počatka we zjednocenju korjenja a (praepositionalneho) přiwješka hižo leži. Tak je logiscy dopokazane, 1) zo wobaj poznamjenjenaj padaj so móžetaj bjez předložki trjebać, a 2) zo wobaj so druhdy dyrbitaj bjez předložki stajić. Štož pak cheyl tudy jednorosće dla stajnje předložku naložec, tón njeby ničo hiinak činil, hač hdy by gymnasijski wučer swjim hólcam prajił: 'Zo byšće z laćanskim ablativom a z grichiskim dativom žaneje wobćežnosće njeměli, přidajce tamemu kóždy raz předložku in, a temule kóždy raz předložku er (abo mojedla oír).

4. Tama na logiku založena zasada, zo so sociativej a lokativej nima předložka přidawać, njepostorei so přez tu wobstejnosc, zo nětčiša slowjanščina we swjich rozdzělnych naryčach tu a tam wjetše abo mjeńše njeporjadnosće podawa: přetož — 'abusus non tollit usum!' Tudy so jeno praša a wo to jedna, hač a kak daloko je nam nětko hišće móžno so k temu wrócić, štož dyrbinymy po zakonjach myslenja za lěpše abo za jeničcy prawe dźeržec.

a. Čitař wě, zo je so sociativ jako sociativ (bjez předložki) móhl-rjec dospolnje ze slowjanščiny zhubił, a zo my lužiscy Serbjo (z wuwzacóm wuraza swěru, 'mit treue: getreulich, sorgfältig') tež našemu (z tamym identiskemu) instrumentalej předložku z ('cum, mit') přistajujemy: n. př. z nanom hić, mit dem vater gehen; z nožom rézac (laćanscy něhdy: *cultra-m*, instrumental; hebr. **ב**), mit dem messer schneiden; z woknom won hladać, z durjemi won hić, vermittelst des fensters (zum fenster) hinaussehen, vermittelst der thür (zur thür) hinausgehen; z kralom być, könig sein. Naša ryč je tudy z blizko ležaceje přičiny staru logisku strukturu pušćila, dospolnje wopušćila (přetož 'swěru' je do adverbja sprostnyło): a my so po sadže 'Usus est tyrannus' přeciwo temu wobarać njemóžemy; druzy Slowjenjo pak su swój sociativ znajnjejša jako instru-

mental zakhowali, runjež tež je naložowanje poslednišeho w nětčičich naryčach wjac abo mjenje wobmjezowane.

b. Štož lokativ a předložka 'w' nastupa, dha někotři mjenja, zo je so wot lužiskich Serbow, kiž nětkole žaneho 'w' nje-wurjeknu, něhdy pola lokativa stajnje 'we' a pozdžišo 'w' naložalo, a zo je kónsonantiske 'w' so před scěhowacym kónsonantom pomalu ze wšědneje ryče zhubilo, cyle kaž našej kónsonantaj 'w' a 'h' hewak na počatku słowa před kónsonantom porjadnje woněmitaj n. př. čera, šón, lowa, = pis. wčera, wšón, hłowa). Za tajki nahlad zda so ta wobstejnosc ryčec, zo je so w našich najstaršich čiščach (přetož druhich ryčnych pomnikow my nimamy) předložka 'we' abo 'w' z wjetšej abo mjeńšej porjadnosću naložala. Ale tónle argument jeno wopokazuje, zo su přeložerjo swjateho pisma předložku 'we (w)' pisali, nic pak zo by naš lud ju tehdy přeco a pola kóždého lokativa stajał by!; přetož tam přeceljo našeje narodnosće su — kaž so w prjedyryči přenjeje serbskeje biblije čita — pódlá originalow starobolhaŕski a česki, kaž tež pólski přeložk před sobu měli, z kotrehož móžachu lóhko předložku 'we (w)' přečiwo duchej serbskeje ryče přiwsac, 1) dokelž wjedžachu, zo lužiscy Serbjo słowo 'we' znaju, a 2) dokelž njewjedžachu, hdže a z kajkeje přičiny potom lužiska serbščina žaneho 'we' njestaja (wo čimž budže so deleka jednać). Tamón argument dha je wote mnje wotpokazany; a ja njemóžu spóznać, štož by dale za to přiwsace ryčalo, kaž bychy naši wotcojo něhdy kóždemu lokativej předložku 'we (w)' přistajowali byli. Tehodla so nětko nawopak za tym prašam, što přečiwo tamemu nahladej ryči, a dawam na to scěhowace tři wotmolwjenja:

«. Hdy by pola nas předložka 'w' před kónsonantom woněmita byla, bychmy znajmjeńša před vokalom zynk 'w' slyšeli: tak zo by so n. př. 'w Ostritzu' abo 'w Ostritzu (wóstricu, wóstricy)' prajilo; ale kóždžički Serb rjeknje: Ostritzu abo Ostritzu.

β. Logika sebi žada, zo so předložka (we) jeno tam staji, hdžež samón lokativ njedosaha: a němske in z dativom nam našeje dobreje struktury skazyło njeje, dokelž džě žadyn člowjek z luda n. př. 'we (w) Budyšinje' njepraji. Zo pak by wuraz

'we (w) Budyšinje' wopačny byl, wo tym so lóhko přeswědčimy, hdyž sebi n. př. teje sadže myslimy: 'Bydla „we (w) Budyšinje“ Serbjo?' a: 'Steja „we (w) Dreždžanach“ serbscy jězdnicy?' a na tej samej takle wotmolwimy: 'Haj, „we nim (w nim)“ Serbjo bydla', a: 'Haj, „we nich (w nich)“ serbscy jězdnicy steja'. Kóždy čuje, zo je předložka wopačna, a zo dyrbjalo so adverbialiscey prajíc: 'Haj, „tam“ Serbjo bydla', a: 'Haj, „tam“ serbscy jězdnicy steja'. Duž dha tež so předložka pisač njesmě, dokelž so tudy na žane wašnje so móc (be-
deutung) předložki 'we' njejedna, ale jednorje wo adverbialiski pad 'Dreždžanach', kotryž so němiscey poprawom přez zu wucišuje, runjež so nětkole zwjetša 'in' naložuje: n. př. zu Bautzen (před něšto lětami so hišće 'zu Budissin' pisaše), zu Dresden (in B., in Dr.).

7. Naša serbsčina ma runo druhim slowjanskim naryčam wšelake wurazy, před kotrymiž so ani burej ani wučenemu muzej njezdžije, zo dyrbjala so tam předložka 'we (w)' stajíc: n. př. jutře abo witře (wot nominativa 'jutro abo witro, der morgen'), morgen, cras; pozdže (wot 'po' a 'zady'), spät (poprawom: hinterher); loni (abo lonje), voriges jahr; im v. j.; srjedz (= srjedzi), mitten. Sem slušeju tež wšitke 'adverbia' na 'je (a)': n. př. jasnje, potajnje, (dobrje, döbrje, deprje) derje, bene; (wulce) wulcy, magnopere: n. př. wulcy zły čłowjek, ein sehr böser mensch; zlé, schlimm.

5. Tak sym dopokazał, zo by njeprawje bylo, chcyli-li naši pisaceljo z kóždžičkim lokativom předložku 'we (w)' zjednocíc; a ja měł tehodla jenož hišće rozestajec, pod kajkimi wobstejnoscemi je nuzne předložku 'we' přidawowac. Wjetšeje objektivnosće dla pak zda so mi dobre byc, zo tudy tež druhemu sobu porycće dam, a to tajkemu, wot kotrehož mój nastawk 'Předložka we' (§ 1—25) na žane wašnje njewotwisuje, dokelž sym swoje přepytowanja činil, prjedy hač běch čital, štož professor Miklosich wo 'lokalu' podawa. Ja sym zwoprědka jenož na to džiwał, štož mi logika a moja narodna ryč wo lokativje swědčeštej: při činž mje ta wobstejnosc podpjeraše, zo je we staročěskich pomnikach husto samón lokativ naloženy, a to runje we tajkich, kotrež njejsu přeložki, ale

originale, a kotrež tehodla cuzych přiměškow nimaju. Nětko pak so njerozmysluju tudy to zaměšcic abo tola podótknyć, štož je Miklosich ze słowjanskich naryčow zhromadził, a štož je wšuhdže tajke, zo nihdže ničo přeciwo mojim prjedy doby-
tym nahladam njeryči.

6. Fr. Miklosich 'Vergleichende syntax der slawischen sprachen' je str. 162 pod pod 'lokales adverb' tole zapisał: '14. Sing. loc. neutr. regelmässig in nominaler form. die casuslehre zeigt, dass in zahlreichen fällen die art und weise durch den local mit und ohne praeposition ausgedrückt wird. a. ohne praeposition. *asl.* blazě; dobrě; lęzčě, lüzě; pozdě sero; *pozdě; předi antea; wrachu; wuně; gorě; dolě; utrě cras; lani; trěbě; jawě *quarior* in aperto; nyně; skosě, skozě, krozě. in drugojci secuudum; pruwějci primum; sejci illico ist an die loc. *drugoj, pruwěj und sej die partikel ci gefügt: vgl. *nsł.* zdajci, tedajci. *nsł.* wuni: wine, winej *asl.* wuně foris. *hung.*; pozdej postea: *asl.* pozdě*); zadi; zadij předi; slědi, poslědi**) tandem; srědi mitten; jutri cras; dawı dawę heute morgen: vgl. *russ.* dawę-ča; drewi heute abends; vgl. *asl.* drewlje; wrchu. trub.; gori oben; doli unten; wně, wuni draussen; godi *asl.* godě; trebe. *habd.*, *trebi.* *crell.*; skorom: skorom je sunce zašlo sobald die sonne untergieng. *prip.* 4: dagegen auch na skorom *mox.* 15; in korě: do korě bis wann; ob korě wann; in sorě: do sorě bis jetzt, osorej jetzt; und in torě: ob torě jetzt steckt ein *sg. loc.* orě von ora für ura***) *lat.* hora. vgl. *met.* 156. *bulg.* blazě wol; bızzě, dobrě, zľě; gorě, dolě; nině; utrě cras; letě aestate. *kroat.* mište loco; wišće perite: *serb.* wješto; dolika [pola nas 'deleka, delka, -kach'] *asl.* dolě; wani foris; vgl. *mani frustra.* *luč.* *serb.* jawi plane ut; godijer; gorje, gore; dolje; lani, lane; zimi; ljeti; onowečeri nudius tertius vesperi ['tamón wječor'] aus *asl.* *onomь wečerě; onomadne nuper ['wón-dan-o'] *asl.* onomь dni; onomlani annis abhinc duobus; netom

*) Pozdej a pozdě nještej identiskej; tamo je neutrum komparativa, == pozdeje: *přir.* pola nas 'pozdzišo' == pozdzej-šo, za čož so po delnjolužisku 'pozdzej' praji.

**) To njejsu lokativy: *přir.* naše 'zady, sprjedy', a *Wojerowske* 'posledy'.

***) Čehodla 'für ura': Tola nic zuěmčeneje twórbu 'uhr' dla:

simul atque, eig. nicht sobald. *kl. russ.* hori, dolji; zymi, ljitji. *russ.* borzě, wysocě, krěpcě; nyně; luzja, woł für luzě; ono-medni nadius tertius: als. onomě dñi; utrě le lendemain. *čech.* dobře, rychle, tajně; wně, dole, loni, lze. *pol.* wielce, dobrze, źle; zimie lecie; vgl. ledwie neben ledwo. *oserb.* bórzy, wysocy, twerdže; wótrě acute, wótrě alta voce. *nserb.* naglé, twarže, jedrně dicht, derb. hauptm. 319; pozdže [hluž. tež tak] sero vgl. nutřikach neben nutř. hauptm. 312; wonce, wonkach draussen. 313'. [Nutřj, h. luž. nutř abo nuts, rěka 'hincin'; nutřika, nutska, 'drin'; h. luž. wonka, a plural. wonkach, 'draussen': přir. doma — domach, 'zu hause' kaž tež horjeka — horjekach, 'oben'. Wot 'nutřika, nutska' so pluraliski lokatív na -ach njenjažuje, dokelž 'nutřika' po swojim wobpřijeću žaneho plurala nima.]

7. a. Na str. 636 Miklosich praji: 1. a. Der local bezeichnet den ort, au dem sich ein gegenstand befindet, eine handlung vor sich geht. Prošu wobkedžbować, zo je pisane 'an welchem, na kotrymž', a nic „in welchem, we kotrymž“. Lokatív džě poznamjenja, hdže abo na kotrym městuje něšto je, něšto so čini; njewucišcuje pak, we kotrym městuje něšto je, so čini. Štóz chce posledniše wuprajic, dyrbi předložku 'we' k pomocy wzać.

b. a. Na str. 648 so čita: '2. Der local bezeichnet die zeit, in der eine handlung vor sich geht; doch findet dies nur bei folgenden worten, bei einigen nur in bestimmten verbindungen statt: dně (tomě dně, onomě dně, tretimě dně nadius tertius). nošti (sej nošti, toj nošti, wsej nošti tota nocte, družěj nošti altera nocte, jedinoj nošti una nocte). polě dně, polě nošti. zima hiems. lěto aestas. čas (tomě časě, jedinom časě). nedělja*) hebdomas. pětikostij pentecoste. We příkladach steji bjez druhimi tež tónle wuraz: Wčera i onomě dně, wčera a za wčerašim (gestern und vorgestern). Maľoruski: Zimi a ljitje abo ljitji. Wulkoruski: Tomě dni; noči; polu

*) Slovo НЕДЕЛЯ njemóže jednorje z 'njedželanjom' zwisować, 1) dokelž to same nic jeno (swjećnu) 'njedželu (sonntag)', ale (pola nas při zjednočenju z ličobnikami) tež 'tydžeň (woche)' poznamjenja: n. př. za tři njedžele, nach, in 3 wochen), a 2) dokelž so wokolo Budyšina husto njedžela wurjeknje.

nošci; létě lowjachъ, a zymě pasochъ; wjesně; toj oseni; tomъ časě; tomъ měsjací; wječerě; maslenoj njeděľě. Čěski: Bile dně, bei hellichtem tage; dne ni noci přestanuce; zimě i létě; pozdě hodě; tejto chwile. Pólski: Kdo lecie próznuje, zimie głod poczuje; kto lecie nie zbiera, zimie przymiera. Serbski: zymje, lěce; witře (jutře); loni.

β. Prawidlo by jasněše bylo, hdy by takle řekalo: Der local besagt, zu welcher zeit (při kotrym času) eine handlung vor sich geht: n. př. noci = při nócny m času, zur nachtzeit, nachts, noctu, νύκτωρ ('in der nacht' pak je 'we noci'); zymje = při zymskim času, zur winterszeit, im winter.

8. Na hižo poznamjenjenej str. 636 Miklosich wo lokativje městnoty (örtlichkeit) bjez druhim takle praji: 'Dieser local findet sich häufiger a) bei eigennamen als b) bei appellativen', a podawa potom na třoch polnych stronach příklady z wažnišich slowjanskich naryčow staršeho časa, z kotrychž eben ja jeno někotre tudy wuzběhnyč.

a. Staroboharske: Čěsari Gradě (zu Konstantinopel; Čěsari gradъ [přir. knjež-i dwór] je po slowje khězorowy hród, khězorowe město); Nikajeomistěemъ gradě, in urbe Nicaensi; Usorowě wsi; žiwuštej Meždurěčii, κατοικοῖντι τῆς Μεσοποταμίας. Act. 2, 9 (pola nas: 'Kiž bydlimy we Mesopotamiskej'); grěčstěj vlasti, in terra graeca; semь městě, hoc loco; bysti na puti stanu, ἐν τῇ ὁδῷ ἐν τῇ παραλίμνῃ: žiwjaše susědčehъ jemu vivebat in vicinis ejus (prope eum); žena ležiti nogachъ jemu, γυνὴ κοιμᾷται πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ruth 3, 8 ('žona ležeše k jeho nohomaj'); sědi zdě podnožii, κάθον ὄδε ἐπὶ τὸ ὑποπόδιόν μου. Jak. 2, 3 ('syn so tudy k mojim podnožkam'); bolij roždenychъ ženami prorokъ Jowana křistitela niktože něsti, μείζων ἐν γεννητοῖς γενναίων οὐδέ τις ἐστίν. Luk. 7, 28 ('bjez tymi, kiž so wot žónskich su narodžili, njeje žadyn wjetši profeta, dyžli Jan tón křćenik'); widěch tu nečistja dušachъ, vidi ibi impietates in animis.

b. Chórwatiske: Dite se rodi Bethlehemí (přir. pola nas: 'Hdyž so pak Jezus běše narodžil we Bethlehemí židowskej zemi, Matth. 2, 1); ki (Bog i Marija) nam daše dobro leto: .. našech stranach dobro wino, turskich stranach gol lozina,

našem polju gol pšenica, turskem polju ljuj, trawulja, našem polju snop na snopu, turskem polju grob na grobu; žiwoti, in vita.

c. Małoruski: Zastawa bě Uchanjachъ; stojaše Uglъnicъchъ; síl (t. j. sídl) na lawku kónci stoła, consedit in scamno ad extremam mensam (stoł -- blido, tisch). Z poslednjeho příklada póznavamy, zo naša (Wojerowska) předložka kónce, 'am ende', njeje akkusativ, ale stary lokativ (kónci): n. př. kónce pola; po Budysku praji so skónce (gen. plur.).

d. Wulkoruski: Borys. Rostowě, Glěbъ Murowě (Murómě); Kyjewě; Nowě Gorodě (zu Nowgorod); Smolenskě; Derewěchъ; tureckoj zemli; Perejaslawli; božestwnychъ cerkwach.

e. Čěske: Na mostě Prazě nebude widěti Čecha; žaláři zauknúti, in carcerem condere; porobenstwě žíti, in servitute vivere. Miklosich tudy (638) praji: Zahlreich sind die präpositionen locale von ortsnamen im alttschechischen; a 'in der lateinischen urkunde vom jahre 1088' steji bjez drubimi tež budisine, t. j. Budyšinje (kaž so Čechach a Łužicach hišće džesusni dzeň praji). Tudy mamy najskerje přeni slowjanski slěd našeho Budyšina, kiž je so pječa 807 založil a pod Otu I. na město powyšil.

f. Pólske: Jutro do ciebie swiatlem obloce przyjdę, in candida nube; dwa reńskie šrebrze, zwei gulden in silber; kole mego domu, rings um (wokoło) mein haus. Přispomnié tudy chcu, zo pólski bur časny lokativ zimie i lecie hač do teho duja bjez předložki naložuje.

g. „ Lužiskoserbske, z našich pěsnickow: Hdže tón pan z tej panju spi? 'Prěnjeje noweje komorje, tam tón pan z tej panju spi', Haupt-Smolof I. str. 29; hdže maće mojeho nawoženju? 'Noweje je komorje nawoženja', str. 31; hdže je waša džowčička? 'Moja džowka domach nje', str. 34 sc.; twój luby je tam Dreždžanach, str. 44; što ty mi činiš tu mojím hajku? str. 27; delnjolužiske: Nic wěcej njejo najězdžil, ak jadnu mału zagrodku. Zagrodce dvě řednej žowcy stej, II. str. 18; gaž bužo zymje roža kwisć (kčěć), str. 19; ja som wcora gribach był, žinsa som był doma, str. 103;

kopachu, worachu: ja heli lažach; grajachu, rej'wachu: ja tek tam běžach, str. 103 (wokoło Wojerec: Kopachu, worachu: ja heli lejžach; fid'l'wachu, rej'wachu: ja tež tam bejžach [runjež Wojerowski Serb hewak 'běžach' abo 'bejžach' njepraji, ale cěrjach, 'ich lief]. Ta pěsnička dyrbi jara stara byc, dokelž je nazynk zwoprědka takle kliněal: ljažach — bjažach).

3. We přěních podatych přikładach wotpowjedaju sebi adverbialne 'hdže' a adverbialne „komorje, domach“; lokativ „hajku“ je adverbialna apposicija k adverbium 'tu'; za 'zagrodce' móhlo so „tam“ stajic, atd. Mi chce so zdać, zo dyrbi kóždy mi přidać, zo mamy we wšitkich tych přikładach nawoprawski, jednory lokativ (bjez předložki). Hdy by pak tola něchtó so znajmjeńša na to powolał, zo móže so n. př. rjec: 'Ja sym jeho we wšěch kutach pytal', a hdy by přitym měnił, zo je předložku 'we' so scěhowaceju kónsonantow dla zakhwata; dyrbjal ja jemu na to wotmolwic, zo tež dwa j kónsonantej njemózetaj předložki 'we' tam zdđerzec, hdžež po logiskim wobpřiěcu lokativa naši wótkojo ženje žaneje předložki stajeli njesu; přetož nihtó n. př. njerjekuje: 'Muž je we snězy (wo sněhu, wo sněze) tčacy wostał', ale kóždzički rodženy Serb tudy samón lokativ naloži (sněhu, sněze, snězy). Runje tak so n. př. praji: Drasta je křinje (die kleidungsstücke sind in der lade, truhe; nic: we křinje); třěše je džěra (im dache ist ein loch); holca je přazy (t. r. tam, hdžež so předže; 'na přazy' pak je nimale to same štož 'na předženju); cuzy muž wrotach steješe; d. luž. krowy su groži, atd. atd.

9. a. Potom podawa Miklosich na džewjeći stronach 639—648 dolbi rynek słowjesow, z kotrymiž je jednory lokativ (bjez předložki) zjednočeny, runjež je tale struktura za wšu nětčišu słowjanšćinu zhubjena: n. př. da ne wsegubitel' priwencich i ch' kosnet' se, *ἵνα μή ὁ δλοθριών τῶν πρωτότοκου θίγη αὐτῶν* Hebr. 11, 28 ('zo by tón, kiž te přěniše narody kóncowaše, jich njezajal'; po słowje: 'so jich njedótknył'); (ašće) žrtwa ego oblacěch' sja kosnet', *(ἐάν) ἡ θυσία αὐτοῦ νεφῶν ἕσται*, Job. 20, 6 ('hdy by runje . . . jeho hlowa so mročelow dótkala'); wjazja po rog' sadě sawecě, *κατεχόμενος ἐν γαστρί σουξικ τῶν κερμάτων*, Gen. 22, 13 (Abraham wublada borana 'we cěrnjach za

swoje rohi zašmataneho'); ne dati swoichs slowesechs zadržati *μειδιᾶσθε λαλήν τῶν λόγων αὐτοῦ δοῦναι*, reprehendere; ne možachu zazřěti glagoli jeho, *ἐπιλαλήσθαι αὐτοῦ φήματος*. Luk. 20, 26 ('a njemožachu jeho na žanym slowje zaslapač'); jako ne nadějati se namě ni žiwotě, *ὡστε ἐξαιπορηθῆναι ἡμῶς καὶ τοῦ ζῆν*, 2. Kor. 1, 8 ('tak zo my tež njewjedzáchmy, hač žiwi wostač budžemy': wostanjemy); ne nadějte sja starějšinachs, *μὴ ἐλπίζετε ἐπὶ ἡγοιμένοις*, Mich. 7, 5 ('nichtsó njespušcej so na fěrštu'); pouči sja, brate, glagolěchs sichs; srawnjaše sja mužescěm zracě i wzrastě.

b. Sem sluša drje tež ta sada, wo kotrejž Miklosich str. 637 praji: 'dunkel ist mir: wskrśsni, reče, poběždenii adowi smrtněm'. Wskrśsni je imperativ (słowniku njezapisaneho) słowjesa *ἐκκρᾶσθαι*, 'woť morwych stač, horje stanyč (auf-erstehen)'. Horjestace (horjestanjenje) pak je přewinjenje smjertnosće, smjertneho čłowjeka, smjertneho 'Hadama': dobyće na 'Hadamje'. Tehodla ja wěrju, zo je — nimamy-li čitanskeje abo pisanskeje zmylki před sobu — 'adowi' po vulgarnej ryči, kotrejž bě twórba 'adowi' přijomniša hač nawoprawske „adamě (adami)“, za „adamě (adami)“ stajene; a zo dyrbi tama sada so takle přeložic: 'Stai přez dobyće na smjertnym Hadamje (stehe auf durch den sieg über den sterblichen Adam)'.

c. Při tej skladnosći chcú słowěko wo imperativje 'stani' přidać. We wótčenašu so pola nas spěwa: 'Twoja wola so stani'. Holi je so z džěla starša twórba 'so stani' zakhowala; a ta drje je přičina, zo wokoło Budyšina někotři 'so stanje' rjeknu.

19. Na str. 651—656 Miklosich hišće wo trojim druhim jednorym lokativje (z příkladami) ryči a přitym (str. 654) sobu praji, zo su to najstarše pomniki, we kotrychž je samón lokativ (bjez předložki) naložany: na čož ja wosebje tych pokazuju, kotrymž snadž so předložka 'we (w)' njewobkhdnje nuzna zda. 'We' je pozdžiši, njeorganiski, njesłowjanski přistawk.

11. Při tej skladnosći chcú za tych, kiž přirunowacemu ryčespytej mjenje blizko steja, hišće to sobu wuzběhnyč, štož Miklosich str. 654 sćc. wo lokativje druhich ryčow podawa. Wón bjez druhim takle praji: 'Das altindische erweist sich

auch durch die consequente anwendung des locals, der nur selten der stütze einer praeposition bedarf, als der wahre ausgangspunkt für die syntax der arischen sprachen'. . . . 'ebenso verhält es sich im altpersischen, indem der local auf die frage wo? ohne praeposition stehen kann.' . . . im griechischen vertritt der dativ, eig. local, den altindischen local und dativ; nur die a-stämme haben im sing. neben dem als adverbium gebrauchten local einen davon verschiedenen dativ. ort: οἶκος neben οἶκῳ, . . . χαμαί (humi), . . . αἰθέρι, . . . ταξιδίῳ, . . . πρῶτον θυμῷ. . . . zeit: ἡματι κείνῳ, θίῳ, χιμῶνι. art und weise: παροικί, παροικαί.' . . . im lateinischen wird der altindische local regelmässig durch den ablativ mit oder ohne praeposition vertreten; der local hat sich bei den auf a und ā auslautenden ortsnamen und einigen wenigen appellativen erhalten; ebenso bei einigen consonantischen stämmen, bei denen sich der local auf i von dem ablativ auf e durch den allerdings schwankenden auslaut (in „here“ neque e plane neque i auditur) unterscheidet. ort: Abydi, Aeni, Brundussi. domi, belli domique, domi focique, humi, peregri. illi, illi-c, isti, isti-c. . . . Romae, cunctae Graeciae, domi militiaeque, terrae marique, Anxuri, Tiburi, . . . ruri. zeit: quoti-die, crastini, die crastini, die noni, postri-die. temperi, temporum, vesperi, luci.' . . . 'auch das oskische hat bei den a-stämmen den ächten local'. . . . 'im litauischen wird südlich vom Memelflusse der local angewendet, während nördlich davon der akkusativ mit j gesetzt wird'. . . . 'im lettischen kann der local regelmässig angewendet werden, doch scheint die umschreibung dieses casus durch praepositionen immer mehr um sich (zu) greifen' (tout come chez nous!).

12. a. Miklosich str. 636 praji: 'den lebenden slawischen sprachen ist der praepositionslose local abhanden gekommen'. Wo lužiskej serbšćinje to njeplaci; naš lud naš jednory lokativ naložuje, a jenož wučenym je so hač dotal zdao, kaž dyrbjał lokativ stajnje předložku při sebi mjeć. Hdyž pak ja dobo na tu wulku sylu při kładow pohladam, kotrež je Miklosich na polnych sydomnaće (17) stronach jako bjez předložkow tworjene ze staršich časow našeje ryče zapisal, njebudže nchtó prajić smjeć, zo bjez přičinny činju, hdyž so

mojim krajanam a druhim Słowjanam z tym prašenjom bližu: 'Móže naložowanje jednoreho lokativa (bjez předložki) so slowjanskich ryčach wobnowić? Nětčiša bolhařščina, kiž je cyłu deklinaciju zhubila, tež žaneho lokativa wjacy nima, a wo tej dha so tudy ryčec njemóže (ta dyrbi sebi pomhać, kaž so jej najlěpje hodži). Dokelž pak je cylej zbytnej slowjanščinje, znajnješa kaž daloko ju znajemy, twórba lokativa we wulkim cyłku zdžeržana, chce so mi zdać, zo móhli slowjanscy pisaceljo tam, hdžež logika jednory lokativ žada, njelogiske naložowanje předložki 'we (w)' pušćić, wosebje dokelž lud — kaž ja z džěla wěm a z džěla wěrju — při lokativje žaneje njewužitneje a wopačneje předložki njestaja. Ta wobstejnosc, zo pola femininow a někotrych neutrow so dativ a lokativ wjacy njezdžělita, pola nas Serbow tak mało koho myli, zo tež tudy naš lud na same poznamjenje lokala ženje žaneje předložki njestaji; a runjež so za južnoslowjanščinu přitym hišće wo dwojakotny pad na -ach jedna, by drje tež to žadyn njeprěwinliwy zadžěwk přeciwo wobnowjenju jednoreho lokativa njebył. Ja chcu tehodla wučenym Słowjanam druhich splahow tudy předložić, kak naš burski lud ryči, a jich při tym prosyc, zo bychy doma so přeswědčili, hač (z wuwzaćom Bolharjow) njeby móžno bylo, zo by slowjanščina tam, hdžež logika to poruča, so k jednoremu lokativej wróćila.

13. Prjedy pak hač mojemu nastawkej wo serbskim lokativje scěhować dam, chcu in usum Delphini hišće naspomnić, što je mi we předmjetach wědy hispaniske škornje wohidne sčinił. Hdyž běch ja před 30—40 lětami wučomc Budyšinje, hdžež so tehdy ani gymnasiastam ani seminaristam žane serbske rozwučowanje njedostawaše, by naš z Voigtlanda rodženy rektor Hoffmann, kiž so jako filolog tež wo našu serbsku ryč staraše a nas při přihódnej skladnosći na to a wono we njej kedžbliwych sčini, při laćanskim wukładowanju starych spisacelow a při tydžeńskich laćanskich disputacijach nas stajnje na logiku pokazował a njeporědko tež němski prajil: 'Denken! denken!' Tehorunja tehdyši seminariski direktor Dressler swojich wučomcow swěru k samostatnemu myslenju wjedžeše. Pola wáitkich tych Serbow nět, kiž su jeneho abo wobeju

pomjenowaneju bliže pónali a na jeju methodže spodobanje měli, njech tele moje słowa dopomnjeće na teju česćowneju Němcow wobnowja. Naši potomnikojo pak budža swojim času džakowni powjedać, zo naš nětčiši minister kulta a zjawneho wučestwa, dr. v. Gerber, njeje tym přihłosowať, kotřiž rozwućowanje we serbskej ryči za njetrjebawši wěc dźerša, a zo je wón ze zdobnym zmyslenjom so tež za tych wobydlerjow saskeho kralestwa starať, kotřiž po swojim narodže serbsku ryč ryča a — runo wšitkim druhim čłowjekam — swoju narodnu ryč lubuja.

II. Lokativ lužiskeje serbšćiny.

§ 1. Pohladajmy najprjedy na nastaje wuraza we.

a. Předložka we zwisuje etymologiscy, kaž so mi zda, z verbalnym korjenjom *ām* (*am*), kotrehož *móc* (*bedeutung*) so přez laćanske *em-o* (*ich nehme*) wujasni, a kotryž připódlu tež *jām* a *nām* a najskerje tež *wām* rěkaše. Twórbu '(jām) jam' widžimy we sanskritiskim *jam* (*nehmen*), kaž tež we słowjanskim słowjesu **jam-ti* (**jan-ć, *jać, jeć*), wot kotrehož mamy my n. př. hišće particip (*jam-ty*) *jaty*, a substantiv (*jamt-stwo*) *jastwo*. Za twórbu '*wām* (*wam*)' ryči ta wobstejnosc, zo 'j' a 'w' so njeporědko wotměnjataj: n. př. jitra — witra (štož woboje so hišće wot Kamjenskich Serbow naložuje). Twórba '*nām*' pak je so we němskim *nehmen* (*ich nahm*) zakhowała (přir. tež § 2, 3).

b. Za 'jam' praješe so tež *jim* (přir. *jim-a-ć*).

§ 2. 1. Z twórby '*ām* (*am*)' je tole nastalo:

a. Sanskritiske (*ām-tar*) *an-tar* (*innen, nutřka, hincin, nutř*), *an-tarā* (*mitten inne, wosrjedža*), *an-tram* (*eingeweide, nutřiny*) atd.;

b. grichiske *ἐν* (*in*), *εἰς* abo *εἰς* (za *ἐν-ς*), *ἐν-τερον* (*eingeweide*) atd., kaž po mojim zdaću tež (*amtar*) *ἠτρω* (*wutroba, jako jimařka abo přibjerařka krwě*);

c. laćanske *en-do, in, in-tus, intestina* atd.;

d. gothiske *in, inna* (*innen*), *un-dar* (*unter*) atd.

2. Wot twórby '(jām) jam' po mojim měnjenju tele słowa wukhadžeju: a. Sanskr. *jakṛt* (*leber*); b. lać. (*jamkar*) *jecur*

(leber); c. naše (jam-tra) jatra (n. plur., die leber); a d. gr. ἥπαρ (= *ἥπαρ, leber).

3. Słowjenjo su sebi wot twórby 'wām (wam)' tole wudžěłali:

a. Předložku wām, kotraž je so we běhu časow tež na 'wā' a 'wa' přikróťšila, a kotrejež starozastarsku, prěnjopočatnu móc najlžo zrozymimy, hdyž sebi to słowo jako do adverbia přewobróčeny substantiv myslimy: Wam-a-nje ('jimanje, přimanje, dzerženje, das fassen, das halten'), tak zo by n. př. 'we wodže' zwoprědka tak wjele rěkało by, kaž 'dzerženje wody, jimajo wodu' atd. (štož by potom samozrozymliwje tež wo starym grichiskim ἥπαρ, kaž wo lačanskim a němskim in plačilo; přetož rjadownje słowow [wortklassen] su pomalu nastale: professorojo jich džěłali njejsu);

b. substantiv wam-tar-oba — wanteroba — wantroba, p. wātropa, a druhich naryčach (wot korjenja 'ām') utroba, = antram a ἔντρον (eingeweide, č. 1. a. b.): bjez-tym-zo hl. wutroba a dl. hutřoba (herz) grichiskemu ἥτορ wotpowjeda;

c. (wot zjednočeneju twórbow 'wām' a 'nām') wām — nām-tar-am (das fassende — haltende) — wam-nām-taro — wanāmtero (přir. p. wnětrzuy, inwendig) — wenútero — wnutero — nutero abo tež nutro (das innere; č. wnětr, inwendig); wot kotrehož mamy my α. adverbia nutř (nutš, nuts, 'hinein') a nutřika abo nutřka ('drin'; znutřka, 'inwendig'); kaž β. adjektiv nuterny abo nutrny abo tež nutny ('innerlich, andächtig'), adv. -nje.

§ 3. Vokalisty najstaršu twórbu předložki 'we' su limborscy (lüneburgscy) Serbjo zakhowali, mjenujcy wa: n. př. wa nüse, 'we nosu'. (Lokativy 'nüse' je z nominativa 'nüs' takle pójšol: Wa nüst — wa nusi — wa nüsi — wa nüse.)

Připis. Najwjetši džěl limborskich ryčnych pomnikow je pod napismom 'Połobjan słowjansčina' woteiščany we našim 'Časopisu' 1863 a 1864.

§ 4. 1. Ryč starych Botharjow swědčí, zo mam ja prawje, hdyž sym horjeka (§ 2) prajił, zo je so něhdy 'wām' a 'wā' naložalo; přetož starobolhaščina je powostank wobojeho zakhowala. Wot tameho mjenujcy wukhadža nosowana twórba *wā, wot zeslabjeného 'wā' pak jednoríše *w.

2. Nětčičša bolhařščina ma reduplikaciju $\text{wz} - \text{z}$, a ruskich dialektach slyši so wovz . Přir. našu podwojenu předložku $\text{ze} - \text{ze}$, $\text{ze} - \text{z}$: n. př. zez teho, zeze mnje; zez tobu.

§ 5. Pola wulkeje wjetšiny džensnišich Słowjanow je so zastarske 'wa' na we zeslabilo (kaž pola starych Bolharjow na wz), a tajke 'we' je so potom z najwjetšeho džěla na kónsonant w přikrótsiło, kotryž tudy kaž 'v' kliněi (kiž ma so kus cunišo hač 'f' wurjec).

§ 6. Pola nas lužiskich Serbow je so stare 'wam' do wo přewobróciło, a stare 'wa' do we. Kónsonantiskeje předložki 'w' pak naša serbščina tak málo znaje, kaž su stari Bolharjo ju znali (runjež ja z tym samozrozumliwje prajic nechcu, zo bychmy my našej twórbje 'wo' a 'we' z ryče starych Bolharjow dostali byli; přetož hdyž su stari Bolharjo swoju naryč ryčeli, su tež naši wótocko swoju samostatnu, wot bolhařskeje nikak njewotwisowacu naryč měli. Ja jeno praju, zo naše 'wo' — runje kaž stobolhařske wz — na přénjotnej twórbje 'wām' abo 'wam' wotpočuje, naše 'we' pak runje — kaž wz — na přikrótsenym 'wā' abo 'wa').

§ 7. Lužiski Serb we wšědnej ryči kóžde 'w' wotčisnje, kotrez před kónsonantom steji: n. př. šitcy = wšitcy; a južny Serb tajke 'w' znajmjeńša přestaji: n. př. swo = wso. Z tameho kóždy zrozumi, zo je fonetiska njemóžnota, zo bychu naši přjedomnikojo hdy 'v (f)' za 'we' prajili byli. Hdyž pak je fonologiscej wěste, zo so pola nas ženje 'w (v, f)' prajilo njeje, njesměmy my tež kónsonantiskeje twórbje 'w' pisac, runjež druzy Słowjenjo tak činja, a to po přirodže swojich naryčow z polnym prawom. My dyrbimy so tež tudy po duchu našeje naryče zložowac, runje kaž my n. př. našeho duala a našich imperfektow pušćic njemóžemy, runjež je to druhim Słowjanam zwjetša cuza wěc.

§ 8. 1. Kóždy wě, zo so Serbjo Wojerowskich a susodnych stronow z wašnjom khětro wot Serbow hornjeho kraja rozdžěleja. Tami su po swojej přirodže zastarsku twórbu 'wām (wam)' twerdže džerželi a tak na twórbu wo přišli, kotruž woni jeničku naložuja (hdyž so pola nich ženje 'we' njepraji). Horni

Serbjo pak su pódla stareho 'wam (wam)' tež přikrótsěnc 'wā (wā)' trjebali: a tehodla tudy tak derje wo kaž we slyšimy.

2. Twórbje 'we' a 'wo' njejsťej — runjež móhť to něchtó měnić — identiskej: přetož hdyž tež so hlásnikaj e a o husto zastupujetaj, dha tola w jenej a tej samej twórbje, nihdže pódla sehje njewobstejitaj; ale jedyn w jenej stronje knježi, a w druhej druhi: tak zo so n. př. tudy 'njese' praji, a druhdže 'njeso'; p. a. č. n. př. 'mech', pola nas a pola Rusow 'moch'. Hdyž pak so pola nas w Budyskej naryči tak derje we kaž wo na dobo naložuje, dha dyrbi to swoju etymologisku přičinu měc: a ta je ta, zo je tudy hižo zastarsku dvojaka vokalisacija byla, kajkuž sym prjedy ze starobolhašćiny zapisal. Runje tak wotpočuje naše ze a zo (n. př. ze wšitkimi, zo mnu) na dvojakim podložku, na kotryž tež starobolhašćina pokazuje (př. lač. circu-itus a circum-ago, kaž tež němske podlějšene samm-t).

§ 9. Mamy my 'wo' abo 'we' pisac? abo woboje? Moje wotmolwjenje je: Hdy bychmy 'wo' pisali, byšťej pola nas dvě předložcy we twórbje hromadu padalój, dokelž mamy my tež druge wo (von, über, lač. de: n. př. wo to njerodžu; wo tym njewěm), starobolhašćy **Ń** pisane, kotrež je přikrótsěnc ze staršeho 'wob' (přir. wob džen): stbolh. **os-Ń** (= amb-Ń), *ἀμφ-Ń**, amb-igo. Tehodla ja praju: 'we wulkim cyłku dyrbymy my (znajmjejša we wědnych džělach) we (nic 'wo') pisac; a twórba wo ma so jeno tam naložec, hdžež žadyn Serb hinak hač 'wo' njepraji (§ 20).

§ 10. 1. Tola mamy dha nětko z kóždym lokativom naše we zjednočić? To by wopaki bylo, dokelž lokativ sam hižo 'městno hdžež (den ort wo)' wučišćuje.

2. Ale čehodla dha druzy Słowjenjo móhť-rjec wšuhdže předložku stajeju? Dokelž su při nastawanju swojeho pismowstwa přez to na wopačny puč přišli, zo při přeložowanjach z grichiskeho a lačanskeho so jim zdaše, kaž dyrbjeli tež grichiske *ἐν* a lačanske *in* sobu přeložec, runjež budžeše jara

*) *ἄμφ* poznamjenja poprawom 'na wobčěmaj stronmaj', *περί* pak 'na wšitkich stronach'.

husto samón slowjanski lokativ dosahał. We starych slowjanskich rukopisach njeje dospołna stajnosć při naložowanju předložki: a móžno by přeco bylo, zo by so wuslédžilo, z kajkeje logiskeje přičiny su přeni pisaceljo předložku znajmjeńša druhdy wuwostajili. Za tym njech druzy Slowjenjo we začatkach swojeho pismowstwa pytaju; a z tym by so najskerje tež nam Serbam služba wopokazala. Tola kaž dolho ta wěc njeje powšitkownje přepytana, njesměmy my Serbjo njewidžec, zo naš lud we swojej přirodorostnej ryči lokativ jara husto **bjez** předložki 'we' naloži*): a my dyrbimy sebi po ryčenju našeho luda proprio Marte prawidła za našu pisansku ryč postajić. Tehodla chcu ja svoje nastupace nazhonjenja tudy zjawnosći přepodać, a hdy bych z tym tež ničeho dale njedocpil, hač zo by lěpši znajec ludoweje ryče tu wěc nowo a spodobnišo wobdželał.

§ 11. Moje wobkedžbowanja wo předložcy 'we' bychu něhdže tele byle:

§ 12. 1. a. Mjena sydlišćow (wsow a městow) njepripušeju předložki 'we': n. př. Budyšin (něm. Budissin, nětko Bautzen pis.), Kulow (Wittichenau), Kulowc (Keula), Wjelkow (Welka), Wjelkowy (Wölkau), Draždžany (Dresden), Lipsk (Leipzig), Spale (Spohla), Ždžary (Sährchen) — lokat. Budyšinje (in B.), Kulowje, Kulowcu, Wjelkowje, Wjelkowach, Draždžanach, Lipsku, Spaloch, Ždžerjoch.

b. Podobne lokativy druhich ryčach su n. př.: *Ивѣстѣ, Ἰσθμοῖ, Σφηκτοῖ, Πλαταιῶων, Ὀλυμπιαῶων, Ἀθήνησι* (nic Ἀθήνησι!), domi, Aegypti, Cypri, Carthagini (runjež we našich grammatikach zwjetša stejí, zo dyrbi so ablativ Carthagine naložec).

2. a. Hdyž Serb wurjaduje (ausnahmsweise) n. př. 'we Budyšinje' abo 'wo Kulowje' praji (tak zo akcent na mjenje měst-

*) Mój swak farał Imiš mi, jako z nim wo tymle nastawku ryčach, ze sameho swojeho wobkedžbowanja praješe, zo we Přisłowach 12, 25; 7, 82; 9, 9. a na wjele druhich městnach awjateho pisma samón lokativ (bjez předložki 'we') stejí. Na naš jednory lokativ je hižo před 30 lětami ruski profesor Nowikow pokazal we spisú: 'О важнѣйшихъ особенностяхъ лужицкихъ нарѣчій', Москва 1849, str. 120 sčc.

nišća leži, runjež hewak po serbskim wašnju akcent na předložku pada), ma ryčacy někajke napřecostajenje (oppositum) myslach, kaž: 'nic pak we Lubiju', 'nic pak wo Kamjencu'. Měla-li — štož tola cyle njemóžne njeje — tajka sada so hdy napisać, dyrbjala so předložka we twórbje we (nic 'wo') naložic.

b. Tón samy rozdžěl leži poprawom tež we grichiskim *Ἰσραήλ* a *ἐν Ἰσραήλ*, runjež wšak su Grichojo swój lokativ pomalu docyla pušćili.

3. a. Wosebje pohladnyč dyrbimy na sydlišća na -ecy a -icy: n. př. Koblícy, Jeńšecy; po Wojerowskim wurjekowanju Koblíce, Jenšecy: lokat. (Wojer.) Koblících, Jenšecach; a w hornjej stronje: Koblícy, Jeńšecy (cyle kaž nomin.).

b. Mjeno Łužicy (die Lausitz) ma Łužicach, dokož je nomin. singul. hinak tworjeny (Łužica, fem.: přir. deleka č. 5).

4. Hdyž adjektiv pódlá stejí, trjeba so jenož wukónčenje -ach: n. př. Nowe Poršicy — Nowych Poršicach.

5. a. Poznamjenjene wukónčenje -y (na prašenje 'hdže?') móže wot singulariskeho lokativa być, runjež je hewak cyle slowo plurale tantum: přir. moju serbsku 'Laut- und formenlehre' (Bautzen 1867) str. 58, č. 5.

b. Wukónčenje -y móže pak tež pluralej přislušc, a pad by potom sociativus bylo, kotryž we někotrych słowjanskich naryčach hišće na 'w (y)' wukhadža, runjež su druhe tudy feminalny wukónč -ami přiwzale: n. př. dub, m, slowo, n., — soci. duby, słowy; pozdžišo: dubami, słowami. Struktura sama pak so wujasni, hdyž přispomnu, zo so zastarsku n. př. praješe: 'Polem choditi, městem bydliči' atd., a zo Polak hišće džzensniši džeu rjeknje: 'Dniem i nocą' (wodnjo a nocy) atd.

§ 13. 1. a. Mjena krajow nje připušceju předložki 'we': n. př. Serby, Čechi, Němcy — lokat. Serbach, Čechach, Němcach ('Němcach služic, im Deutschen dienen'); Saksonskej, Bramborskej, = w Saskej, Pruskej; Würtemburskej, Braunschweigskej; Khejžorskej, nětko: Austriji abo Rakuskej; Serbijskej abo Serbiji.

b. Přir. *Μαραθώνι, Σαλαμίνι* (loc.), Aegypti.

2. a. Hdyž Serb wurjadnje předložku přistaji: n. př. 'we Čechach', ma někajke oppositum mysli, kaž: 'nic pak we Serbach'.

b. Tak rozdžěla so tež 'in *Ἐν Νιχαθῶνι. ἐν Σιλαμῖνι*, in Aegyptō' wot zapisanych lokativiskich twórbow (l. b.). Na všelakich městnach, hdžež něhdy *ἐν* (in) steješe, je po nowišim přepytanju rukopisow předložka so wotstroniła.

§ 14. 1. a. Předložka 'we' so njepřipušći při poznamjenju kajkeježkuliž městnoty (örtlichkeit): n. př. lěs, woda, hlōwa, — lokat. lěsu (im walde), wodže, hlōwje (Bud. wodži, hlōwi); njebjesach (im himmel; na njebju, auf der himmelshöhe: Bóh na njebju); přních knihach Mójzasowych (im ersten buche Mosis); sedmym stawje (im siebenten kapitel); bibliji (čítač), Božim słowje (čítač).

b. Přir. Hoc loco, qua parte, primo libro.

2. 'We' so jenož tehdy naloži, hdyž na so někajke napřecostajenje abo někajke nutřkabyće (drinsein) wučišće: n. př. we lěsu (a nic na zahrodže!); wón ma we hlōwje (er hat's im kopfe: nicht bloss im magen); we kerkach (in den sträuchern drin): to we knihach steji (im buche drin); we bibliji, we swjatym pismje (enthalten); we jeho pismje to steji (ist enthalten; we wěstym nastawku wjele njeje (in einem gewissen aufsatze ist nicht viel enthalten).

§ 15. 1. Pomjenowanja drasty njepřipušćeju předložki 'we': n. př. košli (im hemde), sukni, roperje (im männerrocke), klobucy (im hute), klobučku (im hütchen), kožuše, kholowach (in beinkleidern), škórnjach (in stiefeln), črijach abo stupnjach (in schuhen), rukajcach (in handschuhen); drjewjancach (in holzpantoffeln) khodžić; plašću (mantlu); mantilli.

2. Předložko 'we' so naloži, hdyž ma so napřecostajenje abo nutřkabyće wučišće: n. př. Hana njeběše we khapičcy (häubchen), ale we borče (brauthaube); knjez N. bě we roperje (nic we fraku); Jan je cyły we kožuše. (J. steckt ganz im pelze drin); we sukni bě myš (in dem rocke war eine maus).

§ 16. 1. Při abstraktnych městnotach kajkeježkuliž rodžiny (art) so 'we' njepřipušća, khiba zo je napřecostajenje poznamjenić abo nutřkabyće wuzběhnyč: n. př. wójnje (im kriege),

měrje (im frieden); něšto myslach měc (in gedanken); pódlá: na mysli měc; wón tam swojich myslach (in gedanken) sedžeše; b. we wójuje (in kriegszeiten); we swojim prawje byc (in seinem rechte); we Božej mocy ležec (in den letzten zügen); we wěčnym žiwjenju (im ewigen leben); we duchu a we prawdže (im geiste und in der wahrheit); we nadžiji žiwy byc (in der hoffnung leben); znjesce sebje we lubosci (vertraget euch in der liebe); we swojej wěrje zbožowny byc (in seinem glauben glücklich sein); we nadžiji na lěpše časy; we běhu časow (im laufe [verlaufe, wotběženje] der zeiten) je so to přeměnilo; we tej wěcy (we tym) ja ničeho njepraweho njewidžu (in der sache [darin] sehe ich nichts unrechtes); we tej fórmje (twórbje) ja to njerodžu (in dieser form mag ich das nicht); tudy dvě slowje we grammatiskej twórbje hromadu padatej (hier fallen zwei wörter in der grammatischen form zusammen), *Pf.*; we wulkej cylinje, we wulkim cyłku (im grossen ganzen), *Pf.*, = we wulkim cyłym; we spočatku (im anfang; *df.* we chopjenku: 1. Mójz. 1, 1): ale 'při počatku, při započatku' = am anfang, anfangs.

2. Daloko najwjetša wjetšina abstraktnych městnosćow žada po swojej přirodže přistajenje předložki 'we'.

§ 17. 1. a. Časowe městnoty njepřipušeju předložki 'we': n. př. zymje (im winter), lěće (im sommer; wot 'lěto' = lěće, lěco, sommer); nocy (des nachts: přir. § 20, 4 wodnujo); lěće 1812 (im jahre); lětomaj 1811 a 1812; přních lětach, přních měsacach, dnjach (in den ersten jahren, monaten, tagen); džesatym lěće; přním času (in der ersten zeit); tych, tamych časach (in diesen, in jenen zeiten); nětčišim času (in der gegenwart); poslednich tydženjach (in den letzten wochen); ale: poslednich njedželach = im letzten wochenbett.*)

b. Přir. Hieme, vere, tertio anno, χειμῶνος ὄρου, τῷ τρίτῳ ἔτει.

*) Slowo 'njedžela' poznamjenja tydžeń (woche) jenož tehdy, hdyž numerale pódlá stej: n. př. (tydžeń 1 woche) dvě njedželi (2 wochen, 14 tage), tři, štyri njedžele (3, 4 wochen), pjeć, šesc njedžel (5, 6 wochen), za sydom njedžel (in 7 wochen).

2. Nałożenje předložki 'we' poznamjenja někajke napřeco-stajenje: n. př. we třecím měsacu (a nic we druhim abo štwórtym!).

3. a. Wobjeće wěštoho cyleho časa (wěštoho hrona, pe-riody) — njech je zaúndzeny abo přichodny — wučišći so z předložku za: n. př. za moju mladosć tak njeběše (in meiner jugend war es nicht so: t. r. die ganze zeit über); tajkich wěcow ja za mlode (scil. lěta: z akcentom na 'za') slyšať nje-sym (in meiner [ganzen] jugend); ja cheyť wjedžeć, kajki sy ty za mlode byl (ich möchte wissen, wie du in deiner jugend gewesen bist); to je so za měsac wudžěfalo (das ist in einem monate fertig gestellt worden); za lěto budže to hotowe (in einem jahre); za krótki čas (in [nach] kurzer zeit); za jeho čas (zu seiner zeit); za naš čas ničó tajke bylo njeje (zu unseren lebzeiten); za njeboh džěda (zu den lebzeiten des grossvaters); za njeboćičkeho krala (unter der [ganzen] regierung des verstorbenen königs); za krala Jana běše tak (zur zeit königs Johann, unter könig Johann war es so); N. tu za cyle lěto byl njeje (N. ist das ganze jahr nicht dagewesen); za lěto zaso přińdu (in einem jahre, nach verlauf eines [ganzen] jahres); za měsac, za tydžeń, za dvě njedželi, za tři (štyri) njedžele, za pjec (šěsć atd.) njedžel (in einem monate [nach verlauf eines m.], in 8 tagen, in 14 tagen, in 3 (4) wochen, in 5 (6 u. s. w.) wochen).

b. Kóždy budže sebi nětko sam prajić, zo a čhodla je prawje, hdyž něchtó n. př. takle rjeknje: We swojej mladosći sym raz slyšať, zo — (in meiner jugend habe ich einmal gehört).

4. Lětoličba móže (př. č. 1. a.) so z genitivom wučišćeć: n. př. to bě lěta 1812.

5. a. Měsac dyrbi so z genitivom poznamjenić, hdyž so wo narodny měsac jedna: n. př. wulkeho rózka rodženy (im januar geboren); ja sym so měrcu (im märz) narodził. Hewak móže so, kaž pola lětoličby, po spodobanju genitiv abo lokativ brać (kotryž posledniši Wojerowscy Serbjo jenički nałožuju): n. př. to bě měrcu, měrcu; julija, juliju smy wulku wodu měli.

b. Přír. Τῇ τρίτῃ ἡμέρῃ třecím lěce, a θερός τε καὶ χειμῶνος, zymje a lěce.

c. Datum staji so do akkusativa: n. př. narozený 28. (wósomadwacety mërca (geboren den [am] 28. märz).

d. Hodžina (stunde) móže so z akkusativom wučišćeć: n. př. ja štwórtu hodžinu (vulgo štundu) zaso přińdu (in der vierten stunde, štwórtěj —).

6. a. 'Im frühling, im herbst' rěka nalěto, nazymu (akkus.): n. př. N. je nalěto wumrjel.

b. 'We' so přistaji, hdyž ma so nutřkabyće wučišćeć: n. př. we nalěcu (nic 'we nalětu': č. l. a.) a we nazymje su tež rjane dny (sind auch schöne tage enthalten).

7. a. 'Im vorigen jahre, vor jahre' rěka loni (za což so druhdy wopaki 'lonje' praji) abo loniše (a loniše) lěto (akk.).

b. 'In diesem jahre, heuer' je lětsa: t. j. lět-a si-a (anni hujus, dieses jahres); přír. džen-sa (heute). Adjektiv pak je lětuši (heurig).

c. 'Zu jahre, künftiges jahre' rěka klětu. Adjektiv je klětuši (nächstjährig).

d. Wčera (gestern) je genitiv: 'wječora' (přir. němske adverbialne morgen a wěcnik 'der morgen'). Jutře (morgen) je lokativ wěcnika 'jutro (morgen, ranje)'. Adjektivaj staj wčerawši a jutřiši. Za wčerawšim, za jutřišim: vorgestern, übermorgen.

8. a. 'Zu ostern, pfingsten, weihnachten' je jutry, swjatki, hody (akk.). Přińdžće na hody atd. rěka n.: Kommen Sie auf die Weihnachtsfeiertage u. s. w. (als gast); k jutram atd.: nach ostern u. s. w. hin (bliže k jutram). 'Zu weihnachten bekommen' je Božeho džěsća dostać. Bohate hody, reiches weihnachten. Hody měć, den abschied haben (bekommen): jutře změješ hody (beim fortschicken eines beim diebstahl betroffenen dienstboten).

b. 'Zu Johannis, Jakobi, Michaelis' rěka na Jana (na swjateho Jana), na Jakuba, na Michała.

§ 18. Druhdy dyrbi so předložka 'we' tehodla nałožić, zo by njejasnosť wuraza njenastała. Prawje je, hdyž so n. př. rjeknuje: Džěćo něšto rucy džerži (das kind hält etwas in der

hand), džěco něšto we rucy dzerži (das kind hat etwas in der hand); ale infinitiv rucy dzeržeć jeno 'die hände halten' abo 'die hände hinhalten' poznamjenja, jeli zo njeprajimy 'we rucy dzeržeć' (in der hand halten), při čimž pak so předložka jeno lóhcy (bjez doraza, ohne nachdruck) wunjese.

§ 19. Při napřecostajenjach dweju abo třoch předložkow dyrbi 'we' so pisac a so emfatiscy wuprajeć: n. př. we měsće, nic za městom; we lěsu, nic před lěsom abo pod lěsom.

Tole 'we' runa so dospólnje němskemu in we antithesach. Hewak pak je naše 'we' po swojej mocy něšto sylniše, něhdže tak wjele kaž 'in — darin' poznamjenjejo.

§ 20. 1. Twórba 'wo' je po mocy něšto sylniša, hač twórba 'we', a wotpowjeda něhdže němskemu 'innen — drin'. *Tole 'wo' ma stajnje akcent.*

2. Twórba 'wo' so naložuje a při tajkich předmjetach, kiž bližše wobzankowanje wučišćuja: kajkež su dom, dwór, sudobje a domjaca nadoba; a

b. we tajkich padach, hdžež chce ryčacy bližše wobzankjenje poznamjenić:

n. př. a. wo domje (innen im hause); wo dworje; wo wsy (innen im dorfe, im bereiche des dorfes; runjež Němc jednorišo abo mjenje dospólnje 'im dorfe' praji); mjaso je hižo wo hornyku, wó škli (schon im topfe, in der schüssel untergebracht); drasta je wo khamorje (die kleider sind im schranke eingeschlossen); žona něšto wo šórcuše njese (die frau bringt etwas in die schürze eingewickelt). Wo Božim mjenje (in Gottes namen) je něhdže tak wjele kaž 'wot Božeho mjena wobdawany, zakitany': n. př. džiće wo Božim mjenje.

3. Hdžež je tajke 'wo' po přirodže wěcy nuzne, tam dyrbi so twórba 'wo' tež při pisanju naložec. A tak dha dyrbimy n. př. tele tři twórby tež při pisanju rozdžělec: a. lokat. dworje (jednorje: im hofe); b. we dworje (im hofe drin: im hofe); a c. wo dworje (innen im hofe, im verschlusse des hofes).

4. Adverbialne wodnjo (bei tage, *εν ήμέρα*) je tak wjele kaž 'wo dnje' abo 'wo dnju' (den tag umfassend, den tag über; přir. *єль дѣно, єль дѣно*; přir. tež *дѣноє и нощноє*, p. dniem i nocą, = wodnjo a nocy). Łaćanske diu (wodnjo, interdiu)

je jednory lokativ. Łaćanske interdiu a interdius zda so mi akkusativus singularis & pluralis być: inter diem, inter dies (während der tageszeit).

5. Adverbialne wóžni (in der [ganzen] erntezeit) je 'wo žni' (wot zastarjeneho nominativa 'žeń', wot kotrehož mamy pluraliski wuraz žně, 'die ernte'). Za 'in der ernte' praji so 'wó žnjoch'; při napřecostajenju 'we žnjach'.

6. a. Adverbialne wójstwje (innen in der stube) rěkaše něhdy 'wo istwje' (a nominativ bě 'istwá', z akcentom na poslednjem). Při napřecostajenjach rjeknje so 'we stwě': n. př. we komorje, nic we stwě.

b. Pójstwje (t. j. po istwje) poznamjenja 'längs der stube hin, in der stube auf und ab'. Pójstwje khodzić wotpowjeda němskemu 'im zimmer auf und ab gehen' (za čož so njehodži 'horje a dele' prajić; přetož to by tak wjele kaž 'hinauf und herunter' było!).

7. Wosrjedž, wosrjedža, rěka poprawom 'genau in der mitte': n. př. muž wosrjedža štomow dze (der mann geht genau in der mitte der bäume [der allee]): ale 'muž srjedž štomow khodži' = 'zwischen den bäumen'; srjedž jězora (mitten auf dem see): wosrjedž jězora (in der mitte des sees). Duž so tež rjeknje: Srjedž běleho dnja (nic: wosrjedž b. d.), 'mitten am tage, am hellen lichten tage' (při čimž nichtó na samu srjedžiznu dnja, na čiste połodnjo, njepomysli). Srědnik steji srjedž Boha a čłowjekow (der mittler steht zwischen Gott und den menschen).

8. Woprawdže (in der wahrheit, prawda, enthalten) wotpowjeda němskemu wirklich. Přirunaj woprawdžity a nawoprawski (= nawoprawdski) wirklich, ächt.

§ 21. Wobzanknimy dotalne přepytowanje z tymile wobhladowanjemi.

1. Lokativ praji, zo a. na tym a tym měsće (an der und der stelle) abo b. při tym a tym času (zu der und der zeit) něšto je, něšto so čini. Přidata předložka pak tu městnotu (tón čas) logiscy wobmjezuje a přcz to logiscy wuzběhnje, druhu městnotu (druhi čas) wuraznje wuzankuju. Hdyž chcemy potajkim tak wjele rjec, kaž 'tam a tam (dort und dort)' abo

'tehdy a tehdy (da und da = zu der und der zeit)': we tajkich padach dyrbymy samón lokativ naložec; hdyž pak měnimy 'we mjezach wěsteho městna abo wěsteho časa (in den grenzen eines gewissen ortes oder einer gewissen zeit)', tehdy dyrbymy lokativej předložku 'we' předpósłac: za kotruž pak sylniše 'wo' zastupi, hdyž ma so bližše wobzanknjenje poznamjenic.

2. Štóz lěpje němski hač serbski rozymi, móže sebi tu wěc tež takle wujasnić: a. (lokat.) lěsu = an dem orte, welcher wald ist; knihach = an dem orte, welcher buch ist; lěće = an dem orte, der in der gestalt von zeit vorhanden ist; b. (z předl.) we lěsu = in dem orte, welcher wald ist; wo lěsu = in der mitte des ortes (eingeschlossen von dem orte), welcher wald ist, atd.

§ 22. 1. Předložka 'we' je so něhdy na prašenje 'do-hdže (wohin)?' tež z akkusativom zjednočata a tak wjele kaž 'do' rěkała: n. př. we lěs, 'do lěsa'. Přir. lačanske in c. akk. a grich. εις (pódla *iv*).

2. a. Pola druhich Slowjanow so 'w' hišće džensa tak naložuje. My Serbjo mamy někotre akkusativiske struktury, hdžež móhla předložka 'we' wupadnyla byc: n. př. slónčko Boži doměk dže*) (die sonne geht nach [zu] gottes liebem hause: sie geht unter); dži swoju stronu (geh' deiner wege: mache, dass du fortkommst!); dobo (abo nadobo, zugleich); Bože mje khodžce (gehen Sie in Gottes namen: Gott geleite Sie). Hdy bě pak we tychle wurazach předložka 'we' so hdy naložala a přitym tak wjele kaž nutř rěkała byla: kak budžeše tak wažne, logiscy tak nuzne słowo — a wosebje hdyž džě Serb akcent na předložku před wěcnikom kładže — kaž njebytně (unwesentlich) wupadnyć móhlo? Čitař wě, zo Homeriskej ryči hišće samón akkusativ nastajenje činjenje dohdže (die richtung der handlung wohin) poznamjenja; a mi chce so zdać, zo je we podatych wurazach so pola nas tajki starozastarski akkusativ zakhował, kajkiž so pola Homera z verbami hibanja zjednoća.

*) Zo su stari Slowjenjo 'Boži dom' na wječornej stronje pytali, wučiči nas tež ta wobatejnosć, zo su naše starozastarske hrodžišća (schanzen) — slóncoweho kulta dla! — wšitke na wječor wotowrjene.

b. Zo pak je to akkusativ nastajenja do-hdže, za to nam jasnje swědči lačanske domum ire, kotrež — kaž naše dom hić — tak wjele poznamjenja kaž 'nach hause gehen', a nic tak wjele kaž 'in das haus gehen'. Štóz chce 'in das haus gehen' wucišćec, dyrbi in domum (in meam domum) ire prajic: do doma (do domu) hić, abo, po staršim wašnju: we dom. Dokelž pak so we žanym podatych příkladow wo wobprijěće nutř (um den begriff hinein) njejedna, ale jenož wo wobprijěće 'do-hdže' (um den begriff 'wohin?'), kotryž móže so po wěstej měrje tež z předložku 'k' wotedać (n. př. k nam, k nam, k domej): tehodla je logiska njemóžnota, zo by so tudy hdy někajka předložka (kaž 'we') naložowala byla; a tehodla dha so tudy (kaž ja zhromadnje jeno mało do wuwostajenjow wěrju) wo žanym wuwostajenju ryćec njehodži.

c. Kajka twórba pak (zo so tež za tym woprašamy, je domój abo domoj? 'Domój' — (nach hause) — je dativ, kotryž dospolnje lačanskemu domu-i wotpowjeda (bjez-tym-zo je naš nětčiši dativ domej na hinaše wašnje wudžělany), a kotrehož struktura so nam wujasni, hdyž n. př. na wuraz 'nanej dać' pomyslimy.

d. Što je potom hišće doma abo domach? 'Domach' (zu hause) je zjawuje lokativus pluralis (přir. *ἐν δώμασι Κίρκης*). A 'doma' je, kaž so mi zda, lokativus singularis, kotryž je (wot stareho nominativa 'dama-s' wutworjeny) něhdy dama-i — doma-i — doma-ĩ rěkał a naposledku swoje wukónćenje dospolnje zhubił, bjez-tym-zo je we lačanskim a grichiskim wukónćenje 'i' so zdžeržalo: Domo-i (3 sylb.) — domoi (2 sylb.) — domi; *οἶκο-ι* (3 sylb., proparoxyt.) — *οἶκοι*. Přir. wonka, wonkach; nutřka, nutřkach; horjekach (wot starych nominativow 'wonko, nutřko, horjeko').

3. Stare słowo doba rěka pola druhich Słowjanow tak wjele kaž 'čas (zeit)'. Stary akkusativ bě něhdy dobong (dobung), kotryž je so we našim adverbialnym wurazu na dobo příkrótsil (runjež teho Wojerowski Serb njeznaje). Tónle akkusativ pak móžemy sebi z tymle přeložkom wujasnić: 'In tempus, τίς χρόνος, auf dieselbe zeit'.

4. Runje tajki akkusativ čitamy Haupt-Smolerjowych Pěsn. I. 184, 2: Staj wutrobu swěru (stelle das herz auf die treue: vertraue mir).

§ 23. Z předložku 'w' so někotrych slowjanskich naryčach tež verba composita tworja, kotrež dyrbymy my z adverbium 'nutř (hinein, ein-)' wobpisowac: n. př. (we-dati) w-dati (nutř dać, hineingeben). Pola nas su tajke zestajeńki z předložku 'we' něhdy tež byle, kaž nam tele dekompositne twórby swědča: *na-we-dać abo (nětko) na-w-dać, (při-we-dać) při-w-dać, za-w-dać, za-w-dank, za-w-dawk (hdžež my nawoprawske 'w' wurjeknjemy: a nic 'f'). Dokelž pak akcent zastarsku tudy so njeje na předložku kladl, ale na słowjeso (n. př. we-dati): přez to je so 'we' na kónsonantiske 'w' přikrótsiło, kotrež je potom před druhim kónsonantom woněmiło (§ 7) a přez to kompositum wotstroniło. Hdyž pak my tajkichle verbalnych kompositow wjacj nimamy, a hdyž naš lud žaneho 'w' před kónsonantom njewurjeknje, njemóže namjetowane słowo wliw (einfluss) so pola nas domjace sčinić: kotrehož pak my na to zbože*) tež njetrjebamy, dokelž mamy sami dobry a dosahacy wuraz: Za móžnosć (cinwirkung, einfluss).

§ 24. 1. a. Wot prjedy zapisaneho korjenja ãm (§ 1) wukhadža tež genitiviska předložka *au (čč. 'ou, u', r. 'u'), 'bei (franc. chez)', kotraž delnjolužiscy hu rěka, a pola nas wu, runjež je 'wu' so z hornjolužiskeje ryče nimale cyle zhubiło: n. př. dl. hu šejca (ein schuhmacher, pola šewca), hu młynikojc bei müller's; hu nas (chez nous); wokoło Wojerec a Mužakowa jenož te tři wurazy (z akcentom na předložcy): Wu nas, wu was, wu nich (bei uns, bei euch, bei ihnen zu hause).

b. Za 'wu' prajimy a pisamy my pola, 'bei': n. př. pola krawca (beim schneider), pola Mlynkec, Šewcec, Wićazec (bei Müller's, Schuster's, Lehmann's); pola Němcow, pola Serbow, pola Slowjanow. Někotři tudy při rjeknjeja; ale to je wopaki; přir.: Jan pola mje bydli (J. wohnt bei mir: in meinem hause);

*) 'Na to zbože (zum glück)': čehodla Serb tudy pronomen 'to' přistajuje? To zrozumi čitar z laćanskeho 'haec fortuna' = 'fortuna hujus rei (in hac re)'.

a: Jan při mni bydli (J. wohnt gleich neben mir, in meiner unmittelbaren nähe); wuj je pola mje (der vetter ist bei mir im hause): wuj je při mni (bei mir im zimmer).

2. We slowjesnych zestajeňkach je předložka 'wu' so tež pola nas zakhowała, poznamjenjejo, zo je verbalne činjenje dokonjane: n. př. wuhojić, hugojiš, fertig kuriren.

3. a. Cyle hinašeho pokhoda je ta verbaliska předložka wu, 'aus-, ver-', kotraž po Budysku 'wó' klinči, a we wjetšinje slowjanskich ryčow 'wy': n. př. wuhnać (B. wónač), aus-, weg-, vertreiben. Tute 'wu' zwisuje z adverbium *wun = won (hinaus, ~~aus~~), kaž nam naše (Wojerowske) slowo wum-pjer-a (ausschlag, friesel) pokazuje.

b. Z korjenjom 'wun' (won) je so tež žiwjoł ji zjednočil (wun-ji, 'won hić'), a z tejele zestajeňki ('wun-ji — wuji') stej so twórbje 'wó' a 'wy' zrozwiwalój, a to po tych samych prawidlach, přez kotrež su někotre lužiskoserbske słowa trojaku podobu dostale: n. př. mois a bait (pola limborskich Serbow) — myš a być (po Lubijsku), móš a bóć (po Budysku), muš a buć (po Wojerowsku).

§ 25. Bjez podatymi příkladami su jeno tři wote mnje wudželanec (kotrež sym přez *Pf.* poznamjenil). Wšitke druge maju, tež hdyž su wyššeho wobprijěca, ludowu autoritu za sebje; a wažniše tych samych sym potom prjedy zapisanja hišće z intelligentnym člowjekom burskeho stawa rozpomnił: tak zo směm so nadzijeć, zo nihdže ničo 'činjene' njeje, ale zo je wšitke narodne.

*

Ja dokónčam z tej próstwu, zo bychy naši serbscy a druzy slowjanscy pisaceljo, lokativ a předložku 'we', jeli zo a kaž daloko je to móžno, z putow morweho mechanisma wumóhli.

Přispomnjenje redaktora. Tutón wědomostny a wjele powučny nastawk sym džakownje přijal, tola dyrbju nětko moje w někotrych wěcach hinaše měnjenje tudy zjewić.

Z wysoko česćenym spisačelom džeržu za wěste, zo je lokativ bjez předložki w našej serbsčínje poruno druhim slowjanskim ryčam něhdy woprawdže byl. Pozdžišo pak (n. př. w čěščinje

bižo w 13. stotku) je so předložka přistajala — khiba z wuwzaćom wěstych adverbioŭ — runje tak kaž je pozdžišo čisty instrumental bjez předložki so zhubil. Hišće pozdžišo je so potom předložka 'w' we wuprajenju zanjechala po podobnosći zanjechanja při drubich slowach: Wbobow (Ubogow, Uebigau), pozdžišo a nětko: Bohow; wzać, wšón, nětko: zač, šón atd. Tajke w běhu časa nastupowace přeměnenje abo přehinačenje ryče pokazuja nam tež druhe zynki; tehodla je tónle nahlad wo pozdžišim zanjechanju předložki móžny.

Na stronje 104 (a 105) podate „tři wotmolwjenja“ za lokativ bjez předložki njejsu mje přepokazale. Přetož přeni pad (Ostritzu město: w Ostritzu) hodži so runje tak z pozdžišo zwučeneho zanjechanja we wuprajenju wukladować. Zo so w druhim padže njewotmolwja: we nim, we nich, ale: „tam“, nježada bišće přiwzaće adverbialiskeho pada bjez předložki; wšak so tež w druhich ryčach, kiž tehorunja tajkeho lokativa nimaja, podobnje praji, n. př. němacy: dort, da; francózscy: y (t. j. ibi), kaž: il y est, bdyž so praša: est-il au jardin? Třeći pad nastupa woprawdžite adverbie, kotraž hewak bižo zwjetša bjez předložki pisamy.

Za byće abo tola pobytće zanjechaneho „w“ ryči, zo nimamy čiste lokativy, kiž bychu podobne byle starostłowjanskim: jena, jej, jeju, jich, ale prajimy a pišemy: njom (nim), njej, njeju, nich, t. r. w njom (w nim), w njej, w nich. Tehorunja ryči za to, hdyž so njemóže, n. př. prajic: wón bydli way, ale dyrbi so rjec: we way (abo: wo way). Duž njesně so pisać: wón bydli mšće, ale: w mšće (kaž: we way). Snadž nadeńdu so bišće druhe doklady.

Dale njespóznamam wšelakosć wuznama (bedeutung) absolutneho lokativa (abo lokativa z „w“) a předložkow „we“ a „wo“ (za: we), kotraž posledniša so w § 20 rozestaja. Po mojim ryčnym čuću maja te tři wšelakosće jenajki wuznam w ryči a w dotalnych pismach, runje kaž so po wšelakim dialektće (podryči) „e“ abo „o“ při předložkach „z (cum sociat.), wot, wob, nad, pod, před, přez, mjez (bjez), roz- so slyši a piše: ze sotru, zo mnu; wote mše, woto mše (wotamše); wobelhać, wobolhać; nade mnu, nado mnu atd. Wo tym prawidla za pisansku ryč postajeć (přir. str. 118), zda so mi njemóžne.

Z cyła pak, byrnje tež moje dotalne wuprajenja so za dosahace njepřidale, hłosuju přećiwo pisanju zastarskeho absolutneho lokativa w něčičej serbsčinje, dokaž njedziwajo na 300lětno wašnje pisanja — by z tym jasnosć abo zrozumliwosć našeje napisaneje abo čišćaneje ryče žalostnje wjele čerpila, byrnje so w ryčanej to „w“ njeslyšalo. Wšak my Serbja tajkeje jasnosće dla zdobnje wjacore njewuprajane pismiki pisamy, słowo

wot slowa wotdžělujemy atd. Nic jeno mnohe pady we sklonjowanju, kaž so na str. 113 praji, maju jenajki wukónc, ale sklonjowanske pady su tež jenajke z druhimi ryčnymi twórbami, n. př. rucy = rucy (dual) a w rucy (bl. borjeka), ryči = wón ryči a w ryči, myslach = ja myslach a w myslach, mjenje = w mjenje a mjenje (adverb.) atd.

Duž je moja rada: wostańmy při dotalnym wašnju pisanja, kaž słownik a nowiše ryčnicy to postajeja. Naše małe pišmowstwo njeznjese lobey tajke wulke přeměnenje! Sym so z wysoko čescenym a lubowanym spisačelom a z druhimi na porjedženjach ryče a pisma rad wobdžělil a porjedženja na katholskej serbskej stronje tež za lud sobu přewjedl, tola tudy wospjetuju při wšej swojej porjedžeřskej naturje, štož A. Shaftesbury praji: All change is on evil in itself, which is not to be admitted, but for evident advantage.

T u p e w o w c y .

Wot prof. Dr. *Pfula*.

Ze žabjacych poslešćow (froschlaich), kotrež nalěto na hatach pluwac widžimy, wulahnu so we wodže małke, na kulčički abo hłowički podobne zwěrjatka z mólitaničkej wopušku, kotrež za krótki čas 4 nózki dostanu a so do žabičkow přewobróa, při čimž wopuška wotpadnje. Tymle zwěrjatkam, kotrež dha zwoprédka móh-rjec ničo dale njejsu hač kulka abo hłowčka, so we Wojerowskich stronach hłowace (delnjołuž. głowace) praji; a mjeno 'hłowac' so lóhko zrozumi: přetož hłowac je zjawnje tak wjele kaž hłowate, ze sameje hlowy wobstajace zwěrjatko (kopftier). Ale wokoło Budyšina rěka so tym zwěrjatkam wowcy abo wowcki; a přičina tehole pomjenowanja je mi wjele hłowulamanja načiniła: přetož runjež sym něhdy jako hólčk sebi někotreho zakrasnjeneho hłowaca wobhladał, kaž tehdy tež rady do wowčěrnyje khodžach; dha tola ženje žaneho hłowaca z wołmu nadejšoł njejsym: a zo bych so hłowace hdy do jehnjatkow (wowckow) abo wowcow přewobróciłe, wo tym ani darwinismus njepowjeda, kaž wot přecela Rostoka z poľnej wěstotu wěm. Što duž? Na to zbože mi připadže, zo, jako bě w mojich džěcacych lětach něhdy

nan*) wot wěstych skočacych wikow domój přijěchal a čłowjeka z howjadom sobu přiwjedł, wowka mi, kiž wo tym podawku ničeho dótkněl njeběch, tu wěc takle wozjewi: „Nan jo štyri ‘wowu’ sobu tšiwjez“ (štož po jeje Wojerowskej ryči tak wjele rěkaše kaž „Nan je štyri ‘wowy’ sobu přiwjedł“). Při tych słowach so ja hižo wjeselach, zo změjemy nětko (jako něšto cyle nowe!) štyri ‘woły’, a po spodźiwanym woprašěnjju: „Štyri ‘wowu’?“ chcych hižo won do hrodźe lećeć, jako wowka tak dale ryčeše: „Nó haj! Jenu ‘wowu’ ma nan; jenu kón; jenu cuzy muž; jenu nowa kruwa: to su štyri ‘wowu!’“ Tehdy (1830?) mi hišće žadyn čłowjek přeradził njebě, zo so serbske ‘l’ kaž ‘w’ wupraja, a hišće mjenje tehdy wjedzach, zo ja w lěće 1848 w II. zešiwku mačičneho Časopisa ‘serbski prawopis’ wudam, po kotrymž budžetej ‘woł’ a ‘hłowa’ so za wóčko khětro rozdzěleć; ale to začuće bě z tamych časow mi zawostalo, zo wurjeknjenej sylbje ‘wow’ njeje wěra, a zo so přichodnje njesměm wjacj wot njeje zjebać dać.

Tole dha mi při přepytowanju mjena ‘tupych wowckow’ zbožownje zaso do mysli přińdže, a ja so prašach, hač ‘(tupa) wowca’ njemóhla z hłowačom (wowačom) identiska być. Přitým so bórzy dohladach, zo su Serbjo hornich stronow Wojerowskeho ‘hłowaća’ něhdy hłow-ica abo hłowca a tež tupeho hłowca (kopfthier, stumpfes kopfthier) mjenowali, a zo je pozdžišo plural ‘hłowicy — hłowcy’ po klinku z tamymi ‘wowicami’ bromadu padnył, kotrymž nětčiša serbska ryč ‘wowcy’ rěka. Dokelž pak su žaborodne ‘wowcy’ jara małe, počachu ludžo jim tež ‘wowcki’ prajić (kaž wolmunošćkam). Pisac dyrbimy tón wuraz tak: Hłowcy, hłowcki (tupe hl.); singular: hłowc, hłowck (tupy hl.).

Němcy to zwěrjatko kaulquappe mjenuja. To by serbscy po słowje ‘kulihłowc’ rěkało; přetož ‘kaule’ je naše słowo ‘kula’, a ‘quapp-e (kwap)’ je to same štož (kopp) kopf. Łužiscy Němcy najbóle kaulfrosch praja.

*) Mój nan bě Budyski měšćan a wobsedźer měšćanskeho kubla (stadtgut, stadtvorwerk, förbark) pola Přišec.

Tri Seilerjowe pèsnje.

Podawa prof. Dr. Pful.

We zběrkach njeboh fararja Jakuba w Budyšinje († 1854) — kiž su nětko w rukach knjeza fararja Jakuba w Njeswa-
 ěidle — namakatej so bjez druhimi dvě papjerje, na kotrymajž
 tři z najstaršich Seilerjowych spěwow steja. Prěnja teju pa-
 pjerow (we 4°) wobjima postrowjenje něhdušich sobustawow
 Lipsčanskeho serbskeho předařskeho towarstwa při swjećenju
 dopomnjeńskeho swjedženja w Budyšinje 13. aug. 1828; na
 druhej tameju papjerow (8°) čitatej so 'Dvě nowej serbskej
 pèsničcy', bjez lětoličby a pomjenowanja čišćenje snadzi z lěta
 1829. Na poznamjenjenej prěnje papjerje je njeboh Jakub
 přispomnil, zo je spisačel pèsnje student Seileř; na kóncu
 druheje je wón jednorje Seileř podpisał. Naspomnjena prěnja
 pèsč njech je tudy jako editio princeps (hač na ponowjeny
 prawopis) njeprěměnjena z nowa woteišćana. Při tym nam
 Jakubowe (wote mnje in parenthesi podate) přispomjenje za
 to rukuje, zo su te pèsnje Seilerjowe.

I. Wobpřijeće prěnjeje papjery je tole:

Tym wosebne čescenym *něhdy sobustawam* předařskeho
 towarstwa w Lipsku, jako so tehosameho na 13tym žnjeń-
 skeho m. 1828 přez wosebny swjedzeń dopomnichu,
 podate wot tych něčějšich sobustawow. (Spisał student Seileř.)

Lipsku, z Tauchnitzowymi Pismikami.

Witane třikróć witane na swětlo lužiskich honach,
 Kiž ty we Budyšinje
 Přecelow serbowstwa nadobnu pychu widžiš na horje
 Skalojtej skhadžować so,
 Zeždženych wokošć so a bratske ruki sej dawać —
 Postrow a powitaj jich
 Lubje za nas, kiž wočam smy dalocy, z wutrobu blizcy;
 Njebjeske woko! jim sćel
 Radosće pruhi do khelucha z módreje twerdžizny dele,
 Radosć my přejemy jim.
 Zbožo či, swjećený dujo, ty džensniši, na kotrymž zwjazki
 Sluba něhdušeho

Mlodoje so wobnowjejo so zelenja, překrasnja džensa,
 Zbožo, či swječeny dnjo!
 Lužiska zemja, ty dotalne wješele bydlo tych Serbow,
 Na popjeť woprochnjenych
 Založerjow toh' rjaneho towařstwa dyrbiš ty spłodzić
 Zróstny, zeleny dub;
 Z korjenjom duba třilopješkate tež zeleňčko stowařš,
 Po nim zo wilo so by
 K halozam horje a z njezwjadnej pychu jón wobzelenjalo;
 Žiwy budž wopomaik jim!
 Ale, ty zwjeselna přitomnosť, štoha do přichoda woko
 Njeseš, što widžeć nam daš?
 Zerničkam nimo so wjeze přichod, kaž zejhrawa nimo
 Kupy hdy po žolmach lodž.
 Zbožo či, Lužica wótens; widžimy, widžimy přichod,
 Krasny so wotkrywa nam.
 Hora ty skalna, kiž ty ze zwólniwym ramjenjom njeseš
 Towaršnu, zbratřenu móc,
 Njesmjertne swědčenje swědč, tak dolho hač Lužica w klinje,
 Budyšin wočach će ma,
 Nětčišim, přindžiwym swědč ty narodam, zo je so džensa
 Narodžil krasniši džeň
 Na twójim čole za serbstwo; wón skhadža na różowych zerjach —
 Na mlodych zerjach tu je!
 Njesmjertne mjeno či, Lužica, zejhrawa na jeho křidlach,
 K njebu twój sowjeť je stpil.
 Žiwjenje wocuča, móc so zeleni, zakčěwa blychčo,
 Bórzy tež zmahuja so
 Plody labozne dele sčezzenych halozow k zemi.
 Zabyty wožiwił je,
 Haj! a so zraduje, zo budže wěncy zaslužbje dawać —
 Na serbskich skrónjach b'dže wěnc.
 Dostojne hona, wy budžeće powjedać zahždžene časy!
 Přitomnosť, přichodže, slyš!
 Susodne zemje hlós budžeja slyšeć a mačerje džowki
 Sotru, kiž zabyta bě,
 Sotru, hdyž wječorne wěťiki wubudža řečniwy topoł,
 Šeptaja z lisćemi krju.
 A hdyž slónce wot zahhdženja na swječenu rolu
 Posčela posledni blychč,
 Wopomniki hač nanajkrasniše pozłočěć budže,
 Wóteny kiž stajil je kraj!

II. a III. Na druhej naspomnjeneju papjerow so tole čita:

Dwé noweje serbskej pėsničcy.

To stej: 1. Sym Serbow serbske holičo, a 2. Zezady hunow w zahrodzi. Wobě je k. Smoleř w Pėsničkach hižo wozjewił. Prěnja je po slowje kaž tudy, jeno stej: wo wetu, město na přemo. Při druhej so praji, so je hlós kaž: Přijěl je z Mišna, abo: Tam we tym hrodze Dreždžanskim, kotraž pėsnička w Smolerjowych njesteji. Variant je jenož strofa 14: plesaku m. wósaku (recte lysaku) a 15: wot zloteho m. wot slěbora. Skónčnje je pola Smolerja wuwostajena skónčna strofa 18: K nam ducy wróco přikhadžej, zo staršej tež će znajetej.

Hodzijski serbski rukopis ze spočatka 18. lětstotka.

Podat M. Hórník.

Na farje w Hodziju khowa so interfoliowany exemplar cyrkwinskeje knihi „Vollständiges Kirckenbuch, Leipzig, 1697“, w kotrejž so na serbski přeložene namakaja: epistle a ewangelie na njedzele a swjate dny, historija čěrpenja a smjerće našeho Knjeza po štyrjoch čćenikach, wo jeho horjestaću, historija wo wutupjenju Jerusalema (na titlu: die erbärmliche Zerstörung), maly katechismus M. Luthera, z wukładom a bjez njeho, „fragstuki“ za kommunikandow, mandželske wašnje abo poručenje (eheordnung) z mandatom.

Rukopis je wot třoch wšelakich rukow: prěnja piše hač do epistle na s. Handrija inclus., druha najmjenje zapisowaca wottam hač do spomnjenja wo wobješenju Judašu w historii čěrpenja, zbytk je wot třećeje, kotraž je prěnej podobna.

Tuta kniha je, kaž lětoličba na descy swědči, 1701 zwjazana. Hłowny pisar a přeložer je, kaž z hodzijskeje khróniki spóznavamy, Mag. Jan Khrystof Wićaz (Lehmann), rodž. z města Komorowa (njeprajmy z wudmom Zteho!), kiž bě wot januara 1697 do 16. decembra 1731 tam farar a pilny spisowar. Jeho

rukopisne džělo je dale wjedl jeho syn, tež w Komorowie ro-dženy, Mag. Jan Khrystof Wićaz, kiž bě wot l. 1719 substitut swojeho nana. Třeci pomocnik je pak diakonus Tobias Praetorius (wumrje 1707) abo Bosćij Bohuměr Praetorius, rodženy z Wjelećina, kiž přenišeho jako swojeho wuja 1696—1704 zastupowaše. Snadž hodži so z matrikow abo druhich pismow tole hišće dowujasnić.

Dokelž běchu serbske evangelske knihi, kotrež so w na-šim rukopisu namakaja, z wjetšeho džěla hižo w čišću wu-date, kaž katechismus 1693, perikopy 1695, agenda 1696 a skónčnje Frencełowy nowy testament 1706, njejsu někotre z nich najskerje přenjeno Mag. Wićaza dosć spokojile a je cyły ruko-pisny přeložk zawěšće w přenich lětach 18. lětstotka doko-njany byl.

Hdyž ma rukopis tajku starobu, zaslužuje, zo jón po dospołnym přečitanju w Časopisu wopisujemy a rozpominamy.

Prawopis je we wšěch džělbach rukopisa z jeneje šule a khablaty, wosebje we woznamjenjenju zynkow ě, y, c (piše so z a tež c), č, ć, dž, š, ž. Wěstu potřebnosć krótkopisa widžu w tym, zo so „ž“ nimale wšudže tež za „š“ naložuje a zo so piše řj, přj, nic řčj, přčj.

Podryč je tehorunja we wšěch džělbach ta sama, mje-nujcy komorowska (po ródnišću Wićaza) z přiměškom budy-šinskeje (knihowa, po bydlišću Wićaza) a snadž wjelećinskeje (po druhim Praetoriu). Komorowske abo namězne zynkosłowne a grammatiske wosebitosće, kaž so ze slědowacych příkladow tež bjez jich zřadowanja widži, su tajke: chwalić; stawić; spušćać, činjaše, zjawuje so, zač = zeć, žnjec, dźeržać, Šćapan, horničařski, zjabać, jahnjo, labija; dativ na -ewi: synewi, k padewi, Mozasewi (pódla Mojzes); to žiwjeni = žiwjenje; genit. femin. čěmności, žiwnosći, zawisći; w Arabia, w Israel, w tom jastwi, w našich wutrobach; na rukoma, na swoji rucy; plur. masc. posłucharjowje, kralowje, swědkowjo, pohanowjo; plur. fem. wšelake ryći; nejmlódši, nejwyšši pódla naj-; bólej, lóžej, wjacej, wyšej, najlěpjej, najhlubjej; chtó, ke mnje, nama, k nima, bjez nima, či (žonskej) synuštej so, sweho lubeho wótca, budu być, budu hić; wordowac; evangelistowje pišu; sedžucy,

priducy, wolajuicy; zahinué; mój swje slyšalaj, swje tebje pytali; dajće nam přeč položiť = položny; přečiwo njeho; twojeho dla; džice po wšem swěće.

Słowa, kiž so spomnjenja hódne zdadža, su z wěstosću wucitane (zwjetša wjacy króć přikhadžace), tele:

Bóhwjeršin, Bobawjeršna atd.

Cować = cować, so stać; cejchi budža so cować.

čerpiwny, mitleidig.

Dokelajž = dokelž.

domacy hospodar = domjacy; žadyn wotroček ani domjacy = frejny (freier).

dosal = dotal: hač dosal.

drebički, zbytno dr.

Dreždžany.

drob wosypać = d. wusypać.

dupa, Döhle; do jeneje dupy.

džata: suknja bě džata.

Ešće = hišće.

erbstwo = herbstwo: e. přez tón wustawk (Gejeß).

Gzec, Gejeß, ale zakon Testament.

Halza = haloza.

hejchlař = tajeno.

hejowane wowcy, Schlachthause.

hluchi; plur. hluchi slyša.

hnydom.

hora; njedajće slóncó za boru hić.

Jak: tak jak = jako.

jelizo = jelizo.

jinak = hinak.

jinaki = hinajki.

Kamjenica = skała.

khablic = khablać.

khostać, štäupen.

kodobosć (koju dobosć? što wě kajku dobosć: kodobo? wie viel Uhr? praji so w Lutach) wozjeiten, wozhin; njebiesa k. tež běchu, II. Pětr. 3, 5; jako k. před wjele lětami, Mal. 3, 4; jako wón k. ryčal je.

kromja, kremi, außer: kr. žo, es sei denn, daß; ž. B. kromi žo ja njewidžu: hinak njemóhli kromja z hlodom dobyć. Bergl. böhm. kromč, poln. krom atd.

křipanje a wujowanje = wuče, kwič, Mantel; purpurowy k.

Lijawica = lijenca.

Mandželić so, jich chelichen.

mićiwosć, Langmüthigkeit.

mjod = mēd.

mordlic so = modlic so (dwójey).

mordly = mortwy; mordli stawaju.

mróčala = mrócel; we mróčalach.

mulowe drjewo, Maulbeerbaum.

Namjetny; -ne słowa, Wortwurfs- worte? ungewöhnliche W.

namjezy = pomjezy.

napadna syć = polečena.

nětkol = nětko.

njebolenje, Narretheiung.

njedžula = njedžela.

njespěć; nihtó njespěje do njebies.

nježli = dyžli.

nožnja, fem. sing.

Paćerki; p. spēwać, beten; džeržće na tymi paćerkami!

pahórka, Hügel.

Pjotr = Pětr.

ploň, Fläche; fig. Feld, Kampflatz.

poderbnik (potrebni) = herba.

podjać, unterfangen.

podzymny měsac, October.

pokhostować, züchtigen.

pokludžować, züchtigen. Tit. 2, 12.

poruny wotročk, Mißnecht.
 potkaé někomu, begegnen.
 pralča, Wäscherin.
 přecydženy mjod, Honigseim.
 přenowić = wobnowić.
 přiruny; -ne džěci, -ne stariše,
 Stiefinder und -eltern.

Rohožina = scina.
 rotkowaé = wokošić.
 rozplóšić = rozehnaé.
 rozswitaé; rozswitaj so swětlosé.
 roztokosé, Hürtigkeit, Halsstarrig-
 feit; r. wutrobow.
 roz, rže; kórc rže.
 rišća abo hrišća? reje a rišća,
 Nacht- und Lobetänge.

Séanik, Pharisiäer.
 Scapan = Scépan.
 skonaé, vollbringen.
 služobnik, Jünger.
 sodmy, šosty = sedmy, šesty.
 strožel, f.

Štrusate widženje, Komel.

Tromjetawa, Posaune.
 tuž = daž; wokolo Radworja a
 druhdže slyša busto „tuž“, štož
 by so jako prawe pisac dyrbjalo.
 tužić so, sich ängstigen.
 twař, f.

Wačuch, Zajče.
 wały mórské = žolmy.
 wěščennica, Prophetin.
 wěščennik, Prophet (přir. I. Kor.
 14, 29).
 wilki, wjelki = wulki; wjelecy,
 wulecy.

wódnivy = wódkawy.
 wodnje = wodno.
 wony, a, e; wonu stronu, jenjeitš.
 wospjet = zaso.
 wotawrié = wotewrié; Pétrus
 wotawri swój rot.
 woterdy, wie es denn geht, manch-
 mal, woterga.
 wotkhadk, Abtritt; w tych wot-
 khadkach.
 wotpust; z wotpustom ryčéc, mit
 Respekt zu sagen.
 wotsal = wot něka.
 wowa = wowka (in der Eheord-
 nung zweimal).
 wučownik wot Boha, ein Lehrer
 von Gott.
 wumorié; z blodom wumorzene.
 wusadžity = wusadoy.

Zadržaé = zaržéc.
 zahewany skót = zahejeny, za-
 rězany.
 zaměšnosé, Zusammenrottung, Ver-
 wirrung.
 zhorustaé = horjestaé.
 zjawnik, Mündiger; z. wšitkich
 wutrobow.
 znjaé = znjeé, tönen, lautcu.
 zusalstwo, Stolz, Frechheit.
 zusalny, frech.

Ždy = ždno.
 žebrié; slepy žebrišaé.
 žěhc = žujenc.
 žěhc, Augustmonat.
 žo = zo.
 žranstwo, e. Gefräß, Freßen.

Njeleposćow a germanismow je wězo w tychle pře-
 ložkach wjele, dokelž so w Serbach přewulka wažnosć na
 němski přeložk z biblije atd. kladže. Tehodla ma hornjo-
 serbska biblija mjeno němskeho přeložerja na titlu, mjez tym
 zo delnjoserbska to nima. Runje tak su tež katolscy duchowni
perikopy bóle po němskim přeložowali dyžli po originalu; wou

kaž ewangelišcy přeložerjo su serbsku ryč wjele skazyli. Dawno je na času, zo bychu so přeložki biblije porjedžile, runje kaž je so to z němskimi stało! Ale wopačny respekt před přjedawšimi přeložerjami njedowoluje ani male a pomalke porjedženja; čišći so: ton 1. Stav, ton 2. Stav atd., štož ani w delnjoserbskej bibliji nječišća.

Příklady njeleposćow su w našim rukopisu: bjeće so jedyn toho druhého horje; Jezus položi jim jene druge přirunanje jūr (nětk malo lěpje: kladžeše jim přédk); krasnosće teje mošje = dermaffen, z tajkim wašnjom, II. Pětr. 1, 17; šerjenje (n. duch) nima mjasa; wón poručí jo pak temu dom (sic!), er stelte es dem anheim; te wowcy jeho hegen njesu; mudřiše w swojej šlachće; gmejna boža; z rakom prawdosće, Efes. 6, 14; Saulus smorkaše z hroženjom (schraubte), nětko: naduwaše so, w kath. knihach: sepješe; přećiwo temu wótru lizac (wider den Stadel lecken); wono pak běše jedyn služownik; burgarjo (Bürger mit den Heiligen, Ef. 2, 19); štož horbate jo, dyrbi proste a rune wordować, waš höflichkeit ijt, muš sichlecht werden; štyri bértelam wojeřskich wotročkow, Jap. sk. 12, 4; dwanaće šlachtow Israel; Bóh grusoj (grusuj) tebi Rabbi! (nětk: pombaj Bóh ei, Rabbi!); wón namaka jich spicy (město spjacych, štož je dotal w bibliskim přeložku); k puću donjesć (zutwegen bringen); jena luta woda, Wasser ijt sichlecht W.

Jenož někotre razy je so lěpši přeložk poradził, dyžli je w nětčišim přeložku biblije: ja widžu člowjeskeho syna na prawicy božej stejuceho (nětko: stejo); z tobje dyrbi přińić (nětk: budže wujndž ton wodžer); zo bych sam začisnjeny njebył (n.: do poruka njepanuł).

Skóněnje přidawam hišće, zo je naš rukopis we laćanskich pismikach wuwjedženy, na kotrež so diakritiske znamješka najlěpje připisuja. Nowiši Serbja so tež prócuja laćansko-serbske pismiki wšudžom zawjesć, jenož zo z tym pola nas jara pomalu do přédka dže. Čechowje maja dawno hižo biblije w nowym lěpšim prawopisu, tež wot bibliskich towařstwow nakładowane. Chcu jako příklad za Serbow někotre rjadki tudy wočišćeć dać, kajke bě česke pismo w přjedawšich a kajke je w nětčišich biblijach.

Z różkowanym pismom čišćeše so takle:

Otče náš, kteryž (gfi) w nebejch; posvět' se gměno twé. Přid' královstvuj twé; buď vůle twá gako w nebi tak i na zemi. Chlěb náš vezdegšij deg nám dnes. A odpusť nám winy naše, gakož i my odpaušijime winyštam našim. I neuvoď nás w pokušenij; ale zbaw nás od zlého; nebo twé jest královstvuj, i moc i sláva na věky amen. (Hl. Nový Zákou pána a špašitele našeho Gežijše Krista. Opět s velikou pilností přehlédnutý, ponapraweny' a w nové wydaný. B Spjeku, 1851. Tisem a Nákladem Adolfa Reicharda.)*)

Z kulojnym pismom nětko tak:

Otče náš, kterýž *jsi* v nebesich; posvět se jměno tvé. Přid' království tvé; buď vůle tvá, jako v nebi tak i na zemi. Chlěb náš vezdejší dej nám dnes. A odpusť nám viny naše, jakož i my odpouštíme vinníkům našim. I neuvoď nás v pokušení; ale zbav nás od zlého; nebo tvé jest království, i moc, i sláva, na věky, amen. (Hl. Nový Zákou pána a špasitele našeho Ježíše Krista. Opět s velikou pilností přehlédnutý, ponapraweny' a v nové vydaný. V Praze, Nákladem A. Reicharda 1873.)

Prispomjenka. Twórby a slova našeho rukopisa móža so přiruč z tymi, kotrež sym w nastawku: „Ryč w rukopisnych spěwaškich z Łutow“ w Časopisu 1877 podal. Tam ma na str. 120 rěkač: k lubju, žu Liebe.

Dobry příklad za porjedźerjow a korektorow biblije budže nowy němski wudawk w léce 1882, kajkiž kommissija theologow a filologow w Eisenachu přihotuje. Zo by tón samy tež w ryči abo grammatiscy korrěktny byl, porjedža sobu tež Němc-germanista Dr. Frommann. Snadž za přichodny serbski wudawk biblije abo tola noweho zakonja so tež Serb-slavista jako pomocnik powola. Trěbne je to dawno! Nětko pak njewěrja sebi někotři Serbja ani prawopis porjedźić a z tym čitanje wolóžić, n. př. zanjechuja jótowanje a boja so před „ó, ę“ atd.

*) Čišćeruja nima wšě znamješka, kiž su za čěske pismo trěbne. Ryčespytnicy sami pónajza, što huže brachuje. Tak horjeka steji š město s z dykpmaj, y z apostrofom město ý. Red.

Dvě delnjoserbskej pěsni.

Wot M. Kosika.

I. Chwalba Dolnjeje Łužicy.

Chwalba lušša wšuzi zni,
 Chwalba našym dolam,
 Hukřasnijmy z hustami
 Chwalbu našym polam.
 Naša zemja dawa nam
 Žognowanju how a tam
 Spokojnosć — naš poklad.

Nam při žělu přijazny
 Škowrjonk rědnje spiwa,
 Smy se skoro zmucyli,
 Blizki chłodk nas kiwa.
 Sluchaj, w celej hušynje
 Głosy zněju ptačkowe,
 Wjaselosć jo wšuder.

Chłodne wódy dawaju
 Lacnym lukam piše;
 Dalej woni chwataju,
 Žiwno jo jich wiše,
 Lasne žwaly přejžomy,
 K přijasćlam zlešiny,
 How jo naša zbožnosć.

How ta cela rědownja
 Šěgnjo na te łuki,
 Glej, a wona poslucha
 Na tog' roga zuki.
 Žož se zwiga njezjadnosć,
 Zlamjo pastyr' kuždu zlosć,
 Zjadnosć derbi wostaš.

Gaž se wšykno zeleni,
 Bomy chłodnosć chwěju,
 Šetwy tež su stanuli,
 Štruski wše se směju,
 Potom cuznik přijz jan k nam:
 „Was keu stawnje chwališ sam“
 Bužoš skoro groniš.

II. Nježelu zajtra.

Přjedny glos nět znějo
 Přez te pola,
 Přez te dola.
 Wjaselosć se zlejo
 Na te wotcušone wše,
 Na mšu, na mšu! wola se.

Slyńco mlode křasne
 Witaj, witaj,
 Šwět se switaj.
 Górej stupaš, lasne
 Kwětki pyšne wotzamknuoš,
 Naše myšli wotcynjoš.

Ptašk tež rědnje spiwa,
 Górej leši,
 Boga cesći,
 Zwon nět zasej kiwa
 Na mšu wšuzi how a tam,
 Na mšu keu se budaš sam.

Wučáhi z protokollow M. S.

1) Hłowna zhromadźizna, 16. hapyrļa 1879, wotewrjena a wjedžena w salu „złoteje króny“ wot předsydy k. Smolerja w přitomnosći 47 sobustawow a hosći. Z wosebitym spominanjom we wotewrjeńskej ryči a z postanjenjom wšěch přitomnych bu počesćeny naš sobustaw k. Dr. Sauerwein, kotryž je delnjo-serbsku ryč derje nawuknywši we njej pěsnje do Časopisa podal. Po džeńskim porjedže čitaše k. kapłan Róla lětnu rozprawu wo Maćicy Serbskej w jeje 32. lěće. Mjez druhim praji wón: „Naš narod wjedže drje čiche a zakhowane, ale porno druhim wjetšim tola dosć dźěławe žiwjenje. Hačrunje je wón bjez cyle narodnych šulow a bjez wyššich wustawow, prócuje so tola swěru, zo by sebi tež z pomocu swojeje maćeřskeje ryče dźěłanosć dobywał. A to je čím khwalobnišo, hdyž wón to ze swojeje wole a mocy čini, z pomocu njesebičnych, so woprowacych wotčincow atd.“ Wudali běchmy Časopis, Towaršny Spěwnik (w 1000 exemplarach) a protyku (w 5000 exemplarach). Nowe sobustawy su w posedženjach předsydstwa a wubjerka hižo mjenowane. Zemrjeloj běštaj jako sobustawaj: k. K. B. Křižank, stud. theol. ze Šćiwjec a k. kubler wuměnkaf Rabowski z Pomorc; wustupił je jenož k. kantor emer. Michalk z Kotec. Po sekretarjowej rozprawje wozjewi pokladnik, zo bě w běhu lěta 2014 m. 32 p. dokhodow a 1998 m. 89 p. wudawkow było, tak zo je ze zbytkom zamoženje w pjenjzech 607 m. 89 p. Knihownja bě so, kaž k. wyšši seminarski wučef Fiedler rozestaješe, wo 145 čislow rozmnožiła. Wo knihskładže poda k. wučef Kapler nadrobnu rozprawu. Skónčna rozprawa bě wo maćičnym domje, wot k. fararja Jenča podata. Po džeńskim porjedže sta so nětko w statutach postajene wulosowanje a znowawuzwolenje; wulosowani buchu kk. Mjerwa, Kapler, Róla, Imiš a Jenč, wšitcy pak so z nowa wuzwolichu a dotalne zastojnstwa wobkhowachu. Na to pokaza so wotivna tafla za k. fararja Rádu w Barće při přiležnosći 25lětneho jubileja serbskeje protyki, kotruž je wón serbskemu ludej swěrnje pisał. Spěw na njej bě wot k. Fiedlerja a je w S. Nowinach wočišćany byl. Mjez namjetami je přeni wo wudaću

šulskich spěwow. Po dohlím rozryčowanju wo tym wuzwoli so kommissija ad hoc, kotrejež předsyda bu k. Fiedler. Na to wobnowi so paedagogiski wotriad, jako předsyda teho sameho bu k. farar Mrózak z Budystec požadany. Za namjetowany wotpisk Kocorowych komposicijow darištaj k. farar Jenč 10 m. a k. Mjerwa 5 m. Po tajkich a druhich wužitnych jednanjach wobzamkny so zhromadžizna ze spěwom.

2) Posedženje předsydstwa, 27. meje 1879. Přitomni: Smoleř, Fiedler, Hörnik, Kapler, Mjerwa a Rola. Na powšitkownu žadosć wza k. Fiedler redakciju serbskoněmskich šulskich spěwow na so. Nakład ma 6000 exempl. być, dokelž je hižo 2000 subskribowanych. Wone maja so po přecelnym staranju k. Smolerja jako čišcerja runje tak tunjo předawać, kaž němske same. Čišcane budža w nowym zhromadnym prawopisu, tak zo so za ewangelske a tež za katolske šule hodža.

3) Posedženje předsydstwa, 9. jan. 1880. Přitomni: Smoleř, Fiedler, Hörnik, Kapler, Mjerwa a Rola. Přerňa naležnosć je hižo na hłownej zhromadžiznje 1878 žadane wudaće bibliskich stawiznow za serbske ewangelske šule, kajkež je k. šulski inspektor Dr. Wild w Budyšinje za tute šule žadał. Předsyda k. Smoleř běše z tutym knjezom jednał a potom na kralowske wysoke ministerium kulta a zjawneho wučerstwa próstwu pisał, zo by wone za wudaće trěbne pjenjezy 1750 m. na tři lěta bjez danje požičilo. Wotmolwenje běše na k. šulskeho inspektora Dr. Wilda přišlo teho wopřijeća, zo wysoke ministerium njemóže po připóslanej próstwje činić, ale zo chce 600 m. k temu koncej darić. Tajke poskićenje bu z wulkim džakom přijate a wobzamknjene, zo by so wysokemu ministerstwu a k. šulskemu inspektorej, kiž je cytu naležnosć horliwje podpjerał, z pismom džak wuprajil. Wobaj džakowacaj listaj chce k. předsyda wobstarać. Čiše tutech bibliskich stawiznow w serbskej a němskej ryči poruno, kaž je wot wyšnosće žadane, so na to k. Smolerjej přepoda a wón chce je hač k jutram dohotowić. Dale bu wobzamknjene, zo chcemy wudawane knihi a Časopis M. S. wuměnjec z wažnej „Bibliotheku Körnickej“, w Körniku, kotraž je nam hižo wulku sytu drohich

pólskich knihow připóstala. Skóněnje wozjewi M. Hórník, zo je jemu slawny pólski spisowar knjez Józef Ignac Kraszewski 2000 markow z Dreždžan póstał, zo by so k dopomnjeću na jeho polstalětny spisowarski jubilej stipendium za gymnasiasta Serba při Mačicy Serbskej založilo, kotryž by w serbskej ryči najlěpši postup činil. Tajka přihódna podpjera Serbowstwa bu z přislušnym džakom wot předsydstwa přijata a ma so tón samy hišće w mjenje Mačicy přihódnišo wuprajć. Mjez tym buchu štyri sakske pjenježne papjery po 500 markach ze 4% danju kupjene. Statut abo regulativ chce M. Hórník zestajeć a wulkomyslhemu fundatorej k wobkrućenju předpožić.

Wučahnyl M. Hórník.

W o b s a h.

Člowjek a ryč. Spisal prof. Dr. Pful	str.	3.
Slowjan přěnich časow. Spisal tón samy	„	25.
Delnjužiske ludowe bajki. Podal H. Jórdan	„	56.
Za spěšujepisanje. Wot prof. Dr. Pfula	„	64.
K čemu stary zešědźiwi? Wot Wjelana	„	66.
„Wy“ z prađikatom w zdwórliwej ryči. Podal M. Hórník	„	67.
Prolog. Pěsnil Jan Wehla	„	69.
Někotre pomjenowanja. Wot prof. dr. Pfula	„	73.
Lokativ bjez předložki „we“. Wot prof. dr. Pfula	„	102.
Tupe wowcy. Wot prof. Dr. Pfula	„	131.
Tři Seilerjowe pěsnje. Podawa prof. dr. Pful	„	133.
Hodźijski serbski rukopis. Podal M. Hórník	„	135.
Dwě delnjoserbskej pěsnj. Wot M. Kosika	„	141.
Wučahi z protokollow M. S.	„	142.

W o b s a h.

Někotre pomjenowanja. Wot prof. dr. Pfula	str. 73.
Lokativ bjez předložki „we“. Wot prof. dr. Pfula	„ 102.
Tupe wowcy. Wot prof. dr. Pfula	„ 131.
Tři Seilerjowe pěsnje. Podawa prof. dr. Pful	„ 133.
Hodžijski serbski rukopis. Podal M. Hórnik	„ 135.
Dwě delnjoserbskej pěśni. Wot M. Kosika	„ 141.
Wučahy z protokollow M. S.	„ 142.

Wozjewjenje a próstwa.

Do Mačicy Serbskeje móže kóždy w kóždym času přistupić, kiž lětny přinošk (štyri marki abo 2 florenaj w slěbrje) zaplaći, za což so jemu kóždolětnje wudate spisy připósćelu. Z cuzby sćelu so pjenjezy direktnje pod adresu: An den Verein der Mačica Serbska in Bautzen, Königreich Sachsen. Kommissionaraj towarstwa za wukraj, kotraž lětno přinoški sobustawow tež přiwozmjetaj a dobroćiwje sem wobstarataj, staj knihikupe Fr. A. Urbánek w Praze (za Čechi a Morawu) a knihikupe Pjech (Schmaler & Pech) w Lipsku za wšě dalše kraje.

Dokelž je sebi Mačica Serbska ležownosć kupila za 20,000 toleri a na njej hišće přihódny nowy dom za 35,000 toleri twarić chce, prosy wona najnaležnišo a najpodwolnišo Serbow a jich přećelow wo pjenježne dary k wuwjedženju tajkelo wužitneho wotpohladanja. Na tute dary so w Časopisu M. S. z džakom kwituje.

Připóstanje knihow a starožitninow wuprošujemy sebi, je-li móžno, po knihikupskim puću pod adresu: Für den Verein der Mačica Serbska in Bautzen, durch die Buchhandlung Schmaler & Pech in Leipzig. Předsydstwo a wubjerk M. S.

Z tutym so wudawa:

69) Přehledjenał. Protřka na lěto 1880.